

מארק ווארשאוסקי

ידישע פאלקסלידער

ISBN: 0-657-04418-0

592

1875
The [illegible] of [illegible]
[illegible] [illegible]
[illegible] [illegible]
[illegible] [illegible]

*This book
once owned by a South African reader
has been presented
for future use to the
National Yiddish Book Centre of Amherst, Mass. USA*

**Jewish Studies Library of the University of Cape Town
Jacob Gitlin Library, Cape Town
Cape Town Yiddish Cultural Federation**

Digitized by the Internet Archive
in 2009 with funding from
National Yiddish Book Center

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH

LIBRARY NO. 04418

Copyright in this work is held by Fundacion
IWO Buenos Aires, Argentina. The Yiddish
Book Center is grateful to the copyright holders
for permission to include the work in the Steven
Spielberg Digital Yiddish Library.

YIDISHE FOLKSLIDER

Mark Warshawski

*Permanent preservation of this book was made possible
by Anna Leon Shulman and Frank Joseph Shulman
In memory of Edna Altman (Shulman) Leavitt*

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER

AMHERST, MASSACHUSETTS

WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY

WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschorn Foundation

Max Palevsky

Robert Price

Righteous Persons Foundation

Lief D. Rosenblatt

Sarah and Ben Torchinsky

Harry and Jeanette Weinberg Foundation

AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE

National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.

If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x101, or by email at cmadsen@bikher.org.

מארק ווארשאווסקי

יידישע פאָלקסלידער

מיט 31 ניגונים

יוסף ליפשיץ-פאנד
פון דער ליטעראַטור-געזעלשאַפט ביים יוואַ
בוֹדֶנאַס-אַיִרעס

Marc Warshawski — Idishe Folkslider

Marc Warshawski — Canciones Populares Judías

Copyright 1965, by

ATENEO LITERARIO EN EL IWO

Pasteur 633 - 3er piso

Buenos Aires

2טע אויפלאגע

Impreso en la Argentina

Printed in Argentina

Queda hecho el depósito que previene la ley 11.723

מאַרק וואַרשאַווסקי

ייִדישע פֿאַלקסלידער

מיט 31 ניגונים

2טע אויפלאַגע

פֿראַגמענטן פֿון פֿאַרשאַרבעטן
צו דער כאַראַקטעריסטיק
און זכרונות

אַריינפֿיר און רעדאַקציע

סײַ

שמואל ראַזשאַנסקי

2טער באַנד פֿון ציקל
מוסטער־ווערק פֿון דער ייִדישער ליטעראַטור

אַרויסגעגעבן פֿון

י ו ס פ ל י פ ש י ק - פֿ אַ נ ד

פֿון דער

ליטעראַטור־געזעלשאַפֿט ביים ייִוואַ

אין אַרגענטינע

אונטער דער רעדאַקציע פֿון

שמואל ראַזשאַנסקי

טיראַזש: 1.000 עקז'

יאר: ה'תשכ"ה — 1965

ליטעראַטור־געזעלשאַפֿט ביים ייִוואַ אין אַרגענטינע

תוכן

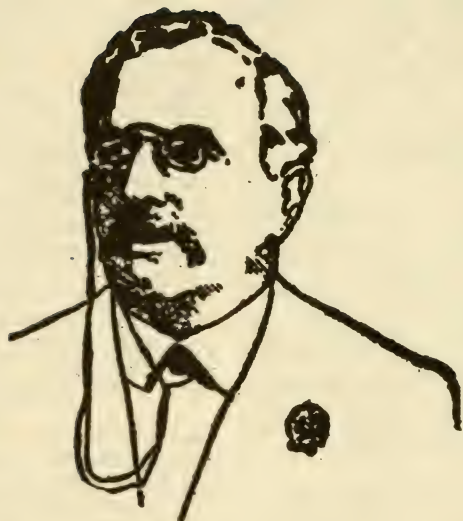
זינט

<p>7 בילד פֿון מאַרק וואַרשאַווסקי</p> <p>8 ביאַגראַפֿישע שטריכן</p> <p>9 שמואל דאַזאַנסקי — דער אויסזינגער פֿון אַ פֿאַלק</p> <p>36 אויפֿן שוועל פֿון 20סטן י"ה</p> <p>37 שערבלאַט פֿון מוזיק־אַלבאַם צו וואַרשאַווסקיס לידער</p> <p>56 וויפֿל אין די אותיות ליגן טרערן</p> <p>59 פסח</p> <p>63 חד־גדיא</p> <p>65 דער אמת</p> <p>66 די נאַכט</p> <p>71 אויף קידוש־השם</p> <p>98 דער מאַמעס ענטפער</p> <p>100 די וועלט</p> <p>102 אויף דעם אַלטן בית־עולם</p> <p>104 ווי האַלט איך דאַס אויס?</p> <p>107 דעם אַדלערס קלאַג</p> <p>109 עס זינגט זיך ניט</p> <p>111 דער ווינטער</p> <p>112 שמחת־תורה</p> <p>134 די באַבע</p> <p>138 דער שדכן משה־אהרן</p> <p>142 דער פֿאַדעם</p> <p>145 דאָ אויף דער פֿריזבע</p>	<p>38 דער אַלף־בית</p> <p>41 דער בעכער</p> <p>46 גאַט איז אַ סאַטער</p> <p>49 אַ יידיש ליד פֿון רומעניע</p> <p>53 דאָס טרויער־ליד</p> <p>72 דאַס ליד פֿון דעם ברויט</p> <p>74 דאַס פֿריילעכע שניידעדל</p> <p>78 נעבן קלייזל</p> <p>82 תּחום דער טרובאַטש</p> <p>89 דעם מילנערס טרערן</p> <p>92 די שיף</p> <p>95 אַ בריוו פֿון אַמעריקע</p> <p>112 די ראַד, די ראַד מאַכט גרעסער!</p> <p>116 טרה און רבקה</p> <p>120 כלהנוי, וויין־ושע, וויין!</p> <p>123 די ראַד</p> <p>126 אַ פֿריילעכס</p> <p>129 די באַבע גייט אַ טאַנץ</p> <p>..... זער זיידע מיט דער באַבע</p>
--	---

147	וואָס מער ס'בלוטיקט מיין האַרץ
153	אויף איר קבר
		וואָס מער ס'בלוטיקט
154	מיין האַרץ
		148
		מיט איין בליק
		150
		נאָר איר
		151
		דער שטיין
		152
155	דו האַסט גענוג געליטן!
		שוואַרצע וואַלקנס זע
		(3) די טעבטער
160	ציונס זינגען
162	ציון
165	לשנה הבאה בירושלים!
168	די זון
		156
		איך ציען
		דער ייד אין וועג (טרילאָגיע)
		157
		דער חלום
		159
		שטיי-אויף!
171	צו דער כאַראַקטעריסטיק פֿון וואַרשאַווסקיס לעבן און שאַפֿן ..
173	שלום עליכם — וועגן מאַרק וואַרשאַווסקי און זינע לידער ...
182	איציק מאַנגער — די פֿליגל פֿון דער גאַלדענער פּאָוע
183	יעקבֿ פֿיכמאַן — די ייִדישע ליריק
186	וו. זשאַבאַטינסקי — אויפֿן פּריפעטשיק
188	אליהו ליפּינער — אויפֿן פּריפעטשיק ברענט אַ פֿייערל
193	ב. טעפֿנער — אַ פֿייערל אין האַרצן
196	יעפֿים ישורין — מאַרק וואַרשאַווסקי-ביבליאָגראַפֿיע
		פּראַיעקטן פֿון סצעניאַציעס פֿאַר וואַרשאַווסקיס לידער
203	זלמן הירשפֿעלד — „קמץ א — א!“
210	„אַ חתונה בני ייִדן“
212	ש. ר. — נאַכבאַמערקונגען

70	באַמערקונגען צום „אלף-בית“
181	מאַרק וואַרשאַווסקי און שלום עליכם צווישן פֿאַרערערס
		רעפּראָדוקציע פֿון לאַזאַר סגלס אילוסטראַציע
192	„אויפֿן פּריפעטשיק ברענט אַ פֿייערל“

צייכענונג נאָכן איינציקן בילד פֿון מאַרק וואַרשאַחסקי

ביאגראפישע שטריכן

זיין נאמען ווי א פאלקסדיכטער און אינטערפרעטירער פון זיינע אייגענע לידער איז נאך מער פאפולער גע- וואָרן. ווען ער איז אַרויסגעפאַרן צוזאַמען מיט שלום עליכמען אויף אַוונטן, אויף וועלכע ער האָט גע- זונגען און דער קלאַסיקער פֿון ייִדישן הומאַר האָט פאַרגעלייענט. די אויפטריטן זיינען געוואָרן אַ גרויסע דעראַייגעניש און ביידע פֿריינד האָבן שוין אַפילו געחלומט פֿון פֿאַרן אויף קאַנצערטן אַזש קיין אַמעריקע.

פֿאַר איינעם פֿון די קאַנצערטן, אַן 1905, איז אָבער וו. קראַנק גע- וואָרן — און מער צו זיך נישט גע- קומען. 2 יאָר אַפּגעקערענט. מוראַ- דיק געליטן — פֿון דער מחלה גע- ליטן און נישט ווייניקער פֿון דחקות... און אַזוי, „איבערלאַזנדיק זיין פֿרוי און די איינציקע טאַכטער אַן שום מיטלען צום לעבן“, איז ער אַן עלנטער אויסגעאַנגען אין 1907 (אַפילו די גענויע דאַטע פֿון זיין טויט איז נישט פעסטגעשטעלט).

אן 1914 איז דערשינען אין אַדעס אַ צווייטע אויסגאַבע פֿון מאַרק וואָר- שאַוסקיס לידער, מיט שלום עליכמען אַ נייער הקדמה, און באַזונדער איז אַרויס אַן אַלבאַם מיט מוזיק צו 25 לידער. אין 1918 איז אין ניריאַרק דערשינען אַ דריטע אויסגאַבע (אַן מוזיק) מיט אַן אַפטיילונג פֿון ביז דעמאָלט נישט־פאַרעפנטלעכטע לידער.

אין אַלע ייִדישע כרעסטאַמאַטיעס אין געזאַנג־אַנטאַלאָגיעס, ווי אויך פֿאַר קאַנצערט־נומערן, זיינען אַז- בערגעדריקט געוואָרן מאַרק וואָר- שאַוסקיס פֿאלקסלידער.

געבוירן אין אַדעס, דעם 26סטן גאַנצעמבער 1848, אין אַ בכבודיקער פֿאַמיליע. פֿון די קינדעריאָרן גע- ווינט אין זשיטאָמיר, וווּ געלערנט עטלעכע יאָר אין דער ראַבינער־ שול. זיך באַטריינדט מיט אברהם גאַלדפּאַדען, אַן איינגייער אין הויז פֿון זיינע עלטערן. נאָכן ענדיקן אין זשיטאָמיר גימנאַזיע אַריין אין אַדע- סער אוניווערסיטעט לערנען יורי. אַריבער אין קיעוו, וווּ זיך גראַדוירט אין 1875 און חתונה געהאַט אין 1879. ווי אַ געשווירענער אַדוואָ- קאַט זיך ספּעציאַליזירט אין קרייז־ געריכט און געריכט־קאַמער.

מאַרק וואַרשאַוסקי האָט געהאַט אַ געמוטשעט לעבן. געליטן נויט. אָבער פֿאַרמאַגט אַ סך הומאַר. ליב געהאַט צו שפּאַסן, ווילצען זיך און אימפּראַוויזירן קופּלעטן. מ'האַט אים דערזאַר ליב געהאַט נאָך איי- דער ער איז באַקאַנט געוואָרן ווי אַ פֿאלקסדיכטער.

שלום עליכם האָט אים אַנטדעקט און דערמיטיקט: האָט אים באַווויגן צו פֿאַרשרייבן די לידער, וועלכע וו. האָט געשאַפן צוזאַמען מיט די ניי- גנים. ער פלעגט זיי אויסזינגען און זיך אַליין באַגלייטן אויף פּיאַנאָ. אין 1897 האָט אים ש"ע אַנטדעקט און אין 1900 האָט אַ דאַנק אים אַ גרופּע קיעווער פֿריינד, ציונים, פֿאַר וועלכע וו. פלעגט אַפט אַרויסטרעטן, אַרויסגעגעבן די ערשטע זאַמלונג „יודישע פֿאלקסלידער“ מיט שלום עליכמען אַ הקדמה.

די לידער זיינען גיך פֿאַרשפּרייט געוואָרן איבער ישובים. אויך מחוץ רוסלאַנד. גראַד איז וו. דעמאָלט גוט אַוועק אויך אין זיין פּראָפּעסיע: אַ בעלגישע פּירמע האָט אים באַשטימט אין 1903 פֿאַר איר יוריסקאַנסולט.

דער אויסזינגער פֿון פֿאַלק אויפֿן שוועל פֿון צוואַנציקסטן יאָרהונדערט

1900. פֿאַרן ייִדישן פֿאַלקלאָר

מאַרק וואַרשאַווסקי איז איינס און צוויי פּאַפּולער און באַליבט געוואָרן פֿאַר זײַנע לידער נישט על פי צופֿאַל. נישט צוליב זײַן טעמפּעראַמענט אַליין איז שלום עליכם אַרײַנגעפֿאַלן אין התפּעלות, ווען ער האָט אים צום ערשטן מאַל געהערט זינגען, אין 1897. עס איז נישט קיין צופֿאַל, וואָס די ערשטע אויסגאַבע פֿון זײַנע פֿערזן, אין 1900, האָט מען אָנגערופֿן ייִדישע פֿאַלקסלידער. פּונקט ווי עס איז כאַראַקטעריסטיש, וואָס יואל ענגעל איז אין 1901 געווען אויסער זיך, הלמאי די ניגונים, וואַרשאַווסקיס, זײַנען דווקא אָנגערופֿן גע- וואָרן ייִדישע פֿאַלקס-געזאַנגען.

דאָס אַלץ איז באַהויבט פֿון דער צײַט — אַ וויכטיק קאַפיטל קולטור-געשיכטע פֿון ייִדישן לעבן אין מזרח-אײראָפּע אויפֿן שוועל פֿון 20סטן יאָרהונדערט — ווען ייִדיש פֿאַלקשאַפֿן איז נתעלה געוואָרן. אין פֿרײַלינג פֿון דער נייער ייִדישער ליטעראַטור און קולטור האָט אויפֿגעבליט אויך דער אינטערעס, דער חוש און די דערקענ- טעניש פֿאַר פֿאַלקלאָר און עטנאָגראַפּיע. נאָך די ערשטע קוליקוראס צו זאַמלען די אָנאַנימע שאַפֿונגען, צעזײַטע און צעשפּרייטע אין גאַנג פֿון הונדערטער יאָרן, זײַנען ייִדישע פֿאַלקסלידער אַרײַן אין דער מאַדע.

אין 1896, אויף דער איניציאַטיווע פֿון ראַבינער ד״ר מאַקס גרונוואַלד, ווערט אין האַמבורג געגרינדעט אַ „געזעלשאַפֿט פֿיר ייִדישע פֿאַלקסקונדע“, וועלכע גיט-אַרויס, אונטער זײַן רעדאַקציע,

פֿון 1898, א געוויכטיקן זשורנאל¹, וואָס ווענדט די אויגן פֿון דער אינטעליגענץ אויף די אוצרות פֿון פֿאַלקשאַפֿן, פֿאַלקשפּראַך און מאַ-ביליזירט אַרום זיך פֿאַרשערס און ראַמאַנטיקערס, איבערהויפּט דעם צאַרטן פֿילאָלאָג אַלפֿרעד לאַנדוי. אין 1898 קומען אַרויס שאול גינו-בורג און פּרץ מאַרעק, אין פעטערבורג, מיט אַן אויפֿרוף צו זאַמלען ייִדישע פֿאַלקסלידער, וואָס געפֿינט אַזאַ הילכיקן אַפּקלאַנג, אַז זיי קריגן אַרײַן דורך אַ גרויסער צאַל מיטאַרבּעטערס אַזש דרײַ טויזנט לידער, פֿון וועלכע זיי קלייבן אַפּ 360 פֿאַר זייער בוך, וואָס דערשײַנט אין 1901 און מאַכט אַ גרויסן פֿוראַר². „נאַר נאָך איידער דאָס בוך איז אַרויס פֿלעגן שוין פֿאַלקסלידער געזונגען ווערן בײַ פרצן אין שטוב יעדן שבת. צווישן דעם קריזל איז געווען פּהן, אַ זייגערמאַכער לויט זײַן פּראָפֿעסיע, וואָס איז געווען אמת פֿאַרליבט אין די לידער, ער האָט זיי געשעפּט פֿון די ערשטע קוועלן, אין די וואַרשעווער „קניפּעס“, אין די אַלע ערטער וווּ יונגען און מיידן פֿלעגן זיך צוזאַמענקומען צו טאַנצן און צו זינגען — דער פּהן איז דער בעסטער קענער פֿון די ייִדישע פֿאַלקסלידער“³. דאָס איז יהודה לייב פּהן, דער פֿאַרדינסטפֿולסטער זאַמלער פֿון ייִדישן פֿאַלקלאָר, וועלכער האָט אויף דעם פֿעלד פֿאַרנומען דעם צענטער פֿון ייִדישן וויסנשאַפֿטלעכן אינסטיטוט, ווי דער רעדאַקטאָר און פֿאַרשער, אינס-פירירט מער פֿון אינטוויציע ווי פֿון אַקאַדעמישע פֿאַרמולעס⁴. און

¹ Mitteilungen zur jüdischen Volkskunde . שפּעטער אַריבערגע-פירט פֿון האַמבורג קיין בערלין, לייפּציג און חין. צום 25-יאָריקן יוביליי דערשינען אַ זאַמלבוך Mitteilungen Jahrbuch für jüdischen Volkskunde בערלין, 1923.

² Еврейскія народныя песни въ Россіи , פעטערבורג, מיט אַן אַריינסיר פֿון גינזבורג און מאַרעק. — אַלע שפּעטערדיקע זאַמלונגען פֿון פֿאַלקלאָר האָבן זיך אַריענטירט אויף דעם בוך.

³ ה. ד. נאַמבערג — „פֿאַלקסלידער“, קאַפּיטל פֿון זכרונות , י. ל. פּרץ — אַ ליטעראַרישער דור“, אין „דאָס בוך פֿעליעטאַנען“, וואַרשע, 1924, ז' 191.

⁴ געבוירן אין ווילנע דעם 15טן פעברואַר 1881 און געשטאַרבן אין גיר-יאַרק דעם 3טן אַפּריל 1937.

אָט אין יענעם קאַיאָר האָט זיך באַוווּזן יולי דימיטריעוויטש ענגעל. וועלכער האָט נאָכן ענדיקן מאַסקווער קאָנסערוואַטאַריע אין 1897 — אין דעם זעלביקן יאָר פֿון שלום עליכמס באַקענען זיך מיט וואָר-שאַווסקין — זיך פֿאַראַינטערעסירט מיט ייִדישן פֿאַלקלאָר און אַזוי שטאַרק מיטגערײַסן געוואָרן, אַז ער האָט מיט זײַן אידייע אָנגע-שפּאַרט אַזש אין די העכסטע רוסישע מוזיקאַלישע קרײַזן. זײַן אידייע איז געווען: אויספֿאַרשן און וויסנשאַפֿטלעך פֿעסטשטעלן די עכטע נאָרמעס און געזעצן פֿון דער ייִדישער נגינה, צו קענען אונטער-שיידן, וואָס איז אייגנס און וואָס איז פֿרעמדס. אינספּירירט פֿון דער דאָזיקער אידייע, האָט ענגעל „געלייענט אין דער מאַסקווער קעניג-לעכער עטנאָגראַפֿישער געזעלשאַפֿט אַ רעפֿעראַט וועגן ייִדישן פֿאַלקס-ליד, אילוסטרירנדיק אים מיטן זינגען פֿאַלקסלידער אין זײַן אייגע-נער באַארבעטונג“. דער אַוונט האָט געמאַכט אַזאַ רושם, אַז ער „האַט אַרויסגערופֿן אַ גאַנצע באַוועגונג צווישן דער ייִדישער מוזיק-קאַלישער יוגנט“. און „דער רעזולטאַט פֿון דעם איז געווען, אַז עס איז געגרינדעט געוואָרן אַ „געזעלשאַפֿט פֿון ייִדישער פֿאַלקסמוזיק“ און „נאָך דעם האָט ער צוזאַמען מיט אַנ-סקין דורכגעפֿירט אַ ריי עקסקורסיעס, איבערהויפט אין דרום-רוסלאַנד, צו פֿאַרשרייבן ייִדי-שע פֿאַלקס-מעלאָדיעס“⁵. דער דאָזיקער רעפֿעראַט, וואָס האָט גע-מאַכט געשיכטע אויפֿן פֿעלד פֿון ייִדישער מוזיק, איז געהאַלטן געוואָרן פֿון ענגעלן אין 1900, אין דעם זעלביקן יאָר ווען עס איז דערשינען מאַרק וואַרשאַווסקיס זאַמלונג אונטערן טיטל „ייִדישע פֿאַלקסלידער“... אַוודאי איז ענגעל פֿאַרציטערט געוואָרן, ווען ער האָט דערהערט צווישן די נייגונגים פֿאַלקעס און מאַזורקעס. סטייטש? — איז ענגעל אַרויסגעקומען מיט אַ ויצעקו קעגן שלום עליכמען — זײַט איר מספּים, אַז די ייִדישע מוזיק זאָל זיך אַפּזאָגן פֿון איר

נאציאנאלן גניסט און נאכטאנצן אייראפעישע פאלקעס מיט וואלסן.
 ליינען בני אַנדערע און נאכטאָן פֿרעמדע? ⁶
 אינעם גאַנג פֿון יאַרצענדלינגער, נאָכן אויספרובירן, אַנט-
 וויקלען און פֿאַרטיפֿן די דאָזיקע טעאַריעס, וואָס פֿאַדערן פֿון דער
 ייִדישער נגינה, אַז זי מוז זיין „דורכויס ייִדיש“, נאָך דער באַגריי-
 דעטער אינשטעלונג פֿון שלמה ראָזאַווסקי, אַז אמת־ייִדישע נגינה
 מוז זיין געבויט אויף טראַפּ, האָט די ווירקלעכקייט געוויזן, ווי שווער
 עס איז איבערצופֿורעמען די פֿאַרוואַרצלטע נייגונגען, אַלע רייד, אַז
 דער ניגון פֿון „התקוה“ איז גענומען פֿון רומעניש, האָבן קיין פעולה
 נישט געהאַט און די פֿראַיעקטן אַנצונעמען פֿאַר דעם הימען מוזיק,
 וואָס זאָל זיין בהספּם מיט דער טעאַריע וועגן עכט־ייִדישער נגינה,
 זיינען געבליבן פֿראַיעקטן. פֿונקט ווי מ'ווערט נישט נתפעל, וואָס
 די מוזיק פֿון הימען „פֿאַרטיזאַנער“ איז גענומען פֿון אַ רוסישן
 קאָזאַק־ליד. ווי מ'ווערט נישט איבערגעראַשט אין מדינת ישׂראל
 פֿון די פֿאַרווורפֿן, אַז נייגונים פֿון אַ ריי העברעיִשע קאַמף־לידער
 זיינען אויסגעבאַרגט געוואָרן פֿון רוסישע מאַרשן. נאָך ברייט־
 פֿאַרנעמיקע פֿאַרשינגען אין און אַרום ייִדישער נגינה איז פֿאַרן
 מאַדערנעם מוזיקאַלאַג נאַטירלעך, וואָס „געבאַרגטע לידער פֿון די
 אוקראַינער, פֿאַליאַקן, טאַטערן און פֿון אַנדערע פֿעלקער געפֿינען
 זיך אַ סך, אָבער אין די מערסטע פֿון זיי האָט דער ייִדישער גניסט
 געמאַכט ענדערונגען צי דורך צוגעבן אַדער אַראַפֿנעמען“, בֿאַרט
 נאָך בני אַזעלכע נייגונים, וועלכע ס'איז ליכט צוצופאַסן „פֿאַר דער
 מינאַר־סקאַלע“, וואָס איז כֿאַראַקטעריסטיש פֿאַר דער ייִדישער
 נגינה ⁷.

אין 1900 וואָלט מסתמא אַבֿרהם צבי אידלסאָן, מיט דער גאַנ-

⁶ יולי ענגעל — „א תשובה דעם העררן „שלום עליכם“, אין „דער יוד“,
 נ' 40, קראַקע, 1901.

⁷ פֿראַפֿ' א. צ. אידלסאָן — „די פֿאַלקס־מעלאָדיעס פֿון די אשכנזים און
 די חזרתי־אייִראַפעיִשע יידן“, אין „באָדן“, ב' 2, ג' 2, ניו־יאָרק, 1935.

צער אויטאָריטעט פֿון זיין מאַנאָמענטאַלן ווערק „איצר נגינית ישראל“, נישט געוואָגט צו זאָגן די דאָזיקע ווערטער. יואל ענגעל וואָלט אים אפֿשר פֿאַרשטיינערט... דעמאָלט האָט מען, ווי ס'פֿאַסט פֿאַר יוגנט, געוואָלט זיין עקסטרעם שבעקסטרעם. עס זיינען געווען דעוואָלוציאָנערע יאָרן. מ'האַט געפֿרײַדיקט: אָדער אַלץ, אָדער גאָר־נישט. דערפֿאַר האָט דער איניציאַטאָר פֿון דער נײַסטער מוזיק־פֿאַר־שונג אויפֿן פֿעלד פֿון ייִדישן פֿאַלקלאָר געמיינט, אַז ס'איז מעגלעך צו דערגרייכן אַבסאָלוטע אַריגינעלקייט, פֿילע ייִדישע עכטקייט, פֿריי פֿון די השפּעות אין די לענדער, צווישן די פֿעלקער, וווּ יידן וווינען און וויינען, ראַנגלען זיך און האַפֿן, לאַכן און טאַנצן, זיינען מתפלל, און נישט אָפּגעבנדיק זיך צומאַל קיין חשבון נעמען זיי איבער תּנועות און ווערטלעך, ניגונים און פֿירונגען...

עס איז געווען די ראַמאַנטישסטע צייט פֿאַרן ייִדישן פֿאַלקלאָר. אַ זאַמלער אָדער פֿאַרשער האָט געהאַלטן פֿאַר אַ גרויסן יחוס, אויב ער האָט אין יאָרן אַרום געקענט זאָגן: „איך פֿאַרנעם זיך מיט אינ־דזער פֿאַלקלאָר פֿון 1900סטן יאָר“⁸. דערפֿאַר האָט ש״ע אַזוי זיך געפֿרייט, וואָס ער „האַט אַנטפלעקט דעם ייִדישן פֿאַלקסדיכטער און אַרויסגעפֿירט אים אויף דער ייִדישער וועלט“, און בעת ער איז געווען זייער איבערקליבעריש וואָס שייך חבֿרן זיך מיט שרײַבערס, איז „איין ייִדישער שרײַבער געווען אין קײַזערײַט, מיט וועמען ש״ע האָט זיך אַ סך אָפּגעגעבן: דאָס איז געווען דער אַדוואָקאַט מ. מ. וואָר־שאַווסקי“, וועמענס לידער ער האָט געשיקט צו י. ח. ראַוויצקי, צו דרוקן אין „יוד“, וועמענס עזבֿון ער האָט איבערגענומען פֿון דיכטער ל. יפֿה און מיט וועמענס אויסגאַבעס ער האָט זיך אַזוי פֿאַרנומען, ווי עס וואָלט אים געאַנגען אין לעבן⁹.

⁸ נח פּרילוצקי — „ייִדישע פּאַלקסלידער“, 1טער באַנד, וואַרשע, 1914
ד' וווּ.

⁹ י. ד. בערקאוויכש — „מיט דער חשפּחה פֿון שרײַפטשטעלער“, אין „דאָס שלום עליכם־בוך“, ניו־יאָרק, 1926, ז' 186—187.

ווייל מאַרק וואַרשאַווסקיס לידער האָבן אין אַ גרויסער מאַס זיך אידענטיפֿיצירט מיט פֿאַלקשאַפֿן. ער האָט מיט זיין פֿאַלקסטאָן אַרייַנגעשפּילט אין דער צייט און די צייט האָט אים צוגעשפּילט. און וואָלט ער נישט געקומען אין אַ צייט, ווען ייִדיש פֿאַלקשאַפֿן איז אַזוי נתעלה געוואָרן, וואָלט ער אפֿשר גאָר נישט נתגלה געוואָרן.

וואָלט ער געקומען מיט צענדלינגער יאָרן פֿריער אָדער מיט צענדלינגער יאָרן שפעטער, וואָלט ער אפֿשר דורכגעגאַנגען אומבאַמערקט און אַ סך אַן ערגערע אויסקומעניש געהאַט ווי דער עלטער־זיידע פֿון דער ייִדישער ליטעראַטור, ד״ר שלמה עטינגער. וואָר־שאַווסקי, אָן אַ פֿאַרגלייך אַ קלענערער שרײַבער ווי עטינגער, האָט אָבער מיט זײַן ליד געהאַט אַן אַ פֿאַרגלייך מער הצלחה. ער, וואָס האָט געהאַט אַ ביטערע דאָליע בײַ זײַן אַדוואַקאַטור, האָט אַ ווונדערלעך מזל געהאַט צו זײַנע לידער, ווייל ער איז געקומען אין דער ריכ־טיקער צייט — אין 1900.

ווען א באַקאַנטער מחבר ווערט אַנאָנים

מאַרק וואַרשאַווסקי, קומענדיק אין דער ריכטיקער צייט, איז פֿון דעסטוועגן וויכטיק נישט בלויז ווי אַ דאָקומענט פֿון זײַן תקופֿה, נישט בלויז פֿאַר דער געשיכטע פֿון דער ייִדישער ליטעראַטור און קולטור. דער ווערט פֿון זײַנע לידער איז דורך דער צייט נישט אין גאַנצן אַנטווערט געוואָרן. אדרבה, דער פֿאַלקסטאָן און לירישער טעם פֿון אַ ריי לידער, וואַרשאַווסקיס, ווירקט עדהיום ווי אַן אינטימער גרוס פֿון ייִדישן לעבן, וואָס צעוואַרעמט און איז אויך איצט עלול צו צערודערן.

אַ גרוס פֿון ייִדישן פּלל־לעבן. אַט ליריש און אַט דראַמאַטיש. אַט מיט הומאַר און אַט דעקלאַמאַטאָריש און טעאַטראַליש. על פי רובֿ זינגען אין זײַנע לידער יחידים וועגן זייער פּערזענלעכן לעבן, אָבער זײַ ווירקן אויף אונדז, ווי יעדער איינער וואָלט געוונגען אין גאַנצען

פֿון אַ סך, וועלכע זינען פֿונקט ווי ער. ווי די דאָזיקע יחידיים וואָלטן געווען אויסזינגערס פֿון פֿאלק.

אין דעם־אָ ליגט דער סוד, וואָס די פֿערן זינען בליצשנעל אויפֿגענומען געוואָרן ווי פֿאלקסלידער.

מאַרק וואַרשאַווסקי האָט געהאַט דאָס מזל צו ווערן אַנאַנים. פֿריער, איידער ש״ע האָט אים אַנטדעקט¹⁰, איז ער אין זיין קרייז געווען באַליבט פֿאַר זיין זינגען און שפּילן אויפֿן קלאַוויר. זיין נאָמען האָט מען געקענט מער ווי זיין ליד. שפּעטער אַבער, ווען זיין ליד איז אַרויס פֿון ענגן קרייז און באַקומען פֿליגל, האָט זיין נאָמען נישט אַנגעיאָגט זיין ליד. וואָס מער פּאַפּולער עס איז געוואָרן זיין געזאַנג, אַלץ ווייניקער פּאַפּולער איז געוואָרן זיין נאָמען.

מיט מאַרק וואַרשאַווסקין האָט פּאַסירט דאָס פֿאַרקערטע וואָס מיט גרויסע פּאַעטן.

גרויסע פּאַעטן, אייגנאַרטיקע, מיט סוביעקטיווע שטריכן, טעגער און פֿאַרבן, ווערן פּסדר גענומען אין באַטראַכט בשותפֿות מיט זייער שאַפֿן. וואָס מער מ'אַנערקענט זיי, אַלץ ווייניקער טיילט מען אַפּ זייער נאָמען פֿון זייער שאַפֿן. זייערס איז דאָס ליד און מ'טאָר עס אָן זייער נאָמען נישט באַניצן. זיי זינגען ווי עשירות אין אַ געזעלשאַפֿט וווּ עס הערשט פּריוואַט־אייגנטום: דאָס ריכטום געהערט צום באַלעבאַס און דער יחיד, ווי דער פּלל, היט־אָפּ דעם פּרינציפּ. פֿאלקסדיכטערס, פּאַעטן וואָס שאַפֿן אין דער אַטמאָספֿערע פֿון פֿאלקלאָר, ווי דאָס פֿאלק רעדט, זינגען געגליכן צו מענטשן וואָס לעבן אין דער אַרדענונג פֿון אַ קאָמונע, וווּ די עשירות געהערט צום פּלל און אַלע געניסן פֿון איר, ווייל ס'איז אייגנס.

מאַרק וואַרשאַווסקי איז דער אויסזינגער פֿון אַ קאָמונע. ער, דער געשווירענער אַדוואַקאַט, האָט ליב געהאַט זיך אַפּצו־

¹⁰ אינעם אַפּטייל „צו דער כאַראַקטעריסטיק“, אין דעם בוך, זינגען איינער געשאַסן פּראַגמענטן פֿון ש״ע ביידע הקדמות פֿון מ. ז. „יודישע פֿאלקס־ליעדער“ אין 1900 און 1914.

געבן מיט „נאַרישקייטן“, וואָס דאָס פֿאַלק האָט ליב, ווּנל עס איז די חכמה פֿון פֿאַלק, וואָרן „אין דעם פֿאַלקסליד האָבן זיך אַפֿט מאל אַפּגעשפּיגלט די אַלע זינטן פֿון דעם ייִדישן לעבן, וועלכע האָבן גע- פֿונען אַ שוואַכן אויסדרוק אין דער ליטעראַטור — דעם פּראָדוקט פֿון אינטעליגענטישע שטימונגען“¹¹.

אים האָט זיך אַפֿילו נישט געחלומט צו ווערן אַ ליטעראַט. אַז ער האָט זינע לידער אַפֿילו נישט פֿאַרצייכנט! זיך פֿאַרלאָזט אויפֿן זפרון. און ש״ע האָט לאַנג באַדאַרפֿט אין אים אַרנינרעדן, ער זאָל זי אויפֿשריבן. צו וואָס? ער האָט זיי טאַקע ליב געהאַט, פּונקט ווי זינע פֿרינד האָבן זיי ליב געהאַט, אָבער נישט ער האָט זיך פֿאַר אַ דיכטער געהאַלטן, נישט די פֿרינד האָבן אין זיי געזען אַ דויערנדיקן ווערט. ביז ש״ע האָט זיי די אויגן געעפֿנט, אויסגעווירקט אין די צייניסטישע קרייזן, וווּ ער פֿלעגט זיי זינגען, מ׳זאָל זיי אַרויסגעבן אין בוכפֿאַרעם, איין מאל, אַ צווייט מאל, די מוזיק דרוקן אין אַ באַ- זונדערן אַלבאָם, און איז מיט אים אַרומגעפֿאַרן אויף קאַנצערטן, און טאַמער איז יואל ענגעל אַרויס מיט אַ ויצעקו, איין מאל און אַ צווייט מאל¹², באַשר די מוזיק איז פֿון קאַדרילן, וואַלסן און פֿאַל- קעס, האָט ש״ע אַזוי מיט אים אַ פֿאַלעמיזיר געטאַן¹³, אַז דער אַקאַ- דעמיקער-קאַמפּאָזיטאָר איז אַרויס פֿון די פֿלים און געפרוּווט אויס- לאַכן דעם קלאַסיקער פֿון ייִדישן געלעכטער¹⁴.

¹¹ ש. אַנִּסקי: „וועגן דעם ייִדישן פֿאַלקסליד“, אין „געזאַמלטע שריפֿ- טן“, ב' 15, וואַרשע, 1925, ז' 171.

¹² אויף זיין קריטיק אין פּעטערבורגער Восходъ נ' 18 האָט וו. אַפּגעענטפּערט אין נ' 25, אָבער ע. האָט גלייך אַנטפּערן ענטפּער איבער- געהורט זינע האַרבע טענות צו דער מוזיק.

¹³ דערביי אַנגעוויזן, אין „דער יוד“, נ' 24 פּין 1901, אין „אַ בריוו צום ה' ענגעל פּונ'ם וואַסחאָד“, אַז ביי גינבורג-מאַרעק אין בוך איז זיין „חיגליד“ געדרוקט חי אַ פֿאַלקסליד.

¹⁴ ע. האָט פֿאַרענדיקט זיין פֿאַלעמיק אַנרופּנדיק ש״ע — „פֿאַלקס- שרייבער“ (אין גענדזנפּיסלעך)...

ענגעל איז געווען אן אדוואַקאט, פונקט ווי וואַרשאַווסקי, נאָר ענגעל איז געקומען צו ייִדישער מוזיק פֿאַרפֿאַנצערט מיט וויסנ־שאַפֿטלעכע קאַנצעפֿציעס וועגן פֿאַלקלאָר. און וואָס פרעזיזער עס זינען געוואָרן זינע טעאַריעס וועגן פֿאַלקשאַפֿן, אַלץ מער אַנגעזען זיין נאָמען בים אָפּערירן מיט פֿאַלקס־נוסחאות, אַלץ מער האָבן זיין שאַפֿן אינטערפּרעטירט קינסטלערס און אַלץ ווייניקער — דאָס פֿאַלק גופֿא... ביז עס איז קיינעם נישט איינגעפֿאַלן צו לאָזן הערן אַדער אָפּדרוקן זינע באַאַרבעטע פֿאַלקס־ניגונים אָן זיין נאָמען, אַנאַנים. וואַרשאַווסקי, להיפּוך, איז געווען ווייט פֿון אַלע פרעטענזיעס און קאַנצעפֿציעס, אַזוי וועגן קונסט, ווי וועגן פֿאַלקלאָר. אין אים איז אויפֿגעהיט געוואָרן די נשמה פֿון געזונטן פֿאַלקסמענטש. די אַלט־מאַדישע, פּסעוודאַקלאַסישע שולבילדונג פֿון צאַרישן רוסלאַנד, גע־בויט אויף רוטין פֿון חזרון מעכאַניש אויף אויסנווייניק, וואַרט ביי וואַרט, פֿיינטלעך צו אימפּראַוויזאַציע, ווי זי איז פֿיינטלעך צום פֿרינען געדאַנק, האָט דעם עכטן פֿאַלקסמענטש נישט איבערגעאַנדערשט. אין אים זינען גאַנץ געבליבן די וואַרצלען פֿון פֿאַלקס־אינסטינקט. פּרי־מיטיוו. אינטוויטיוו.

מאַרק וואַרשאַווסקי איז אַ פּרעכטיקער בישפּיל פֿון אַן אינטע־ליגענט, וואָס האָט אין זיך קאַנטערווירט דעם קערנדיקן פֿאַלקסמענטש אָפֿילו נאָכן אוניווערסיטעט און אַלע אַדוואַקאַטישע וואַנדלונגען. דער אינטעליגענט וואַרשאַווסקי האָט גערעדט ווי אַן עמכניק און געזונגען ווי אַן עמכניק. מיט דער ערלעכקייט און האַרציקייט פֿון אַן עמכניק, וואָס רופֿט־אַרויס אַ ציטער...

מיט דער עמכדיקער ערלעכקייט און האַרציקייט, בעת די טעמאַטיק איז ביי אים אַזוי אַנטוויקלט און קאַנצענטרירט, ווי עס קענען נאָר פּאַעטן, איז וואַרשאַווסקי אַ מוסטער פֿון אַ פֿאַלקסדיכטער אויפֿן שוועל פֿון 20סטן י״ה. צי ער האָט געזונגען פֿון חדר אַדער ימים־טובֿים, וועגן אַרבעט אַדער נויט, פֿון רדיפֿות אַדער עמיגראַציע, וועגן משפּחה־ליבשאַפֿט אַדער בענקשאַפֿט נאָך ציון — אין אַלע לידער האָט דער פּלל זיך געפֿונען און דערפֿאַר געוואַלט זיך

אידענטיפֿיצירן מיט די געפֿילן פֿון דיכטער. זינגענדיק זינע לידער, האָט דער עולם געפֿילט, ווי ער אליין וואָלט זיי פֿאַרפֿאַסט... און ווי-באַלד אַזוי, צו וואָס-זשע דער נאָמען? איז בעסער זיי זאָלן בלייבן אַנאַנים. האָט מען אַזוי, אונטערבאַווסטזיניק, און אַ טייל בפֿירוש באַווסטזיניק, אויפֿגעהערט אַנגעבן דעם נאָמען פֿון מחבר.

וואַרשאַווסקיס מוז צו ווערן אַנאַנים איז אין לשער. נישטאַ אין דער ייִדישער ליטעראַטור נאָך איין דיכטער, וואָס אַזוי פֿיל געזאַנגען זינע זאָלן פֿאַפּולער ווערן ווי אַנאַנימע פֿאַלקסלידער, טייל נישט אונטער די ריכטיקע טיטלען, ביי אַנדערע איז דער טעקסט פֿאַר-קריפּלט און — ווי דער שטייגער ביי אַנאַנימע שאַפֿונגען — אַראָפֿ-גענומען אָדער צוגעגעבן, נישט בלויז ביים זינגען, פֿון אויסנווייניק, נאָר אויך אין דרוק. נישט בלויז „דאָס פֿאַלק“ האָט זיך דאָס דער-לויבט, נאָר אויך אינטעליגענטן, פֿינישמעקערס (נישט דווקא צוליב פֿינישמעקעריי) און אַפֿילו אין שולן.

אין אַלבאַם פֿון דער אוניווערסאַלער פֿאַלקלאַריסטן איזאַ קרע-מער, אַרויסגעגעבן פֿון אַ וועלט-באַרימטן ענגלישן פֿאַרלאַג, זינגען דאָ בלויז דריי לידער פֿון אַ דיכטער מיט אַ נאָמען, וו. דריי לידער — וואַרשאַווסקיס נאָמען ווערט אָבער נישט אַנגעגעבן¹⁵. און די טיטלען? „די ראָד“ ווערט אַנגערופֿן „די מיזינקע“ און „אַ פֿריילעכס“ הייסט „די מחותנים גייען“. און וואַרשאַווסקיס „אַ ייִדיש ליד פֿון רומעניע“ ווערט גאָר אין אַלבאַם אַנגערופֿן — — — „די פּוילישן יידן“. דערביי איז כאַראַקטעריסטיש אַזאַ „אויסבעסערונג“:

ביי וואַרשאַווסקין שטייט — אָבער ביי איזאַ קרעמער —

„איך הער זיי ווי דעם טאַטער!“ ... „Ich her sei wie dem Kutter“

אין די צוויי נוסטע און פֿאַפּולערסטע זאַמליכער פֿון ייִדישן געזאַנג ווערט אונטער וו. נאָמען געדרוקט איינע פֿון די באַליבט-

15 Jsa Kremer: "Album of Jewish Folk-Songs", ed. Chapelli, London, MCMXXX.

סטע טישלידער, „יום־טוב־דיקע טעג“¹⁶. בני ווארשאָווסקין הייסט אָבער דאָס ליד גאַר „דאָס פֿריילעכע שנידערל“ און עס הייבט זיך גאַר אָן, נישט מיט דער קלינג־שורה „אַז די יום־טוב־דיקע טעג הייבן זיך אָן צו באַוויזן“, נאָר „אַז דער יום־טוב־הייבט זיך אָן צו באַוויזן“...

ממש אַ בנישפּיל פֿון הפֿקות האָט אָן „אויסבעסערער“ געוויזן אין דעם ליד „דער פֿאַדעם“, וואָס ס׳אַפּראַנאָס האָבן ליב צו זינגען אויף קאַנצערטן: נישט בלויז צוגעלייגט ווערטער, פּדי זיי זאָלן שטיי מען מיט דער מוזיק, נאָר אויך אַרויסגעוואַרפֿן פֿינע פֿערזן און אַרזינגעבראַקט סתּם רייד¹⁷.

ביי וואַרשאָווסקין שטייט — אָבער אין „ציונס האַרפֿע“ —

„די זון האָט זיך באַהאַלטן, איר שיין איז שוין נישטאַ. איך ניי און ניי, איך זע, און זע, די נאַכט — זי איז שוין דאָ. מען זעט נישט קיין דאָדיען, ער קומט שוין נישט מער, אויסן האַרצן איז מיר זייער שווער.“	„די זון האָט זיך באַהאַלטן, איר שיין איז שוין נישטאַ. איך ניי און ניי, איך זע, און זע, די נאַכט — זי איז שוין דאָ. יעדער שטאַך מיט דער נאָדל טוט מיר אַ שטאַך אין האַרצן, קיינער ווייס נישט מיין פּיין און מיינע שמאַרצן.“
---	--

טאַמער איז בני וואַרשאָווסקין דאָ דער נאָמען דוד, האָט פֿון אים דער רעדאַקטאָר געמאַכט אַ „דאָדיע“...
דאָס איז, אַ פנים, דער פּרינץ פֿאַר ווערן אַנאַנים און פּאַפּולער:
דער גורל פֿון פֿאַלקסלידער.

¹⁶ „זינג איך מיר“, צוויי מיכל געלבאַרט, אַר׳ „אַרבעטער־רינג“, 3טע אויפלאַגע, נײ, 10.000 עקז, 1945, ז׳ 100. — „דורות זינגען“, רעד׳ שמואל בוגאַטש, אַר׳ „פּאַרבאַנד־פּאַרלאַנג“, נײ, 1951, ז׳ 168.

¹⁷ „ציונס האַרפּע“, רעד׳ חגי און קעסטקינד, וואַרשע (1917?).

באַשריבער, באַזינגער און אויסטיטשער

מאַרק וואַרשאַווסקי איז פֿון דער נאַטור אַ ליריקער. ער האָט ליב צו ריידן בלשון איך אַפֿילו ווען ער איז באַשריבעריש און אויסטיטשעריש. אַפֿילו ווען ער באַניצט די פֿאַרעם פֿון דיאַלאָג און צומאַל רעטאַריק. איבער אַלץ איז בני אים דער סענטימענט. ווי שילדעריש ער זאָל זיין, איז ער קיין מאָל נישט אַביעקטיוו. שטייט קיין מאָל נישט מן הצד, נאָר תמיד איז ער אַליין אינעם צענטער. „דער שטיין“ איז אַן עדות:

„טרערן ליגן אין די לידער,
אויפן האַרץ אַ שטיין...
אוי, איר, וועלטן, אוי, איר, ברידער,
הערט איר מיין געוויינ?“

ווען ער איז אַליין, באַהערשט אים געוויין. נאָר פֿאַראַן אַ גע-
וויין, וואָס מאַכט גרינגער און אַזאַ וואָס מאַכט שווערער. אים ווערט
שווערער, ווען ער האָט נישט קיין צוהערער. ער דערמאָנט זיך
„דעם אַדלערס קלאַנג“ — זיין קלאַנג — פֿאַרגייט אים דער גע-
לעכטער. ווי אַנדערש?

„איך האָב אויך אַמאָל גרויסע סליגל געהאַט...“

קינדער, אוי, זאָגט מיר, וווּ זייט איר אַצינד?

וואָס טויג מיר מיין לעבן, איך וויל עס שוין ניט.
אַז כִּזְהָב מיינע סליגל ניט מער.“

ער פֿילט זיך שוואַך, ממש הילפֿלאָז, ווען ער איז אַליין, ס'באַ-
פֿאַלט אים אַ דערדריקנדיקער טרויער; מאַכט ער אַ חשבון פֿון זיין
לעבן, אין זיין ליד — „טרערן“:

„איינס קען איך זיך זאָגן, איינס קען איך זיך שווערן:
מיין האַרץ האָב איך אויסגעוויינט לאַנג שטילערהייט,
ווען קיינער פֿון אייך פֿלעגט ניט זען מיינע טרערן.“

ווען גאט נאר אליין פלעג אין שטילן מיך הערן,
פלעג גרינגער מיר ווערן מיין צער, מיין לידן..."

עס איז אבער כאראקטעריסטיש, וואס די פֿערזן פֿון איינ-
זאמקייט זינען: (1) וואַרשאַווסקיס ריפֿסטע לידער, שרייבעריש ריי-
כער, מיט פֿינערן ריטעם און גראַם, און געהערן צו די בעסטע פֿון
דער ייִדישער ליריק סוף 19טן י"ה; (2) צום ווייניקסטן באַקאַנט;
(3) על פי רובֿ אַן מוזיק (אַדער זי איז צו אונדז נישט דערגאַנגען).

די דאָזיקע איך-לידער פֿאַרצייכענען טייל מאַל קאַלעקטיוע
שטימונגען. אַזוי ווי די צייטן זינען געווען ביטערע, אויפֿן מויל פֿון
זשורנאַליסט און פּובליציסט איז געלעגן אַ שלאַס פֿון צענוור, פֿאַר-
פֿאַלגונגען און פֿאַגראַמען האָבן פּסדר באַדראַעט, האָט וו. אויסגענוצט
זיין איך-געוויי, צו לאָזן דורך אים הערן דעם צער פֿון פּלל. אַזוי
לאָזט ער הערן „אויף דעם אַלטן בית-עולם" פּרעכטיקע פֿערזן פֿון
נאַציאָנאַלן פּאַטאַט:

„אוי, איר, ייִדישע טרערן, פֿאַרזאָן מיט בלוט,
אוי, איר, ייִדישע טרערן — חו זענט איר דען ניט
ווי פֿאַרפּרוירן, פֿאַרקאַזעט פֿון ווינט און פֿון קעלט,
וואַקסן אויס פֿון אייך שטיינער — פֿון שטיינער אַ העלט!"

ער ווערט אַבער גאַר אַן אַנדערער, ווען ער קומט צו דער
וועלט, מעג זי זיין „פֿון שטיינער". געפֿינט ער זיך מיט נאָך מענטשן,
צוזאַמען, ראַנגלט ער זיך און לאָזט זיך נישט דערדריקן. מעג אים
זיין ווי אַנגעזאַליעט אויפֿן האַרצן, זינגט ער, כאַטש „עס זינגט זיך
ניט", כאַטש „דאָס לעבן איז פֿאַרביטערט, ברידער..."

פֿאַר וואָס צו זיין פֿאַרביטערט — פֿעלט נישט, וואַרשאַווסקיס
לידער זינען בילדער פֿון ייִדישן לעבן און פֿון ייִדישע שטימונגען
אין זיין צייט. ווייניק לידער און דאָך אַ שפֿע פֿון טעמעס! מיט דעם
דערווייטערט זיך וו. פֿון פֿאַלקסלידער — ער איז טעמאַטיש רייך,
קאַנצענטרירט און רעאַגירט אויף אַ סך לעבנספֿראַגעס, אַ סך מער
ווי מ'טרעפֿט אין אַנאַנימע פֿאַלקסלידער. מ'דערפֿילט גלייך דעם

פּאָעט. אַט גיט ער אַ בילד פֿון דלות און אַט פֿון רדיפֿות און פּאָגראַ-
מען. „ווי האַלט איך דאָס אויס?“ — פֿרעגט דער דיכטער און ער
ענטפֿערט, ברענגענדיק עדות — לידער...

דער מילנער זעט, ווי „די רעדער דרייען זיך, די יאָרן גייען
זיך און אויך מיט זיי גייט־אויס דער ייד“; דאָס איז, פֿילן מיר, בעיקר
דערפֿאַר, ווייל „עלנט בין איך ווי אַ שטיין“, נישטאַ פֿאַר וועמען צו
קעמפֿן... וואַנדערט מען. ס'טוט וויי, וואָס מ'דאַרף עמיגרירן און פֿאַר-
לאָזן „ווי געוואַקסן, ווי געבוירן“ און „טאַטע־מאַמע אַליין“, דאָך
נצמט מען „די שיף“ — דאָס ייִדישע לעבן אַליין איז געגליכן צו אַ
שיף...

נאָר אויך די, וואָס עמיגרירן נישט, פֿאַרלירן זיך נישט, אַבי
זיי זינען נישט אַליין, ווייל „כאַטש כ'בין פֿאַרשאַלטן דאָ“, דאָך —
„גאַט איז אַ פֿאַטער!“ אַזוי שמועסן זיך דורך משה און יאַנקל —
אונדזערע משהס און יאַנקלס — און מיר דערהערן בני וואַרשאַווסקין
„נעבן קלייזל“ רייד, וואָס פּאַסן, אַז שלום עליכמס טביה דער מיל-
כיקער זאָל זיי אַזוי פֿאַרטניטשן —

„דאָס לעבן איז צוקער־ויס:

איך ווער פֿאַרשוואַרצט פֿון דעם קאַפּ ביז די פּיס...“

שמייכל, הומאָר, אין דעם נוסח פֿון שלום עליכמס געלעכטער,
שמייכל דורך טרערן, איז אַ גרונטשטריך אין וואַרשאַווסקיס לידער.
ווי יידן זינען צוזאַמען, ווער שמועסט נאָך, אַז עס איז אַ שִׁמְחָה־לע.
אַ יום־טובֿ? פֿאַרגעסט „דאָס פֿריילעכע שנידערל“ נישט בלויז אין
דלות, נאָר ס'קומט אים אַפֿילו אויפֿן געדאַנק אַ סוף צו מאַכן צו
אַלע מלחמות: אַנשטאַט צוויי מלוכות זאָלן גיין זיך שלאָגן, זאָלן זיי
„בעסער גיין צו אַ דינ־תורה“...

היינט „שִׁמְחַת־תורה“? ווער ווייסט עס נישט, אַז „תורה איז די
בעסטע סחורה“? דער דמיון צעשפּילט זיך און „רענדלעך שיטן זיך
פֿון די זעק“... פֿאַרוואָס איז דאָס אַלץ? ווייל:

„דאָס לעבן איז ליב“

וו. איז דער ערשטער יידישער דיכטער, וואָס אַ ריי לידער זינען אַטעמען מיט עכטער יידישער קינדישקייט. ביז אים האָט קיינער אויף יידיש נישט געשריבן אַזוי, אַז קינדער זאָלן צו דעם צוגעזאָטן ווערן. ער האָט נישט געשריבן פֿאַר קינדער, דאָך זינען זיי פֿאַר זיי. דערפֿאַר האָבן די יידישע שולן אים אויפֿגעכאַפט ווי אַן אַבן טובֿ. עס האָט נאָך דעמאָלט געפֿעלט עכטע יידישע קינדער־ליטעראַטור; פֿאַלקלאָר איז געווען דער איינציקער קוואַל. דערפֿאַר איז באַליבט געוואָרן אין די יידישע שולן אויף דער גאַנצער וועלט „דער אלף־בית“ און „דער ווינטער“. דער דיכטער האָט זיך דאָ באַוווּזן ווי אַ פּיאַנאָסטיסט מיט הומאָר. ער מאַלט דעם ווינטער, ווי עס פּאַסט פֿאַר דעם שטיפֿערישן מאַטל פּייסי דעם חזנס:

„דורך טאַל און וועלדער יאָגט ער,
 געהויקערט צו דער ערד,
 מיט זיך אַ בעזעם טראָגט ער —
 און קערט, און קערט, און קערט!“

אין שטוב איז געפֿרוירן צו ווערן. די ליגט קראַנק, די קען פֿון בעט נישט אַרויס, און „אין פֿענצטער ווייגט דער ווינט“. אָבער —

„ער שווייגט, דער אַלטער זיידע,
 ער מאַכט זיך ניט פֿון דעם;
 ער לאַכט אין די פּויסטן ביידע
 און שאַקלט מיט דער ברעם...“

אין וואַרשאַווסקיס לידער איז דאָ טעאַטראַלישקייט — נישט קיין פּאָזע, קיין ברעקל אַנשטעל — עכטע שפּילעווודיקייט. אייניקע בעטן זיך ממש, מ'זאָל זיי אויסשפּילן ביים זינגען, מיטן פנים און בגדים פֿון די מענטשן, וועלכע זיי שטעלן־פֿאַר. ווי „תנחום דער טרובאַטש“, וואָס איז אַ פֿאַרביקע שאַפֿונג פֿאַר קליינקונסט. דאָ איז פֿאַראַן קערנדיקער טיפּ און היסטאָרישער מאַטיוו, דראַמאַטיזם און — פּלאַץ פֿאַר דיסקוסיע. תנחום איז ווי אַ תּשוּבָה אויף דער פֿראַגע, וואָס האָט פֿאַרנומען אַ גרויס אַרט אין 19טן י"ה, צי דינען „פֿאַניען“.

דעם צאר, הייסט עס, איז גוט אדער שלעכט פֿאַר יידן. די משפּילים האָבן עס געהאַלטן פֿאַר אַ ברכה (אפֿילו דער מילדער עטינגער האָט אַזוי אויף דעם געקוקט). אַנטקעגן די העצרייד, אַז יידן האָבן נישט ליב דאָס לאַנד און ווילן עס נישט פֿאַרטידיקן אין אַן עת צרה, איז מנחם — אַן אפֿלייקענונג. ער שטראַלט, ווען ער דערמאָנט, ווי ער האָט געשפּילט אין אַרקעסטער אויפֿן שלאַכטפֿעלד, בעת פֿון אַלע זינטן זינען געפֿאַלן קוילן. ער האַלט פֿאַר אַ יחוס, וואָס פֿאַלן וועל איך געבן דער פֿאַן. און אַז ער קומט צוריק אַהיים נאָר מיט איין פֿוס, און זיין רחלע, ווען זי דערזעט אים, פֿאַלט חלשות, טרייסט ער זי: „צי מיט אַ פֿוס, צי אַן אַ פֿוס“, איז נישט אַזוי וויכטיק; וויבאַלד „דער קייסער אַליין“ האָט אים אַ מעדאַל געגעבן, איז שוין קיין פֿראַגע נישט, אַז „הונדערט יאָר וועל איך לעבן“...

וואַרשאַווסקי באַוויזט זיך, אי ווי באַשרייבער, אי ווי באַזינגער, אי ווי אויסטיטשער.

פֿון משפּחה-קולט צו פֿאַלקס-קולט

נאָר די סענטימענטאַלסטע טענער שלאַגט-אָן וו. אין מאַטיוון פֿון משפּחה-לעבן. ער שטעלט-פֿאַר די יידישע פֿאַמיליע ווי אַ מוסטער פֿון צונויפֿגעבונדנקייט און טרנישאַפט. באַזינגט די שיינקייט פֿון די יידישע טעכטער און די ריינקייט פֿון חתונה-געהאַטן לעבן. „שרה און רבֿקה“ דערמאָנען דעם ווילן בחור, אַז „איך בין דיר ניט האַפּקע, דו ביסט ניט פֿעדאַט... דו ווילסט אַ קוש — שטעל פֿריער אַ חופּה“...

„דער שדכן משה אהרן“ האָט שוין אַבער צו דערציילן גאָר צפּעס אַנדערש. אין אַ מין מאַנאַלאַג, פֿעליעטאַניסטיש, זינגענדיק, דעדט ער זיך אַראָפּ פֿון האַרצן וועגן די ניע מאַדעס, וואָס מאַכן אַ חל פֿון די טראַדיציעס: „דאָ מוז מען זיין אַ דאָקטער אַ ביסל און טאַקע אַ שטיקל אַדוואַקאַט“... וואַרשאַווסקיס שדכן אין גראַמען דער-מאַנט אונדז די שדכנים אין שלום עליכמס „מנחם מענדל“.

אין ווארשאַווסקין האָט געשטעקט אַ טעאַטראַל, וואָס האָט נישט געפֿונען זיין פֿולן תּיקון.

די דאָזיקע טעאַטראַלישקייט שפּילט־אַרויס מיט באַזונדערן חן פֿון דעם ציקל „צום באַדעקנס דער פּלה“: ייִדישע מאַראַל און טאַנץ גייען געפֿאַרט. מען הוליעט, אַבער מ'פֿאַרגעסט נישט אויף קיין איין מאַמענט, אַז מען איז ייִדן. אַפֿרֿיער דערמאַנט מען דער פּלהניו די פֿליכטן, וואָס זי האָט, ווי אַ ייִדישע טאַכטער און, שפּעטער, ווי אַ ייִדישע מאַמע; אַז „יעדער מענטש איז אַרעם, ווי רינד ער וואַלט נישט געווען — אַזוי זאָגן אונדזערע ספֿרים“; און —

„אַז היינען הייסט ביי אונדז לעבן!“

פֿאַרגיסן טרערן איז אַ נאַרמאַלע זאַך אינעם ייִדישן לעבן און מ'דאַרף פֿון דעם זיך נישט לאָזן דערדריקן. פּונקט ווי מ'דאַרף נישט נתפּעל ווערן פֿון עשירות, אויב מ'ווייסט דאָס, לאַזט מען זיך אַוועק אין אַ טענצל, פֿרֿיער פּלהס צד, דערנאָך חתנס צד. ווען מ'דערמאַנט דרשה־געשאַנק, שטרייכט מען אונטער, אַז מ'האַט „טייע־רע וויינען אָן אַ צאַל מיר געשיקט פֿון ארץ־ישׂראל“, מ'כאַפט זיך קושן און אַפֿילו די קלענסטע פֿון דער משפּחה גיט מען אַפּ די גרעסטע פיבודים. ייִדישלעך!

היינט, אַז עס איז געוואָרן פֿופֿציק יאָר, ווי עס לעבן אינאיינעם „דער זיידע מיט דער באַבע“ — ערשט דעמאָלט זעט מען די צונויפֿ־געבונדנקייט אין דער ייִדישער משפּחה! „די אייניקלעך האָבן גע־וואַרט שוין פֿון אין דער פֿרי“ אויף דער שִׁמחה. אַ קלייניקייט, די משפּחה?

פֿון אַזאַ צוגעבונדנקייט בלייבן אַ סך פֿעדעס גאַנץ, אַפֿילו ווען די משפּחה צעפֿאַלט זיך, ווען מ'איז געצווונגען אויסצווואַנדערן, עמיגרירן. טרייסט די טאַכטער אין „אַ בריוו פֿון אַמעריקע“ די מאַמע אירע, אַז די קינדערלעך וואַקסן נישט קיין גוים, אַז זיי דערקענען „דער באַבעניוס פֿאַרטרעט“, און בעט, אַז ווען זי וועט צו יאַרצייט,

ערב־שבועות, גיין אויפֿן בית-עולם, „זאלסטו דאָרט דעם טאָטן זאָגן, אז איד שיק אים אָפּ אַ גרוס“...

בני זאָא משפּחה-קולט איז נישט קיין חידוש, אויב די פֿאַמיליאַרע סענטימענטן גייען-אַריבער צום פֿאַלק. אַ משפּחה איז דאָך אַ פֿאַלק אין מיניאַטור!

„דער בעכער“ איז זאָא ליד: אי פֿון משפּחה-אהדות, אי אַ געזאָנג צום פֿאַלק. ווי אַ סימבאָל קלינגען די פֿערזן:

„פון דעם דאָזיקן בעכער,
ער גלאַנצט אזוי שיין,
האַט געטרונקען מיין זיידע,
מיין זיידע אַליין“.

אַ ציטער גייט-אַדורך, ווען מ'האַלט דעם בעכער. ווי אַ הייליקע ירושה, ווי אַ צוואה. ווי דורות פֿאַרשווונדענע וואָלטן מיטאַמאָל אויפֿ-געטויכט... „מזן זיידע אַליין! אזוי פֿיל זיך אַנגעהערט וועגן אים... שוין נישטאָ, אָבער ער איז דאָ! ווען מ'האַלט דעם בעכער, פֿילט מען, ווי מ'וואָלט אַ שבועה געגעבן צו האַלטן און אָפהיטן דעם „בע-כער“, פונקט ווי דער זיידע אים האַלטן „אינן און שטאַל“, סײַ אין גוטע צייטן, סײַ אין „שלעכטע צייטן, ווי עס מאַכט זיך אַ מאָל... נישט פֿאַרלאָזן דעם „בעכער“, נישט פֿאַרקויפֿן אים, נישט פֿאַרבייטן... „דער בעכער“ איז דער סימבאָל פֿון יידן און יידישקייט.

דער מאָדערנער נאַציאָנאַלער ייד אין פֿאַלקסטימלעכן ליד

„דער בעכער“ איז איינער פֿון די שטאַרקסטע נאַציאָנאַלע מאַ-טיוון אין דער יידישער פּאָעזיע. אויפֿן שוועל פֿון 20סטן י״ה איז זאָא נאַציאָנאַלע ראַמאַנטיק געווען אַן אַנטפּלעקונג. אמת, דער רוסיש-יידישער פֿרוג און בדחנישער צונזער האָבן שוין דעמאָלט געהאַט אַ שם מיט זייערע ציוניסטישע לידער, נאַציאָנאַלע ראַמאַנטיק האָט זיך גענומען אויסקעמפֿן אַ פּראַמינענט אַרט — דער ערשטער ציוני-ניסטישער קאַנגרעס אין 1897 איז געווען אַ מיטלשטיין פֿאַר אַ נייער

תקופה — דאך האט געפֿעלט דאס אינטימע ליד, וואָס זאָל אויס-
דריקן די נייע בענקשאַפֿט.

צו־ביטער זינען געווען די טאָג־דאגות פֿון דער ייִדישער מאַסע,
אָז דער אויפֿוואַכנדיקער ייִדישער דיכטער, וואָס איז על פי רובֿ גע-
קומען פֿון דלות, זאָל נישט האַלטן פֿאַר זיין לעבנס־חובֿ צו געבן
אויסדרוק דער דאָזיקער פֿאַרביטערונג. די גרינדונג פֿון „אַרבעטער-
בונד“ אין 1897 — פֿונקט אינעם זעלביקן יאָר, וואָס דער פֿאַליטישער
ציוניזם — האָט סינקראַניזירט דעם סאַציאַלן פֿראַטעסט און מאַבי-
ליזירט צום קאַמף פֿאַר בעסערע לעבנס־באַדינגונגען פֿון דעם האַרע-
פֿאַשניק. אונטער דעם צייכן געפֿינט זיך די ייִדישע פֿאַעזיע ביים
אַנהייב פֿון י״ה. לידער פֿון א. וואַלט (דעם שפּעטערדיקן א. ליכטין),
מאַריס ווינטשעווסקי, ש. אַנ־סקי און י. ל. פֿרצעס בונטאַרישע פֿערן
באַהערשן די מאַסע אין רוסלאַנד. אין אַמעריקע ווערט יעדער גאָ-
ציאַנאַלער אויסדרוק געשטעלט אונטערן חשד פֿון שאַוויניזם — אַ
ספּנה פֿאַר דעם באַוויסטזיין פֿון דער פֿאַרשקלאַפֿטער ייִדישער אַרבע-
טערשאַפֿט... צונערס לידער ווערן אָנגעוויזן אויף ענגע קרייזן פֿון
באַלעבאַטישע יידן און פֿרוג — אויף דער אינטעליגענץ.

מאַרק וואַרשאַווסקי איז דער ערשטער נאַציאָנאַלער דיכטער,
וואָס האָט אויך מיטגערײַטן די ייִדישע אַרבעטער־מאַסע.
וואַרשאַווסקי, דער דיכטער פֿון פֿאַלקסטאָן, איז נוסח פֿון עמק,
שער און אַניון, איז דערפֿאַר געווען פֿריווילעגירט. זיין אינטימער
טאָן, זיין רעאַגירן אויף אַקטועלע לעבנס־פֿראַגן, זיין זינגען פֿאַעטיש
פֿאַר די משהס און יאַנקלס האָט פֿאַר אים געעפֿנט אַלע טירן פֿון
פֿאַלק. אַפֿילו אין ייִדישע שולביכער, צונויפֿגעשטעלטע פֿון אפיקור-
סים, וועלכע האָבן אויסגעמיטן דאָס וואַרט „גאַט“, איז געדרוקט גע-
וואָרן „דאָס ליד פֿון דעם ברויט“, וואָס הייבט זיך אָן מיט די ווער-
טער „גרויסער גאַט!“... דאָס איז געווען אַיִן זכות פֿון לויבגעזאַנג צו
אַרבעט — וואַרשאַווסקי האָט געוויזן יידן וואָס האַרעווען אויף די פֿעל-
דער — פֿדי עס זאָלן „אונדזערע קינדער וויסן פֿון אַ לעבן אויף דער
וועלט“... מ׳וויינט נישט: מ׳אַנטלויפֿט נישט פֿון דער אַרבעט. אדרבה:

„לאזן אנדזערע קינדער וויסן
פון א לעבן אויף דער וועלט,
אז דאס ברויט און יעדער ביסן
איז פון אנדזער אייגן פעלד“.

דער דאזיקער דיכטער, וואס האט אזוי באזונגען יידישע האַ-
רעפאשניקעס און אַרבעט, האט ליכטער ווי ווער עס איז געקענט
צוקומען צו דער מאַסע מיטן „בעכער“ און זינגענדיק אַרײַנברענגען
דעם נאַציאָנאַלן גניסט אַפֿילו דאַרטן, וווּ מ'האַט זיך געשראַקן פֿאַר
נאַציאָנאַלע שטימונגען ווי פֿאַר „רעאַקציע“...

אונטערבאַוווסטיניק, אַן טעאַריעס, אַן הנחות, אינטוויטיוו, האט
מאַרק וואַרשאַווסקי זיך צוגעקראָגן צום מאַדערנעם ייִדישן נאַציאָנאַלן
געדאַנק, ריינדניק פֿון האַרץ צו האַרץ, ווי עמד האט ליב צו טראַכטן:
מיטן האַרץ.

נאָך דעם ווי די השפּלה האט דורך פֿאַרשיידענע אופֿנים גע-
זוכט צו פֿאַרמיאוסן דעם חדר און טויונטער ייִדן, אַפֿילו באַלעבאַ-
טישע, האָבן גענומען אויף אים קוקן דורך יואל לינעצקיס ברילן,
ווי „דאָס פּוילישע ייִנגל“, האט וו. אַרײַנגעבראַכט גאַר אַן אַנדערע
באַציונג צום „קמץ אלף — א“, וואָס איז פֿון די משפּילים און פּיאַנערן
פֿון פּראַלעטאַרישקייט אויסגעלאַכט געוואָרן אויף אַלערליי טענער.
אַכּרהם גאַלדפֿאַדען איז אַנגעקומען אַזש צום בית־המקדש, פּדי צו-
ריקצוברענגען ייִדישע נאַציאָנאַלע ראַמאַנטיק; אַבער וואַרשאַווסקי,
דער קיעזער אַדוואַקאַט, האט געהאַט מוט צו שטאַלצירן מיטן „קמץ
אלף“. אדרבה:

„גליקלעך דער וואָס האט געלערנט תּורה —
צי דאַרף דער מענטש נאָך מער“.

דער אינטעליגענט, וואָס האט אַנגעהויבן מיטן אוועקגיין פֿון
אַמאַל, קערט זיך צוריק אום צום אַמאַל — „תּורה איז די בעסטע
סחורה“ — ער לעבט־אויף די אַלטע לאַזונג, מיט וועלכער מ'האַט
זיך אַ שטיק צײַט געשעמט. נאָך מער. „דער אַלף־בית“ איז פֿאַר אים

שוין גייט בלויז אַ „מיטל“ צו לערנען תורה. דער ייִדישער און אַליין ווערט תורה. זיין אויסזען, זיין בילד, ווערט אַ קוואַל פֿון שפּייִ-
 רונגען און טראַכטענישן, נישט ווייניקער אַפֿשר ווי די תורה, וואָס
 איז מיטן א״ב געשריבן. דער אלף־בית ווערט דער סימבאָל פֿון
 ייִדישקייט. גענוג, מ'זאָל זיך פֿאַרקוקן אויף די אותיות מרובעות, אַז
 מ'זאָל דערפֿילן דעם צער פֿון דורות און די האַפֿענונגען פֿון נצח
 ישׂראל...

„קוקט אין זיי אַריין

וויפל אין די אותיות ליגן טרערן
 און וויפל געזויגן...“

אַזוי איינפֿאַך און — אַזוי טיף! איינפֿאַך ווי דאָס פֿאַלק און טיף
 ווי דאָס לעבן. אַ מיסטישער פּוח איז דאָ אין די אותיות... ווי אַ
 הייליקע צוואה קלינגען די ווערטער:

„זאָלט איר פון די אותיות כּוח שעפּן...“

נצח ישׂראל — „אויפֿן פּריפעטשיק“...

טויזנטער יאָרן לעבן סינטעטיזירט אין אות.

מיט די ווערטער פֿון זיין „אלף־בית“ איז וו. אַזוי אַרזינגעד, זיג-
 גען אין די הערצער פֿון מיליאָנען, אַז „אויפֿן פּריפעטשיק“ איז גע-
 וואָרן איינע פֿון די באַליבסטע און פּאַפּולערסטע קלינגענע ווערטער,
 אַפֿט באַנוצט אין דער זשורנאַליסטיק, פּובליציסטיק און אויך אין
 אונדזער קינסטלערישער פּראָזע און פּאָעזיע, באַנוצט אַפֿילו גאַנץ
 אַפֿט פֿאַר אַ טיטל איבער אַרטיקלען צומאַל פֿון פּאָליטיקערס, וואָרט-
 זאָגערס. „אויפֿן פּריפעטשיק“ איז געוואָרן אַ שם־דבֿה — וואָר-
 שאַוסקיס שם.

געציילטע לידער זינגען גענוג געווען, ער זאָל זיך שאַפֿן אַזאַ
 גרויסן שם. אין דעם זין געהערט וואַרשאַווסקי צו די זעלטנסטע פֿאַלן
 אין דער וועלט־ליטעראַטור: אַז מיט אַזוי ווייניק זאָל מען דער-
 גרייכן אַזוי פֿיל! בסך־הפּל קענען מיר זינגען 48 לידער, אַרזינגע-

רעכנט די וואָס זינען פֿאַרעפֿנטלעכט געוואָרן ערשט אין יאָרן אַרום נאָך זיין טויט, אַרטינגערעכנט די וואָס זינען גיכער פֿראַגראַמען אין פֿערזן איידער ליריק (ווי „דער אמת“ און „די וועלט“), אָדער די וואָס זינען גיכער רעפֿארטאַזשן און פֿעליעטאַנען (ווי „די שיף“, „אַ בריוו פֿון אַמעריקע“ און „דער שדכן משה-אהרן“). די צאל, אַ דאַנק וועלכער זיין נאָמען איז אַרײַן אין דער געשיכטע פֿון דער ייִדישער ליטעראַטור, געזאַנג און קולטור, וועט נאָך קלענער ווערן, אויב מ'וועט אַראַפֿרעכענען יענע לידער, וואָס זינען — שווער צו דערקלערן פֿאַר- וואָס — פֿאַרבליבן ווייניק באַקאַנט, כאַטש זיי אַפֿעלירן עדהיום, ווען די ייִדישע וואַרטקונסט האָט אַזוי ווייט אַוועקגעשפּאַנט און זיך הויך אַנטוויקלט, מיט זייער פֿאַעטישקייט און עמאַציעס, מיט זייער וואַריאַציע פֿון טעמעס, ריטמען און פֿאַרמען.

„אויף קידוש השם“ וואָלט אין אונדזער פֿאַעטיקאַן אויפֿן שוועל פֿון 20סטן י"ה באַדאַרפֿט זיין ממש אַ דעראַייגעניש און קען ביז היינט ווירקן ווי אַ סקײַ פֿאַר אַ פֿאַטעטישן ספּעקטאַקל, אַ דיכטעריש בילד פֿון דער ייִדישער מאַרטיראַלאַגיע, פֿון אייטאָ-דאָ-פֿע און פֿון פֿייער-דיקן גלויבן אין נצח ישראל. דער ייִד ליגט אויפֿן פֿייער און דער כאָר פֿון כל ישראל טרייסט אים:

„די וועלט וויל אַ קרבן,	ווייסט דאָך דער מינדסטער
וויינט אַלע מיט;	דאָס, וואָס איך זאָג:
דער גוף איז געשטאַרבן —	תמיד ווערט פינצטער
די זעל אָבער גיט!	איידער ס'ווערט טאָג“.

דאָס איז בײַ וואַרשאַווסקין נישט קיין צופֿעליקער מאַטיוו, ניט סתם אַ טעמע, נאָר אַ גרונטשטריך פֿון זיין טעמאַטיק: נאַציאָנאַלע העראַיק, אויסגעדריקט דורך אויסדויער, דורכן אַריבערהטראַגן די גרעסטע ליידן מיט עקשנות, אַ מאָל וויל „די וועלט וויל אַ קרבן“ און אַן אַנדער מאָל וויל מ'דאַרף קענען צרות אַראַפֿשלינגען מיט אַ שמיכל...

דער פֿאַלקסדיכטער האָט מיט די פשוטסטע ווערטער אויסגע-

דריקט די מאָדערנסטע יידישע נאַציאָנאַלע קאַנצעפּציע אין „דאָס ליד פֿון רומעניע“, וואָס האָט אין אַן אַנדער ציט געקענט הייסן „דאָס ליד פֿון פּוילן“ אָדער גאָר „דאָס ליד פֿון ראַטנפֿאַרבאַנד“...

„אַז מען צאַפט פֿון מיר דאָס בלוט אַרויס
און מען מוטשעט מיך פֿאַמעלעך,
לאַך איך מיך גוט פֿון מיינע שונאים אויס
אין גיי מיר גאָר אַ פֿריילעכסו!“

פֿאַרזיסן מיט אַ ביסל הומאָר די צרות, ווי שלום עליכמס טבֿיה
דער מילכיקער טוט עס, איז איינער פֿון די עליקסירן אין מאָדערנעם
יידישן נאַציאָנאַלן לעבן און קאַמף:

„זיך מוטשען און זינגען לידער...“

וואַרשאַווסקי, דער וואָס איז דערשלאָגן, ווען ער זינגט וועגן
זיך, וועגן אייגענעם לעבן, ווען ער בלעבט איינער אַליין, ווערט אַן
איבערגעקערטער, ווען עס קומט אים אויפֿן געדאַנק ציון. דעמאָלט
ווערן אַלע יידישע לידן באַגאַסן מיט דער זון פֿון האַפֿענונג. דעמאָלט
הערט ער די טריט פֿון דער גאולה. נישט קיין חילוק, צי די טריט
זינגען נאָך ווייט אָדער נאָענט — אַבי מ'הערט זיי... נישט קיין חילוק,
צי די גאולה וועט קומען ביי זיין לעבן אָדער נאָך זיין טויט —
אַבי זי זאָל קומען...

„אַז איך וועל אין קבר ליגן,
וועט אַ פּייגעלע צופֿליען,
און וועט זינגען אַט־דעם ניגון
און דאָס לידעלע פֿון ציון.“

אין מינוטן פֿון צעפֿלאַמטער האַפֿענונג פֿאַלט ער אַרײַן אין עקס־
טאַז אין ער זעט, ווי זי איז שוין אויפֿגעגאַנגען, „די זון“:

„די הענט שוין אויפֿגעבונדן...
צעבראַכן ליגט די קייט...
דער גלות איז פֿאַרשוונדן,
פֿאַרשוונדן צער און לייד!“

מאָרק וואַרשאַווסקי זינגט־אַרזן אין דער ייִדישער פּאָעזיע דאָס געזאַנג פֿון חלוציות. „דער ייד אין וועג“, וואָס ער האָט אָנגערופֿן „טרילאַגיע“, באַשטייט פֿון דרני בילדער — דרני עטאַפּן פֿון ייִדישן לעבן — אַ סצענאַריע פֿאַר אַ גרויסן ייִדישן ספּעקטאַקל, וואָס וואַרט אויף דעם קאַמפּאָזיטאָר, אויפֿן דיריגענט פֿון אַ סימפֿאָנישן אַרקעס־טער, אויפֿן באַלעטמייסטער און רעזשיסאָר... די ערשטע סצענע, „דער חלום“, שטעלט־פֿאַר דעם פֿאַרמאַטערטן און צעפּניקטן יידן, אונטערוועגנס, וועלכער דערקוויקט זיך מיטן חלום אין שלאָף, מיטן יום־טובֿ, מיט דעם בילד פֿון יידן „וואָס שניידן און זאַמלען און בינדן דאָס ברויט“ —

און דער באַרג, און דער טאַל זינגען אַלע: „אחד“ ...

דאָס צווייטע בילד, „שטיי אויף!“, רופֿט צו דערוואַכן — „האַב נישט מורא... די האַסט גענוג, מיין האַרץ, געליטן“... און לסוף: „די סעכטער ציונס זינגען“:

„די זון שטייט הויך, די וועלדער בליען.
דער ירדן זיגט זיך שטילערהייט.
און דער לבנון קוקט אויף ציון —
די אַלטע מוטער וויינט פֿאַר פּרייד“.

די גאולה, שטעלט־פֿאַר וואַרשאַווסקי, איז נישט קיין ענגהאַר־ציקע, נישט בלויז פֿאַר זיך, „לשנה הבאה בירושלים“ איז בני אים באַגלייט מיטן חלום, אַז די מענטשן וועלן ווערן מענטשלעכער. מיר זינען דאָך צו דעם באַרופֿן; צו מענטשלעכקייט! „צייט מיר זינגען אין גלות — האָט פּרץ נאָך אין 1890 הערלעך פֿאַרמולירט דעם זין פֿון ייִדישן הומאַניזם — האָבן מיר אויף אונדזער געוויסן, אויף אינ־דזער יהדות, קיין איינציקן טראָפּן פֿרעמד בלוט; דער פֿעלקער־פֿאַ־נאַטיזם האָט אונדזער פֿאַן מיט בלאַטע באַשפּריצט. מיר האָבן אים מיט אייגענעם בלוט געוואָשן. און ווייל מיר זינען אין גלות, ווייל מיר עסן שטענדיק בני אַ פֿרעמדן טיש, ווייל מיר זינען אייביקע אומגליקלעכע אורחנים אויף דעם וועלט, דעריבער האָפּן מיר צו דער

מענטשהייט, דעריבער איז מענטשלעכקייט אונדזער הייליקסטער אי-
דעאל, דעריבער איז אונדזער עגאָזם (אייגנליבע) די ריינסטע
מענטשן-ליבע!¹⁵ וואַרשאַווסקי האָט מיט פֿאַלקסטימלעכער פּשטות
אַזוי דאָס אויסגעזונגען:

„אַז אַ פֿרעמדער וועט קומען אין אונדזער לאַנד,
וועלן מיר אים פֿריינדלעך געבן די האַנט:
נאָר דער קען יענעם צער פֿאַרשטיין,
ווער עס האָט געליטן אַליין...“

די דאָזיקע טיפֿע געפֿילן פֿון הומאַניזם מאַניפֿעסטירט וו. נאָך
בני אַנדערע געלעגנהייטן. נישט בלויז ווען „אַ פֿרעמדער וועט קומען
אין אונדזער לאַנד“, האַפֿט ער, אַז יידן וועלן אים פֿריינדלעך אויס-
שטרעקן די האַנט, נאָר ער איז אַפֿילו גרייט אויסצושטרעקן די האַנט
צום שונא און צומאַל מאַכן פֿאַר אים אַ לחיים... נאָר באַרימען זיך
מיט דעם וויל ער נישט:

„איך וואָלט טרינקען פֿאַר מיינע שונאים,
נאָר זאָג זיי ניט אויס!“

און וואָס ער ווינטשט זיך, דאָס ווינטשט ער אַלעמען.
מאַרק וואַרשאַווסקי איז דער דיכטער פֿון יחידיו.
מאַלט ער אַ ייִדישע שִׁמחה, שטעלט ער פֿאַר די יידן, וואָס האָבן
בערג מיט צרות, „טאַקע גלינד מיט אַלע שָׁררות“. אַרעם און רינד —
אַלע גלינד! דאָס איז אַ ייִדישער יום־טובֿ:

„אַפֿילו די שטערן מיט דער לבנה
זיינען געגאַנגען טרינקען חייין“...

דאָס זיינען די טיפֿ-מענטשלעכסטע „מאַטיוון פֿון ייִדישער פֿאַלקס-
ליריק, וואָס איר גניסט האָט דעם מחבר זיך איינגעגעבן צו פֿאַנגען“
און „די מעלאָדיעס זיינען אין זיי אַרטיגעדרונגען גלטיכצייטיק מיט

¹⁵ י. ל. פרץ — „בילדונג“, אין „אַלע ווערק“, נ"י, 1920, ב' 12, ז. 8.

די ווערטער פֿון טעקסט¹⁹. אויב מ'קען אָנווייזן אויף נישט־אַריגינעלעקייט פֿון דער מוזיק, למשל, אָז דער ניגון פֿון „דער זיידע מיט דער באַבע“ איז פֿון אוקראַינישן פֿאַלקסליד „יאַק נייע ווייז פּעטרוו־סיאַ“, אָדער אָז וו. האָט פֿאַר זיין „שִׁמְחַת־תּוֹרָה“ גענומען דעם ניגון פֿון וועלוול זבארזשערס ליד „אויפֿן ים איז אַמאַל געפֿאַרן“, איז אָבער קיין ספֿק נישט, אָז „זיין פּאַעטישע שאַפֿונג — איז איינע פֿון אונדזערע קולטורעלע אוצרות“²⁰. אַפֿילו דער מַפֿונק אָנערקענט, אָז „לידער ווי „דער אַלף־בית“, „פּסח“ א״א זינען פֿולשטענדיק ווערט אָנגערופֿן צו ווערן פֿאַלקסלידער“²¹.

די סאָוועטישע קריטיק, וועלכע האָט אין ערשטן פּעריאָד פֿון דער רעוואָלוציע געזען אין וואַרשאַווסקין „דעם מערקווערדיקן אַדוואַ־קאַט־פֿאַלקסדיכטער“²², האָט נאָכן פֿאַרקערעווען זיך צום יידקאַמיניסטישן אַנטינאַציאָנאַליזם געשריבן, אָז „וואַרשאַווסקי האָט מיט זיין נע פֿאַלקלאָרישע אימיטאַציעס אויסגעפֿילט די סאַציאַלע באַשטע־לונג פֿון דער באַלטשווועדיקער נאַציאָנאַליסטיש־געשטימטער בור־זשאַזער און קליינבירגערלעכער אינטעליגענצ פֿון די 90־קער יאָרנ“²³. צו אַזאָ אויספֿיר קען ברענגען נאָר דער ביטערסטער פֿאַ־נאַטיזם — האָט צום טייערסטן קוואַל פֿון אונדזער לעבן אין שאַפֿן פֿון וועלכן וו. האָט געשעפּט. דער יאָס האָט ליב דאָס ייִדישע לעבן

¹⁹ נח פּרילוצקי — Еврейская Энциклопедія פּעטערבורג, ב' 5, קאָלם 340.

²⁰ א. ליטוויץ — „דאָס ייִדישע פֿאַלקסלעבן אין וואַרשאַווסקיס לידער“, אין „די צוקונפֿט“, ג'י, דעצ' 1917.

²¹ פּסח קאַפּלאַן — „ייִדישע פֿאַלקסמוזיק“, אין „דער ייִדישער ביב־ליאָגראַף“, ביאָליסטאָק, תּרע"ה.

²² ביאָגראַפֿיע פֿון „אידישע ליטעראַטור“, צוז' נ. אויסלענדער, ד. וואַלקענשטיין, נ. לוריע, ע. פּינינבערג, רעד' מ. לעוויטאָן, קיעוו, 1928, ז' 310.

²³ א. ראַזענצווייג — „סאַציאַלע דיפּערענציאַציע אינעם ייִדישן פֿאַלק־לאַר־ליד“, רעד' מ. עריק, פּאַרלאַג פֿון דער אַלוקראַינישער וויסנשאַפֿטלעכער אַקאַדעמיע, קיעוו, 1934, ז' 17.

אין פֿלל גענומען פֿילט „אין וואַרשאַווסקיס האַרציקער, תּמימותדיקער פּאָעזיע אַ רירנדיקע ליבע צו דעם ייִדישן פֿאַלקסלעכן און נאָר אַט־די טיפֿע ליבע קען אונדז געבן צו פֿאַרשטיין, ווי אַזוי אַ מאַדערנער קולטור־מענטש האָט זיך געקענט אַראָפּלאָזן אַדער, ריכטיקער גע־זאַגט, זיך אויפֿהייבן ביז צו דער מדרגה פֿון אַן אמתן פֿאַלקס־דיכטער“²⁴. און „דער גרויסער אונטערשייד צווישן וו. א״א אַזוי אַנגערופֿענע פֿאַלקס־פּאָעטן ליגט טאַקע דערין, וואָס ער, וואַרשאַווי־סקי, האָט די פֿאַלקס־פּאָעזיע פֿאַרטיפֿט, בעת יענע האָבן זי ס'רובֿ פֿאַרפֿלאַכט; ער האָט צונויפֿגעגאַסן זיין אייגענע נשמה מיט דער פֿאַלקס־נשמה, זיין אייגענע פּאָעזיע מיט דער פֿאַלקס־פּאָעזיע — אין דורך דעם אי ער, אי זי ריכער געוואָרן“²⁶.

מאַרק מאַרקאָוויטש וואַרשאַווסקי האָט בלי שים ספֿק אַ גרויסן חלק אין דעם, וואָס די מאַדערנע ייִדישע ליטעראַטור און קולטור האָט אַזאַ אויפֿמערק געשאַנקען דעם פֿאַלקלאָר. וואָס מער ראַפֿינירטע מינסטערס זי האָט צוגעקראָגן, אַלץ מער חשיבֿות האָט זי צוגעשריבן דער פֿאַלקס־דיכטונג. וואַרשאַווסקיס „פּראַסטע“ לידער האָבן געוווּזן, וואָס מ'קען אַלץ דערגרייכן אין דער פּאָעזיע מיט פּשטות. די קלאָר־קייט פֿון זיינע לידער האָט געווירקט, אַז וויפֿל מ'זאל זיך וועלן פֿאַרטיפֿן — זאַל מען אַלץ אָפהיטן די לויטערע קלאַרקייט.

בני וואַרשאַווסקין זעט מען, ווי שווער עס איז צו שרייבן ליכט. טראַכט מען זיך אַרײַן אין פֿאַלק, אין זײַן געמיט, כאַראַקטער און גורל, דאַרף מען פֿאַרבעטן צום טיש מאַרק וואַרשאַווסקין — זײַן געזאַנג העלפֿט אונדז טראַכטן מיטן האַרץ.

שמואל ראַזשאַנסקי

²⁴ זלמן רייזען — „לעקסיקאָן פֿון דער ייִדישער ליטעראַטור, פרעסע און פֿילאָלאָגיע“, חילוצ, 1926, ב' 1, קאָל 920—921.

²⁵ ש. ניגער — „פֿון דער ייִדישער ליטעראַטור“, אק „ייִדישע וועלט“, חילוצ, 1915, ב' 1.

Музыка

Къ Еврейскимъ Народнымъ Песнямъ

М. М. Барщаскато

שירי

עבריים

ירידת

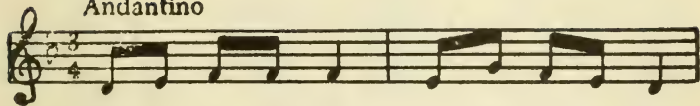
פ"ו

מ. מ. ברשכאטא

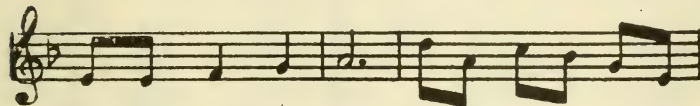
וויפל אין די אותיות ליגן סרערן...

דער אַלף־בית

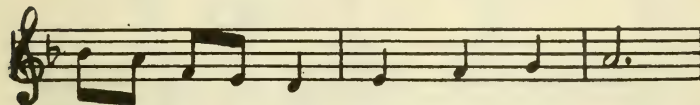
Andantino

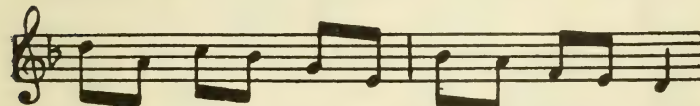
Oi-fa pri-pe-tchik brent a fa-ie-ri

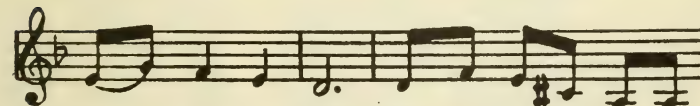
un in shtub iz heis under Re-be le-rnt

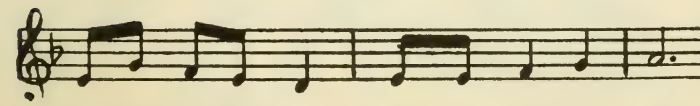
klei-ne kin-der-lech dem a-lef beis

un der Re-be le-rnt klei-ne kin-der-lech

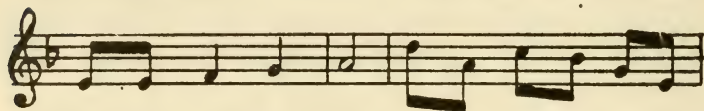
dem— a lef beis Zet she kin-der-lech ge-

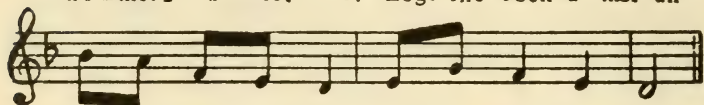
denkt sche ta-ie-re wos ir le-rnt do

Zogt she noch a mol un ta-ke noch a mol

ko-metz a-lef o! Zogt she noch a mol-un

ta-ke noch a mol ko-metz a-lef o!

אויפן בריפעטשיק • ברענט אַ פֿניערל
און אין שטוב איז הייס,
און דער רבי לערנט קליינע קינדערלעך
דעם אַלף־בית.

זעט־זשע, קינדערלעך, געדענקט־זשע, טייערע,
וואָס איר לערנט דאָ;
זאָגט־זשע נאָך אַ מאָל און טאַקע נאָך אַ מאָל:
קמץ אַלף — אָ!

• דער טייל פון אַן אויוון צו וואַרעמען זיך שטייענדיק, זיצנדיק אָדער
אַזעקלייגנדיק זיך ווי אויף אַ קאַנאַפּקע. שטאַמט פון רוסיש: „פּריפּיעטשאַק“.
דאָס פּוילישע וואָרט przypieček ווערט פּאַרטיישט: אויוונבאַנק („פּול־
שטענדיק פּויליש־יידיש ווערטערבוך“, צוזאַמענגעשטעלט לויט די נייסטע
מקורים דורך אהרן מאָרק, אונטער דער רעדאַקציע פון אַ קאַלעגיע, וואַרשע,
1929). „דער אוצר פון דער יידישער שפּראַך“ פון נחום סטוטשקאָוו, רעד־
מאַס וויינרייך, אר' ייוואַ, ג' 1950, גרופירט אין „טיילן אויוון“: פּיע־
קעליק, פּריפּעטשיק.

לערנט, קינדער, מיט גרויס חשק —
 אזוי זאָג איך איך אַז;
 ווער ס'וועט גיכער פֿון איך קענען עבֿרי,
 דער באַקומט אַ פֿאַן.

— — — זעט־זשע, קינדערלעך

לערנט, קינדער, האָט ניט מורא,
 יעדער אָנהייב איז שווער;
 גליקלעך דער וואָס האָט געלערנט תורה —
 צי דאָרף דער מענטש נאָך מער?

— — — זעט־זשע, קינדערלעך

איר וועט, קינדער, עלטער ווערן,
 וועט איר אַליין פֿאַרשטיין,
 וויפֿל אין די אותיות ליגן טרערן
 און וויפֿל געוויין...

— — — זעט־זשע, קינדערלעך

אַז איר וועט, קינדער, דעם גלות שלעפֿן,
 אויסגעמוטשעט זיין,
 זאָלט איר פֿון די אותיות פֿח שעפֿן —
 קוקט אין זיי אַרײַן?

— — — זעט־זשע, קינדערלעך

אויפֿן פּריפעטשיק ברענט אַ פֿייערל
 און אין שטוב איז הייס,
 און דער רבי לערנט קליינע קינדערלעך
 דעם אַלף־בית.

דער בעכער

Maestoso

Ta — ie — re mal — ke ge —

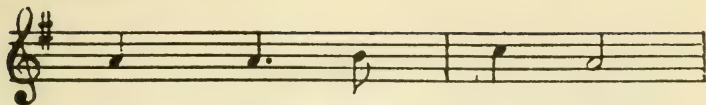
zunt zol — stu zain

gis on dem be — cher in

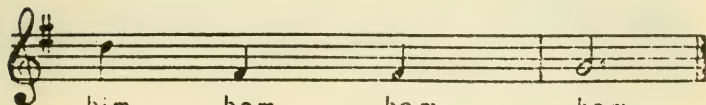
be — cher dem wain

bim bom — bim bom

bim bom bom bom

bim bom bom bim bom

bim bom bom bom

טײערע מלכה.

געזונט זאלסט דו זיין! —

גיס־אָן אין בעכער,

אין בעכער דעם וויין.

2 מאָל

ביס־באַם! ביס־באַם!

ביס־באַם! ביס־באַם!

פֿון דעם דאָזיקן בעכער,

ער גלאַנצט אזוי שיין.

האַט געטרונקען מיין זיידע,

מיין זיידע אליין.

— — — ביס־באַם!

געווען שלעכטע צייטן.

ווי עס מאַכט זיך אַ מאָל.

נאַר דעם בעכער האָט ער געהאַלטן —

אינז און שטאַל!

— — — ביס־באַם!

ער האָט משמח געווען אַלע קינדער.

באַקענט איז דאָס דיר.

פונעם טאטן איז דער בעכער
געקומען צו מיר!

ביס־באָם! — — —

טייערע מלכה,

געזונט זאלסט דו זיין! —

פאַר וועמען זאל איך טרינקען
דעם דאָזיקן וויין?

ביס־באָם! — — —

לחיים וויל איך טרינקען

פאַר דעם פינטעלע ייד,

וואָס מוטשעט זיך תמיד

און ווערט קיינמאל ניט מיד!

ביס־באָם! — — —

לחיים וויל איך טרינקען,

און טאקע אָן אַן עק,

פאַר די וואָס זיינען געפאַרן

אויף אייביק אַוועק!

ביס־באָם! — — —

איך וואָלט טרינקען פאַר מיינע שונאים,

נאָר זאָג זיי ניט אויס!

קוק — טרערן שפּריצן פונעם בעכער,

פון דעם בעכער אַרויס!

ביס־באָם! — — —

זינגט העכער און העכער:

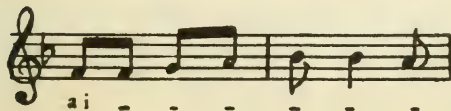
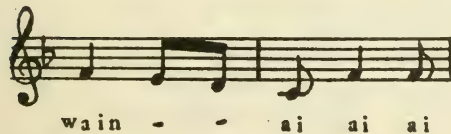
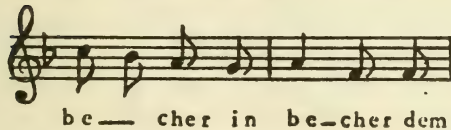
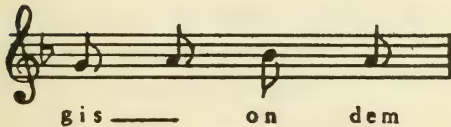
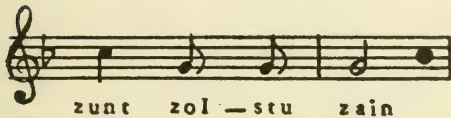
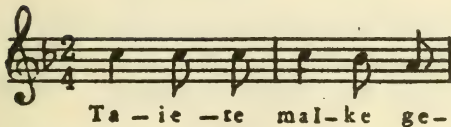
— גאָט דו ביסט גרויס!

באַהאַלט, מלכה, דעם בעכער —

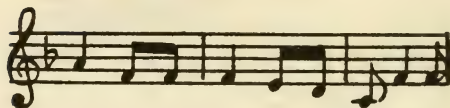
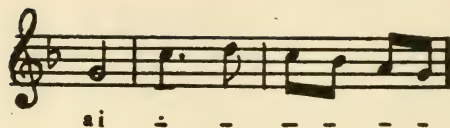
דאָס לידל איז אויס!

2 חאַל }
ביס־באָם! ביס־באָם!
ביס־באָם! ביס־באָם!

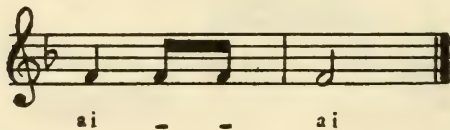
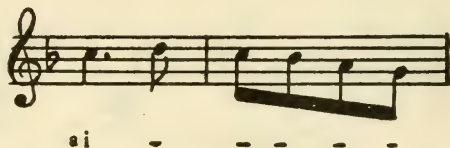
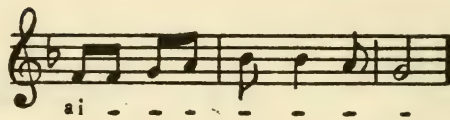
„דער בעכער“ מיט אַן אַנדערן ניגון

דער דאזיקער וואָ-
ריאַנט איז זייער
פּאָפּולער. מיט דעם
ניגון ווערט דאָס
ליד געזונגען אויף
שמחות, ווי אַ טיש-
ליד, פאַר סאַלאַ
— דער טעקסט אין
פאַרן עולם — דער
צווייט, דער רעפּ-
רין. ער ווערט אויך
אַ סך געזונגען אויף
קאַנצערטן.

דאָס דאָזיקע ליד
— פון די באַליבט־
סטע יידישע גע־
זאָנגען — איז אַר־
מעטום באַקאַנט
אונטערן טיטל
„טייערע מלכה“.

גאט איז אַ פֿאַטער

(א ליד פֿון רומעניע)

Chotsh - ch'bin far-shol-tn do fun ie - dn

oi oi oi chotsh ch'eb in tzo-res un in lei-dn

ot a-zoi nor wi fa-rt o-med- zing ich to-mid-

got - iz a fo - ter - oi 'oi oi no wi

fa - rn o-med- zing ich to-mid-

got - iz a oi oi oi fo - ter -

כאַטש כ'בין פֿאַרשאלטן דאָ פֿון יעדן, אוי, אוי, אוי!
 כאַטש כ'לעב אין צרות און אין ליידן, אַט אַזוי!
 נאָר ווי פֿאַרן עמוד
 זינג איך תמיד:
 גאַט איז אַ פֿאַטער, אוי, אוי, אוי!

2 מאָל {

איר ש'אַגט מיט אַיזערנע מיר ריטער, אוי, אוי, אוי!
 איר מאַכט מיין לעבן שווער און ביטער, אַט אַזוי!
 נאָר בנאמנות
 ס'איז אַן ספנות;
 גאַט איז אַ פֿאַטער, אוי, אוי, אוי!

2 מאָל {

איר מעגט מיך מוטשען, מיר דערקוטשען, אוי, אוי, אוי!
 מיך ש'לאָגן, יאָגן, שטעכן, ברעכן, אַט אַזוי!
 אוי וויי, אוי וויי!
 גם זי לטובֿה,
 גאַט איז אַ פֿאַטער, אוי, אוי, אוי!

2 מאָל {

איך קאָן קיין ברויט די קינדער געבן, אוי, אוי, אוי!
 ס'איז גאָר אַ ווונדער ווי זיי לעבן, אַט אַזוי!
 אוי, ניטע, • קינדער,
 ס'איז ניט קיין ווונדער:
 גאַט איז אַ פֿאַטער, אוי, אוי, אוי!

2 מאָל {

צייז אונדזער מזל שוין באַגראָבן, אוי, אוי, אוי?
 צי וועלן מיר אויף שבת האַבן, אַט אַזוי
 אוי, דבֿורה לעבן,
 גאַט וועט געבן;
 גאַט איז אַ פֿאַטער, אוי, אוי, אוי!

2 מאָל {

דער פֿעטער פסח קומט צו לויפֿן, אוי, אוי, אוי!
 גיי, פרוו אויף יום־טובֿ מצות קויפֿן, אַט אַזוי!
 אוי, דבֿורה, דבֿורה,
 האָב ניט מורא:
 גאַט איז אַ פֿאַטער, אוי, אוי, אוי!

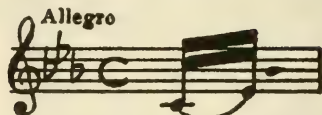
2 מאָל {

דער ווינטער איז מיט פעס געקומען, אוי, אוי, אוי!
 צוויי שניטלעך האַלץ וווּ וועלן מיר נעמען, אַט אַזוי!
 וואָס הער איך וועלטן,
 פֿרעסט און קעלטן? —
 גאַט איז אַ פֿאַטער, אוי, אוי, אוי!

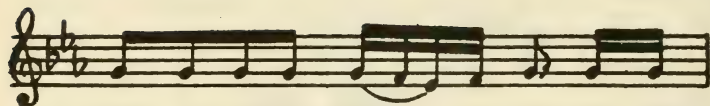
2 מאָל {

דו ווייסט, דער ווינטער וועט פֿאַרפֿליען, אוי, אוי, אוי!
 איך זע, די זון גייט־אויף אין ציון, אַט אַזוי!
 פֿון הייסע טרערן
 וועט וואַרעם ווערן —
 גאַט איז אַ פֿאַטער, אוי, אוי, אוי!
 פֿון הייסע טרערן
 וועט וואַרעם ווערן —
 גאַט איז אַ פֿאַטער, אוי, אוי, אוי!

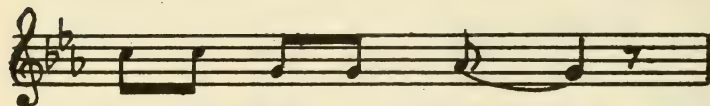
א יידיש ליד פון רומעניע

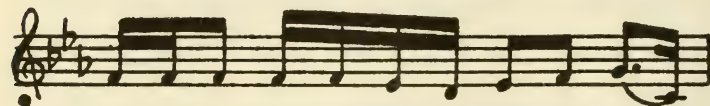
Az men

tzapt fun mirdos blut - - a rois un men

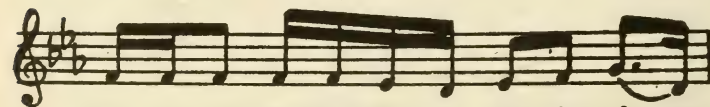
mu - tshet mich - pa - - me - - lech

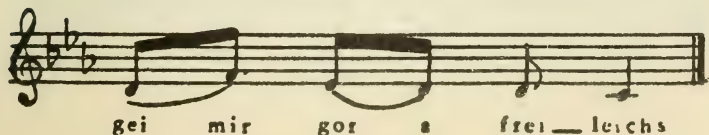
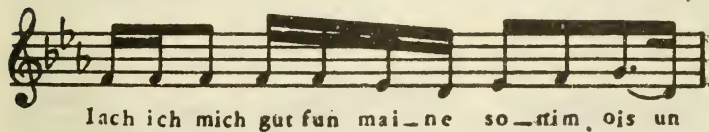
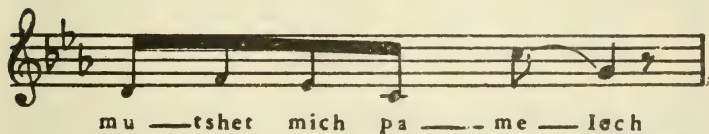
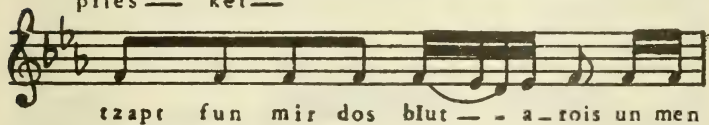
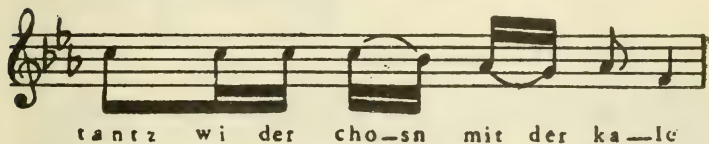
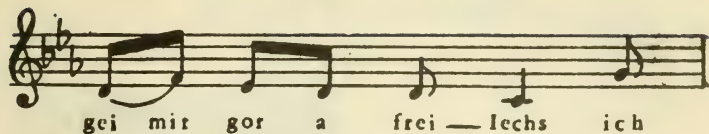
Iach ich mich gut fun mai - ne so - nim ois ur

gei mir gor a frei - - lechs

Iach ich mich gut fun mai ne so - nim ois un

אז מען צאפט פֿון מיר דאָס בלוט אַרויס
 און מען מוטשעט מיך פּאַמעלעך,
 לאַך איך מיך גוט פֿון מיינע שוֹנאים אויס
 און גיי מיר גאַר אַ פֿריילעך!
 איך טאַנץ ווי דער חתן מיט דער פּלה —
 פּליעסקעט, פּליעסקעט אַלעז

אז מען צאפט פֿון מיר דאָס בלוט אַרויס
 און מען מוטשעט מיך פּאַמעלעך,
 לאַך איך מיך גוט פֿון מיינע שוֹנאים אויס
 און גיי מיר גאַר אַ פֿריילעך.

ס'איז געווען אַמאָל אַן ערגערע צייט,
 גלייבט מיר, בנאמנות,
 פֿון דעם טויט זינען מיר געווען ניט ווייט,
 נאָר גאָט האָט געהאַט רחמנות:
 געשלאָגן האָט ער אַלע כּלאַפּעס,
 געפֿאַלן זינען זיי ווי סנאַפּעס...

— — — ס'איז געווען אַמאָל — — —

אַודאי איז אונדז געוועזן גוט...
 וואָס האָט מען דאָ צו קלערן —
 מע האָט זיך געבאָדן אין אונדזער בלוט
 און אין אונדזערע טרערן.
 נאָר ייִדישע זין און טעכטערן
 האָבן געמאַכט פֿון דעם אַ געלעכטערן

— — — אַודאי איז אונדז געווען גוט — — —

לאַז מען מוטשען מיך אַפֿילו מער —
 זאָג איך דיר צו, אוי, פֿאַטער,
 איך וועל ניט פֿאַרגיסן קיין איינציקע טרער.

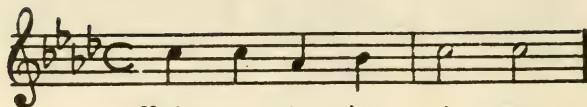
איך הער זיי ווי דעם טאָטערן
זאָגט, וואָס האָב איך מוראז —
גאָט איז אונדזער תורה!

— — — לאַז מען מוטשען

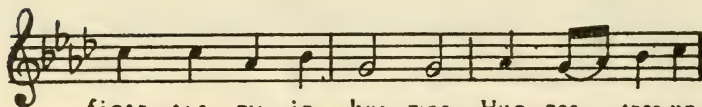
וואָס־זשע דאַרף מען, ברידער, אומעטיק זיין?
עס איז אַן עבירה, כ'לעבן, אַ גרויסע —
אַמער • טראַגט־אַרײַן אַן עמער וויין,
לאַמיר בעסער מאַכן אַ פּוּסה!
זיך מוטשען און זינגען לידער —
פּליעסקעט, פּליעסקעט, ברידער!

וואָס־זשע דאַרף מען, ברידער, אומעטיק זיין?
ס'איז אַן עבירה, כ'לעבן, אַ גרויסע —
אַמער טראַגט־אַרײַן אַן עמער וויין:
לאַמיר בעסער מאַכן אַ פּוּסה!

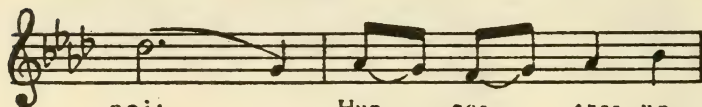
דאס טרויער-ליד

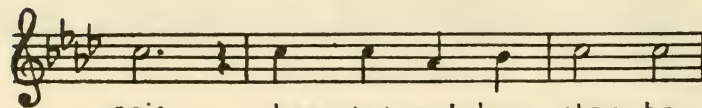
Kalt in ic—dn ei—wer

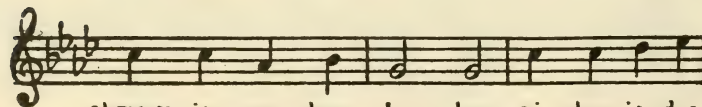
fintz—ter wi in ket—wer Hun—ger—tzar un

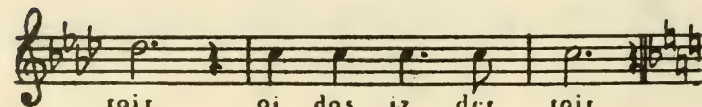
noit Hun— ger— tzar un

noit shwar—tze wol—kns shwe—bn

shwartz iz un—dzer ic—bn oi dos iz der

toit oi dos iz der toit

CHOR
Maestoso

Lo-mir bri-der shle-pn Io-mir bri-der

shle-pn dem go-les wi er iz

grois dem go-les wi er iz

grois biz di sho wet shlo-gn

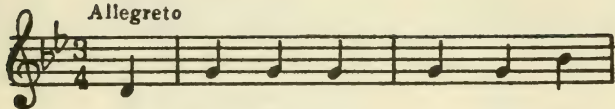
biz di sho wet zo-gn az dos lid iz

ols az dos lid iz ois

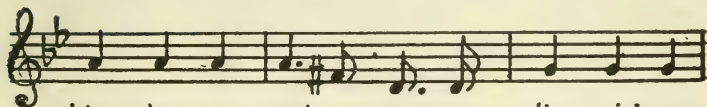
- זינגער: קאַלט אין יעדן אַבֶּר,
פֿינצטער ווי אין קבֶּר,
2 מאָל הונגער, צער און נויט...
שוואַרצע וואַלקנס שוועבן,
שוואַרץ איז אונדזער לעבן...
2 מאָל אוי, דאָס איז דער טויט!
- כאַר: לאַמיר, ברידער, שלעפּן,
לאַמיר, ברידער, שלעפּן
2 מאָל דעם גלות, ווי ער איז גרויס!
ביז די שעה וועט שלאַגן,
ביז די שעה וועט זאָגן,
2 מאָל אַז דאָס ליד איז אויס!
- זינגער: גרויס איז אונדזער לידן,
צער אונדזער גן־עדן
2 מאָל און אין צרות ריך.
גיסט איך, גיסט איך, טרערן,
באַלד וועט פֿון איך ווערן
2 מאָל בלוט אַ גאַנצער טיך.
- כאַר: לאַמיר, ברידער, שלעפּן
לאַמיר, ברידער, שלעפּן,
2 מאָל דעם גלות, זוי ער איז גרויס!
ביז די שעה וועט שלאַגן,
ביז די שעה וועט זאָגן,
2 מאָל אַז דאָס ליד איז אויס!

פּ ס ח

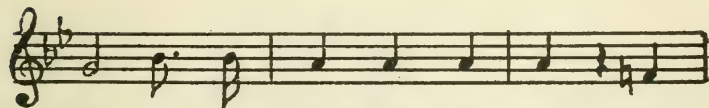
Allegreto

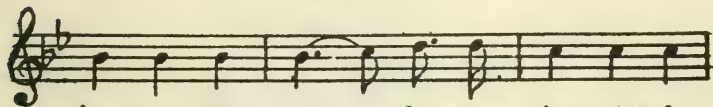
Ich wil aich der — tzei — In do

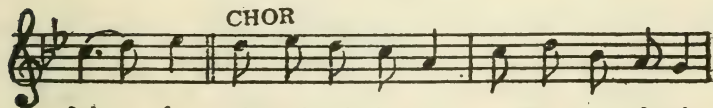
kin — der a mai — se wos s'hot zich ge —

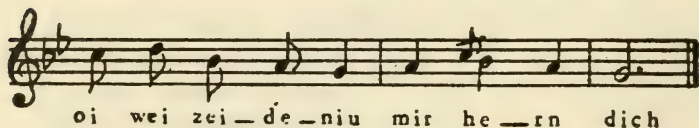
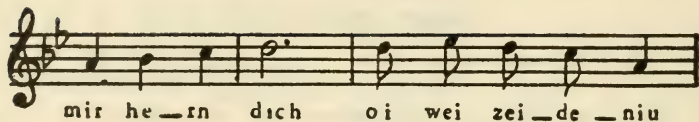
tro — fn oi hert ois do mich wos

s'hot zich ge — tro — fn wos s'hot zich far —

lo — fn oi wei sei — de — niu oi wei zei — de — niu

— איך וועל אייך דערציילן דאָ, קינדער, אַ מעשה,
וואָס ס'האָט זיך געטראָפֿן, אוי, הערט־אויס דאָ מיך!
וואָס ס'האָט זיך געטראָפֿן,
וואָס ס'האָט זיך פֿאַרלאָפֿן —
— אוי, וויי, זיידעניו! אוי, וויי, זיידעניו, מיר הערן דיך.

— מיר האָבן בניִם טיש די הגדה געזונגען.
פסח געוועזן — אַ פֿריילעכער טאָג!
פלוצים זעצן מיר שטיינער פֿליצען
אהער און אַהין!
— אוי, וויי, זיידעניו, אוי וויי, זיידעניו, אַ יאָמער אַ קלאָג!

— אַ שטיק איז אין אויג מנן שרֿהלען געפֿאלן...
דאָס קינד איז געוועזן פֿונעם טויט אויף אַ האָר.
זיי זינען דורך די פֿענצטער געקראַכן,
געריסן, געבראַכן...
— אוי, וויי, זיידעניו! אוי, וויי, זיידעניו, וויי איז די יאָר!

— די בענקלעך געבראַכן, די קישנס געריסן,
דער פּוך איז געפֿאלן ווי שניי אויף דער ערד...
און מיט אַ פֿריילעכן ניגון
האָבן געפֿיט און געשריגן...
— אוי, וויי, זיידעניו! אוי, וויי, זיידעניו, אַן אומגליק באַשערט!

— זיי זינען באַפֿאַלן דאָס גרויס' בית-המדרש...
 זיי גרויס איז געוועזן און טיף אונדזער שמאַרץ?
 די ספֿרים צעריסן,
 פֿאַרפֿלעקט און צעשמיסן...

— אוי, וויי, זיידעניו! אוי, וויי, זיידעניו, ניט רינט אונדז דאָס האַרץ?

— אַ רעגן האָט געגאַסן צו דער לוויה...
 אוי, ווער וועט פֿאַרגעסן דעם דאָזיקן טאַג?
 אַז מ'האַט באַהאַלטן די ספֿרים,
 האָבן געוויינט אַלע קבֿרים...

— אוי, וויי, זיידעניו! אוי, וויי, זיידעניו, אַ יאַמער אַ קלאַג?

חד-גדיא

לאַמיר זינגען דאָרט און דאָ —
 משה, נעם די פֿידל! —
 דעם חד-גדיא, חד-גדיא,
 כאַטש דאָס לידעלע איז אַלט,
 נאָר ס'וועט ווערן יינגער באַלד...
 חד-גדיא, חד-גדיא, חד-גדיא!

צי די סטרונעס אַלע אָן,
 ווייל דאָס לידל הייבט זיך אָן.
 יעדער ווייס דאָס, גרויס און קליין,
 אַז בנים אַלטן טאַטן
 איז אַ ציגעלע געווען...
 הערט אַ משא-מתן:
 קומט אַ קעצל, ס'איז ניט פֿויל,
 כאַפט דאָס ציגעלע אין מויל.
 חד-גדיא, חד-גדיא, חד-גדיא!

כ'האַב נאָך געהערט אין וויגעלע
 דאָס לידל פֿון דעם ציגעלע.
 חד-גדיא, חד-גדיא, חד-גדיא!

טוט זיך פֿון דער קייט אַ ריס
 אַ פּיסקאַטע הינטל,
 טוט דאָס קעצעלע אַ ביס,
 יאַגט גלניך ווי אַ ווינטל.
 יאַגט אויף אַלע פֿיר צוריק,
 איבער וואַסער אָן אַ בריק.
 חד-גדיא, חד-גדיא, חד-גדיא!

יאָג זיך, טראָג זיך, הינטעלע —
ניט תמיד ווייט אַ ווינטעלע...

חד-גדיא, חד-גדיא, חד-גדיא!

וואָס ס'איז ווייטער דאָרט געשען
וועל איך איך באַלד זאָגן:
קומט אַ שטעקעלע צו גיין,
כאַפט חאַס הינטל שלאָגן...

דאָס הינטל שרייט — ס'איז אַ געוואַלד —
ביז עס ווערט אַנטשוויגן באַלד.

חד-גדיא, חד-גדיא, חד-גדיא!

שטעקן, שטעקן, שטעקעלע,

פֿון יעדער זייט איין עקעלע!

קומט דאָס פֿייער אויפֿן אָרט,

פשוט מיט ספנות,

און צעברענט זיך דאָ און דאָרט

גאָר אימברחמנות.

ביז אין הימל גייט דער רויך

און פֿאַרברענט דאָס שטעקעלע אויך...

חד-גדיא, חד-גדיא, חד-גדיא!

פֿייער, פֿייער! אוי, עס ברייט...

אוי, דאָס לעבן קאַכט און זידט...

חד-גדיא, חד-גדיא, חד-גדיא!

האַט דאָס וואַסער דאָס דערזען —

אוי, די הילף איז טייער —

קומט דאָס וואַסער גלייך צו גיין

און פֿאַרלעשט דאָס פֿייער...

ווי ס'איז נאָר געווען אַ פּונקט, •
איז פאַרלאָשן באַלד אַלצדינג...
חד-גדיא, חד-גדיא, חד-גדיא!

וואַסער, וואַסער! גיס און גיס!
ווי דו לויפסט גיב־אַפּ אַ גרוס! •
חד-גדיא, חד-גדיא, חד-גדיא!

קומט אָן אַקס, אַליין ניט גרויס,
נאָר מיט הערנער גרויסע,
טרינקט דאָס גאַנצע וואַסער אויס,
ווי מען טרינקט אַ כּוסה.
מיט דער צונג זיך שטאַרק באַלעקט —
ס'האַט די כּוסה אים געשמעקט.
חד-גדיא, חד-גדיא, חד-גדיא!

אַקסן דאָ און אַקסן דאָרט,
אָן אַ לשון, אָן אַ וואָרט...
חד-גדיא, חד-גדיא, חד-גדיא!

קומט דער שוחט, פעט ווי שמאַלץ,
מיט אַ שאַרפּן מעסער,
מאַכט דאָס מעסער איבערן האַלדז —
בלוט רינט גאַנצע פעסער...
נאָר אַ כּריפּ האַט מען געהערט,
ליגט דער אַקס שוין אויף דער ערד...
חד-גדיא, חד-גדיא, חד-גדיא!

שוחט, שוחט — גרינגע האַנט —
ס'גיסט זיך בלוט אין גאַנצן לאַנד...
חד-גדיא, חד-גדיא, חד-גדיא!

קומט דער מלאך-המוות צו גיין —

ער האָט געפֿונען אַ קרבן —

האָט דער שוחט אים דערזען,

איז ער האַלב געשטאָרבן.

דער שוהט וויינט און פֿרעגט: „פֿאַרוואָס?“

האָט ער באַקומען אַ שנעל אין דער נאָז...

חד-גדיא, חד-גדיא, חד-גדיא!

דער מלאך-המוות קלאַפט אין דער טיר:

— עפֿן, עפֿן, איך קום נאָך דיר!...

חד-גדיא, חד-גדיא, חד-גדיא!

לאַזט זיך גאָט אַראָפּ אַליין —

ער טרעבט ניט קיין קאטאָועס —

האָט ער-אויף דער ערד דערזען

דעם אַלטן מלאך-המוות...

גאָט האָט זיך צוגערירט צו זיין שויס,

איז פֿון מלאך געוואָרן אויס.

חד-גדיא, חד-גדיא, חד-גדיא!

גאָט איז צוריק צום הימל אַרויף —

יעדעס לידל האָט אַ סוף.

חד-גדיא, חד-גדיא, חד-גדיא!

דער אמת

לאַמיר דעם אמת, ברידער, זינגען,
ווייט, הויך זאל אויף דער וועלט ער קלינגען!
אויף אמת שטייט דאָס גאַנצע לעבן,
דעם אמת האָט אונדז גאָט געגעבן!

— אמת! אמת!

דעם אמת האָט אונדז גאָט געגעבן.

דער אמת איז די הייליקע תורה —
זאָגט הויך דער וועלט דאָס וואָרט אָן מורא.
וויבאַלד דער מענטש וועט בעסער ווערן,
וועט אויך די גאַנצע וועלט דאָס שווערן.

— אמת! אמת!

וועט אויך די גאַנצע וועלט דאָס שווערן.

אוי, וויפֿל טרערן איז פֿאַרגאַסן
אוי, וויפֿל טיכּן בלוט געפֿלאָסן!
נאָר פֿאַר דעם טויט און אונטער שטיינער
בלייבט אונדזער שירה: „גאָט איז איינער!“

— אמת! אמת!

בלייבט אונדזער שירה: „גאָט איז איינער!“

דאָס ווייט דער מענטש, דאָס ווייט דער מינדסטער,
אָן אמת איז דאָס לעבן פֿינצטער,
אָן אמת איז דער מענטש אַ קרבן,
אָן אמת איז ער ווי געשטאַרבן!

— אמת! אמת!

אָן אמת איז ער ווי געשטאַרבן!

כאַטש ווייט פֿאַריאַגט, כאַטש ווייט פֿאַרטריבן,
 דער אמת איז אונדז פֿאַרט געבליבן.
 ער איז פֿאַר אונדז אַ קול־מבשר,
 ער קומט ווי בוימל אויף דעם וואַסער.

— אמת! אמת!

ער קומט ווי בוימל אויף דעם וואַסער!

לאַמיר דעם אמת, ברידער, זינגען,
 זייט, הויך זאל אויף דער וועלט ער קלינגען!
 אויף אמת שטייט דאָס גאַנצע לעבן,
 דעם אמת האַט אונדז גאָט געגעבן!

— אמת! אמת!

דעם אמת האַט אונדז גאָט געגעבן!

די נאַכט

ס'איז פֿינצטער, פֿינצטער. וואַלקנס שטייען.
זיי האָט דער קאַלטער זוינט געבראַכט.
אין הימל איז קיין שניף צו זען.
אַראַפּגעלאָזט האָט זיך די נאַכט.

פֿאַרלאָרן האָט די וועלט איר נאַמען,
פֿאַרפֿינצטערט ליגט זי, ווי זי איז גרויס,
פֿאַרוויאַלעט • ליגן אַלע בלומען,
געשטאַרבן ליגט די לעצטע רויז.

די ביימער פֿון דעם וואַלד דעם אַלטן
זיי האָבן זיך צו דר'ערד געלענט. ••
די חיות האָבן זיך באַהאַלטן
און, אוי, דער מענטש האָט זיך צעוויינט:

וואָס קאָן די נאַכט דעם מענטשן געבן?
וואָס קאָן אים געבן די וויסטע קעלט?
פֿאַרוויסט, פֿאַרפֿינצטערט איז דאָס לעבן,
פֿאַרוויסט, פֿאַרפֿינצטערט איז די וועלט.

די שניף, דער טאָג האָט זיך פֿאַרבאַרגן,
עס וויינען, קלאַגן בערג און טאָל:
צי קומען וועט אַ מאַל דער מאַרגן?
צי קומען וועט דער טאָג אַ מאַל?

ווי לאַנג וועט זיך דער טאָג פֿאַרבאַרגן?
„וואָס הערט זיך, וועכטער, מיט דער נאַכט?“
דער וועכטער זאָגט: „עס קומט דער מאַרגן,
ווי לאַנג עס זאָל גיט זיך די נאַכט...“

• סאַרוועלקט, פאַרוויאַנעט, פאַרגעלבט און אייגענקאַדערט.

•• אַנגעשפּאַרט, אַנגעלענט.

* אויף קידוש-השם *

Andante

Ch'lig do in fa-i-er s'brent a-rum mir
 Fo-ter ge-tra-ier ch'shtarb do far dir
 Fin-tzter di shre-rn in dain-ge-tzele
 s'gi-sn zich tre-rn durch oif der welt
CORO
 Di-welt wil a kor-bn weint a-le
 mit der-guf iz ge-shtor-bn di

* די מוזיק צו אט'דעם ליד האט פארטאסט אליהו קאנטאר און איז ווי א באזונדערע פארטיטורע, פאר געזאנג, כאר, מיט פיאנא-באגלייטונג, געוען געדרוקט אין בוענאס-איירעס, אין 1943.

zel o — ber nit Di — welt wil a
 kor — bn weint a — le mit
 der guf iz ge — shtor bn di
 zel o — ber nit D. C.

נאָכט. דאָס ליד ווערט געזונגען אין דער פינצטער,
לינגדיק אַרום אַ פּייערל.

כ'ליג דא אין פֿנייער,
 ס'ברענט אַרום מיר —
 פֿאַטער געטרנייער,
 כ'שטאַרב דא פֿאַר דיר.
 פֿינצטער די שטערן
 אין דגן געצעלט,
 ס'גיסן זיך טרערן
 דורך אויף דער וועלט.

כאַר: די וועלט וויל אַ קרבן —
 וויינט אַלע מיט;
 דער גוף איז געשטאַרבן,
 די זעל אַבער ניט!

די הענט אין קייטן
 הייב איך קוים אויף;
 די אויגן זיי בעטן
 גיכער דעם סוף.
 לייגט־אונטער פֿינער,
 גיסט־אונטער אויל!
 נאַכט, ביסט מיר טייער:
 — שמע ישראל!

כאַר: גאַט, דו ביסט איינער! —
 זאָגט אַלע מיט.
 ס'ברענגען די ביינער,
 די זעל אַבער ניט!

וויי, וועם • דאָס לעבן
 קיין מאָל געלאַכט!
 ווען וואַלקנס שוועבן,
 יאָגן די נאַכט...
 ווייסט דאָך דער מינדסטער
 דאָס וואָס איך זאָג:
 תמיד ווערט פֿינצטער
 איידער ס'ווערט טאָג.

כאַר: די וועלט וויל אַ קרבן — — —

ס'גייט־אויס דאָס פֿניער,
 שטיל שלאָגט דאָס האַרץ...
 פֿאַטער געטרײַער,
 כ'פֿיל ניט קיין שמאַרץ.
 דו האַסט געגעבן,
 דו נעמסט צוריק...
 שווער איז דאָס לעבן,
 שטאַרבן אַ גליק.

כאַר: די וועלט וויל אַ קרבן — — —

ס'שיינט דאָרט אַ מורא —
 שרעק ניט, מײַן זעל,
 גיט מיר די תורה —
 שמע ישראל!
 נאָענטער, ברידער,
 נאָענט איז גאָט,
 הימלשע לידער
 זינגען: אחד!

כאַר: גאָט דו ביסט איינער — — —

באַמערקונגען צום „אלף-בית“

מאַרק וואַרשאַווסקי דערפֿאלגרייכסטע — און דאָס זײַנען די ייִדישקטע — לידער איז זײַער־שווער צו איבערזעצן אויף אַנדערע שפּראַכן. ביים איבערזעצן גײט פֿאַרלוירן טײל מאל דאָס אײגנאַרטיקסטע, דער טעם און אַפילו דער רײך. נאַטירלעך, אַז דאָס בעסטע מזל האָבן וואַרשאַווסקײס לידער געהאַט — און האָבן אויך איצט — אין העברעיִש. איבערהויפּט „דער אלף-בית“. אַ קירצע צײַט נאָך דעם ווי דאָס ליד איז פֿאַפּולער געוואָרן אַק אַריגינאַל האָט מען עס גענומען זינגען אויך אויף העברעיִש. די געמען פֿון די איבערזעצערס (עטלעכע וואַריאַנטן זײַנען געווען) זײַנען. דאַכט זיך, נישט באַקאַנט. אַין די לעצטע יאָרן זעצט־איבער וואַרשאַווסקײס פֿאַלקסלידער דער ראַפּינירטער איבערדיכטער שמשון מלצר. ערײַט דאָ זעט מען, ווי עס איז שווער אַפילו אויף עברית איבערצוגעבן אײַנטימע אויסדרוקן פֿון ייִדיש. דאָס ווייזט מיט זײַן בקיאות און כּאַראַקטעריסטישן שאַרפּזין דבּ סדן, פּראַפעסאָר פֿון דער ייִדישער קאַטעדרע אין ירושליםער אוניווערסיטעט, אַין זײַן בוך „אבני שפה“, פֿאַררופּנדיק זיך אויף אַזאַ בײַשפּיל ווי וואַרשאַווסקײס „האַרצעדיקער טאַטע“, וואָס ווערט פֿין מלצרן איבערגעזעצט „אבא בשמים“ (טאַטע אין הימל). אַזודאי זײַנען דאָס גאַנץ אַנדערע באַגריפּן! אַפילו „אב נלבב“ (באַהאַרצטער טאַטע) איז גאַר עפעס אַנדערש ווי „האַרצעדיקער טאַטע“.

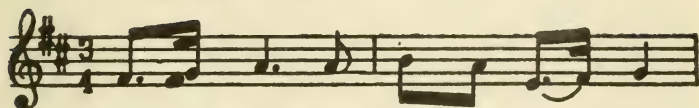
נאָר גאַר אַ סך מזל האָט „דער אלף-בית“ געהאַט אין העברעיִש צו טראַנספּאַראַמאַציעס, פֿאַראַזיעס און אײַמיטאַציעס. פֿאַר פֿאַרשערס איז דאָס אַן אינסערעסאַנטע און רײכע טעמע.

ענטפּערנדיק אויף אײַניקע אַנפּרעגן, פֿאַרבונדענע מיטן אַרויסגעבן דאָס דאָזיקע בוך, האָט ד״ר יום־טוב לעווינסקי, דער פֿאַרדינסטליכער שריפּטשטעלער, וועלכער איז אַרײַנגעטאָן מיט לײב און לעבן אין פֿאַלקלאַר־פֿאַרשונג, אַין תּל־אביב, איבערגעגעבן עטלעכע זײַער אײַנטערע סאַנטע פרטים אויף דער דאָזיקער טעמע. „אין יאָר 1910 — הײַבט לער ווינסקי אַן זײַן פרײַוואַטן ברײַו — איז געפּייערט געוואָרן אין דער נײַער שכּונה, נעבן יפו, „אחוזת בית“ (שפּעטער אַ ביסל געוואָרן פֿון דעם די הײַנטיקע תּל־אביב), צום ערשטן מאל דער יום־טוב פֿון פּלאַנצונגען, חמישה עשר בשבּט, דורך די דאַרטיקע שולקינדער און לערער. זײ האָבן געפּלאַנצט די ערשטע בײַמער פֿון דער צוקונפּטיקער תּל־אביב. האָט לכּבוד דעם פֿאַרפֿאַסט דער דיכטער און פּעדאַגאָג ש. בן־ציון פֿאַלגנדיקן ליד: מרחבּ שדה וירק עצים / ילדים נושאים את / שם הרבי לתלמידים / מורה אלף בית. רעפּרײַן: זאת התורה ילדי חמד / למדו שמרו נא / נטעו זרעו זאת הארץ / תור האביב בא — — — דער לערער אליעזר פֿאַפּער (פֿון די גרינדערס פֿון דער דערמאַנטער שכּונה) האָט עס אײַנגעזונגען מיט די קינדער, פֿאַרשטייט זיך מיטן ניגון פֿון „אויפן פּריפעטשיק“. אַין אַזוי אַרום איז געשאַפּן געוואָרן דאָס ערשטע פּלאַנצונג־ליד פֿאַר קינדער לכּבוד חמישה עשר אין ארץ־ישׂראל — אַלס פֿאַראַדיע פֿון „אויפן פּריפעטשיק“. אין יאָר תרע״ג (1913) האָט ירושלים געפּייערט צום ערשטן מאל דעם „חג הנטיעות“, חמישה עשר בשבּט, אין מצא, נעבן ירושלים. די 1500 קינדער האָבן געזונגען דעם חמישה עשר־הימן „מרחבּ שדה וירק עצים“, מיטן דערמאַנטן ניגון, סײַ אשכּנזים, סײַ ספּרדים, תּימנער אײַ. א. ג.

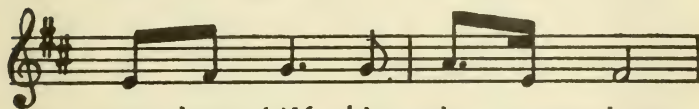

דאָס ליד פֿון דעם ברויט

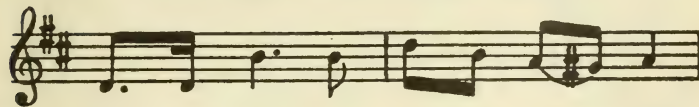
געוויימעט די יידישע קאלאָניסטן
צו זינגען און פעלד גאָך דער אַרבעט

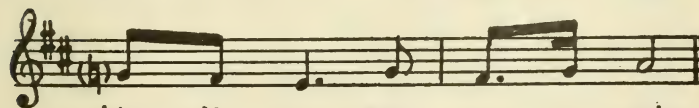
Groi-ser got mir zin-gen li— der

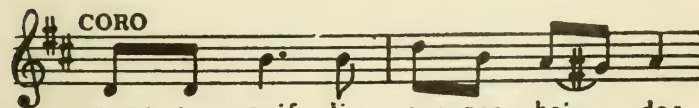
un— dzer hilf bist du a — lein

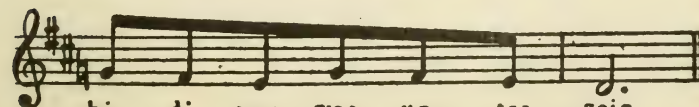
nemt tzu — noif di sno — pes bri — der

biz di zun wet un — ter — gein

CORO
nemt tzu — noif di sno — pes bri — der

biz di zun wet un — ter — gein

גרויסער גאט, מיר זינגען לידער —
 אונדזער הילף ביסט דו אליין —
 נעמט־צונויף די סנאָפּעס, ברידער,
 ביז די זון וועט אונטערגיין!
 נעמט־צונויף די סנאָפּעס, ברידער,
 ביז די זון וועט אונטערגיין!

לאז די זון אונדז ברייען, בראָטן,
 זי האָט אונדז געשיינט צום גליק;
 זעט, דאָס ברויט איז אונדז געראָטן —
 קינדער, קיינמאָל ניט צוריק!...

2 מאָל

גרויסער גאט, דו העלפֿסט דעם מענטשן,
 אַז ער רופֿט צו דיר אין גוים —
 זאָלסט אונדז ווייטער טאַקע בענטשן
 מיט הצלחה און מיט ברויט!

2 מאָל

נעמט־צונויף אייך אַלע אינאיינעם,
 נחת האָבן מיר שוין פֿיל,

און דעם גאַלדענעם קראַנק, דעם שיינעם,
 פֿון די זאַנגען טראַגט אין שול

2 מאָל

לאָזן אונדזערע קינדער וויסן
 פֿון אַ לעבן אויף דער וועלט,
 אַז דאָס ברויט און יעדער ביסן
 איז פֿון אונדזער אייגן פֿעלד.

2 מאָל

גרויסער גאט, מיר זינגען לידער,
 דו ביסט אונדזער הילף אליין —
 נעמט־צונויף די סנאָפּעס, ברידער,
 ביז די זון וועט אונטערגיין!

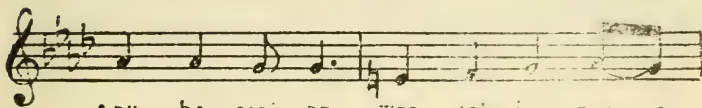
2 מאָל

דאס פריילעכע שניידערל

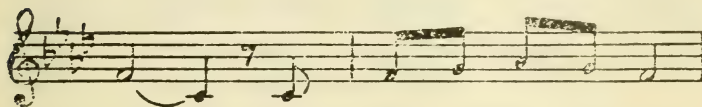
Allegro Moderato

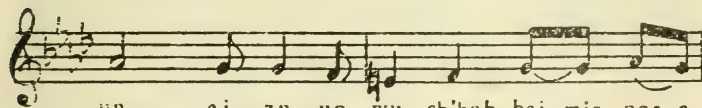
Az der ion—teu heibt zich on

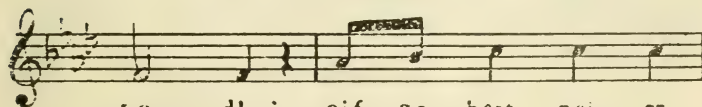
t zu ba—wai—zn wer ich hei, mir— a

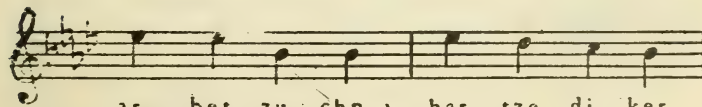
go—di ich leig a—wek main sher

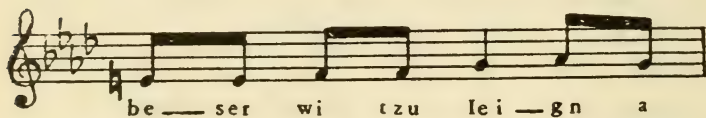
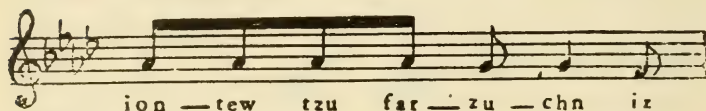
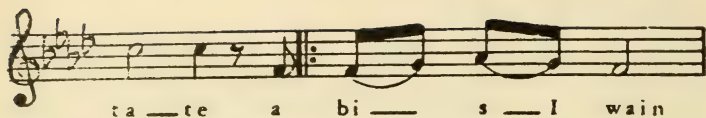
un— ai—zn un wu ch'hob bai mir nor a

no—di oif—ge—hert nei—en

ar—bet zu—chn \ har—tze—di—ker

אז דער יום־טובֿ הייבט זיך אָן צו באַווייזן,
 ווער איך בני מיר אַ גדול;
 איך לייג־אָוועק מײַן שערד און אייזן,
 און וווּ כײַהאַב בני מיר נאָר אַ נאָדל.
 אויפֿגעהערט נייען, אַרבעט זוכן,
 האַרצעדיקער טאַטע!
 אַ ביסל ווען יום־טובֿ צו פֿאַרזוכן
 איז בעסער ווי צו לייגן אַ לאַטע.

אז דער יום־טובֿ קומט, ווערט מיר אַ ביסל
 פֿריילעך אויף דער נשמה,
 בֿפֿרט אַז גאַט גיט סײַ דאָ אין שיסל,

ווערט דאס לעבן א נחמה.

דאס הארץ איז זיך פשוט טאקע מחיה.

ניטא קיין גריוואטע:

חנה טוט-אן מלבושים נייע

אין איך מנין קאפאטע.

די קינדער זאט — ס'איז טאקע א חידוש —

זי שפילן אקח און מקח.

נאך דער שול מאך איך א גוטן קידוש

אין פארבניס מיט קארענעם לעקער.

זי די פֿיש האב איך קיין טענה.

זינען גוט געפֿעפֿערט און געזאלצן:

אז מען נעמט זיי אין מויל — לעבן זאל חנה! —

ווערן זיי אין מויל צעשמאלצן.

דאס גלעזל ווינק איז לויטער ווי דער הימל

און וואַרעמט ווי א פּעלץ אין ווינטער:

נאָכן בענטשן כאַפּ איך א גוטן דרימל

אין חנה כאַרכלט-אונטער.

דאָ כאַפּ איך מיך אויף — ס'איז ניט קיין ווונדער.

מען טאָר קיין צייט פֿאַרלירן.

נעם איך מיר חנה און ביידע קינדער

אין גיי מיר אויפֿן שליאַך שפּאַצירן.

באַלד טרעף איך אונדזער קאַמאַנדע דאָרטן.

מען רעדט פֿון דער מלחמה.

ווי מען מאַכט פּושקעס • אַלערליי סאָרטן.

מען לייגט מענטשן אין דער אדמה.

מען פֿאַרגיסט בלוט אָן רחמנות —

מענטשן קוילען מענטשן;
 היינט זאָגט מיר טאַקע, בנאמנות,
 צי קאָן אַזוינס גאַטעניו בענטשן?
 כאָטש אין דער מלחמה פֿאַרשטיי איך מיר ווייניק —
 וואָס האָט מען דאָ צו שמועסן? —
 איך זאָל זיך דער פריישישער קעניג,
 וואָלט איך פֿאַרבאָטן צו שיסן,
 איך וואָלט נישט דערלאָזט אַזויגע רציחות,
 איך וואָלט געזאָגט אָן מורא:
 אַנשטאָט זיך צו שלאָגן — ביידע מלוכות
 בעסער גיין צו אַ דינ־תורה!...

דערנאָך גייען מיר צו גאַסט צו אונדזערע שכנים,
 מען רעדט זיך אויס דאָס האַרץ צו ביסלעך,
 ווי מיר וועלן זיך אין ציח אינאיינעם,
 מען רעדט און מען קנאַקט זיך ניסלעך,
 אוי, איד וועל איך זאָגן — טייערע קינדער,
 די מעשה איז גיט קיין נניע —
 אַז גאַט וויל, מאַכט ער די גרעסטע וונדער
 ביי זיך אין דער מאַסטערסקאַיע •.

נאָר די יום־טובֿדיקע טעג פֿאַרגייען,
 האַרצעדיקער טאַטע!
 ווידער שננדן, ווידער גייען,
 ווידער לייגן אַ לאַטע,
 ווידער ציט זיך דאָס אַלטע לעבן,
 אוי, וויי, חנה, סערדצע־לעבן,
 צי האָסט דו גיט וואָס צו פֿאַרבייסן?

נעבן קלייזל

Andante

Gut mor — gn — moi — she

dir gut mor — gn — ian — ke — le

dir wos hert zich e — pes

moi — she bai dir ai

vos zol zich he — rn bai

mit dus le — bn iz tzu — ker

zis ich wer far —

shwartzt — fun dem kop biz di

fis dos le — bn beigt dos

le — bn — brecht ich

wein — ich bin ef — sher ge — recht ich

wein — ich bin ef — sher ge — recht

— גוט מאַרגן, משה, דירן
 — גוט מאַרגן, יענקעלע, דירן
 — וואָס הערט זיך עפעס, משה, בני דיר?

— אײַ וואָס זאָל זיך הערן בני מיר?
 דאָס לעבן איז צוקער־זיס:
 איך ווער פֿאַרשוואַרצט פֿון דעם קאַפּ ביז די פֿיס.
 דאָס לעבן בייגט. דאָס לעבן ברעכט.
 איך וויין. איך בין אפֿשר גערעכט?

— גוט מאַרגן, משה, דיר!
 — גוט מאַרגן, יענקעלע, דיר!
 — וואָס הערט זיך עפעס, משה, בני דיר?
 — אײַ וואָס זאָל זיך הערן בני מיר?
 איך הונגער אַ גאַנצע וואָך,
 ניט לאַנג וועל איך שלעפּן נאָך...
 דאָס ווייב שרייט: משה, ס'איז שלעכט!
 דאָס ווייב איז אפֿשר גערעכט?

— גוט מאַרגן, משה, דיר!
 — גוט מאַרגן, יענקעלע, דיר!
 — וואָס הערט זיך עפעס, משה, בני דיר?
 — אײַ וואָס זאָל זיך הערן בני מיר?
 אין דער דירה איז נאָס און קאַלט,
 דער באַלעבאַס וועט מיך אַרויסוואַרפֿן באַלד.
 דער מח טריקנט גאַנצע נעכט.
 דער באַלעבאַס איז אפֿשר גערעכט?

— גוט מאַרגן, משה, דיר!
 — גוט מאַרגן, יענקעלע, דיר!
 — וואָס הערט זיך עפעס, משה, בני דיר?
 — אײַ, וואָס זאָל זיך הערן בני מיר?
 דער פּריץ איז בני מיר געווען,
 איך האָב אים געמוזט פֿאַרשטופּן די ציין.
 איך וואַרף מיך, זוי אין וואַסער אַ העכט...
 דער פּריץ איז אפֿשר גערעכט?

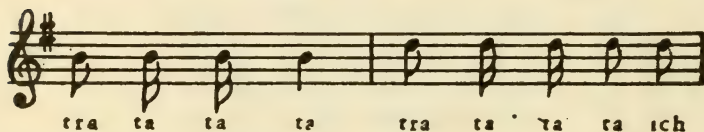
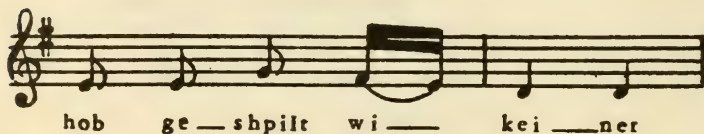
- גוט מאַרגן, משה, דיר!
 — גוט מאַרגן, יענקעלע, דיר!
 — וואָס הערט זיך עפעס, משה, בני דיר?
 — אַי, וואָס זאָל זיך הערן בני מיר?
 איך בין קראַנק, איך שפּני מיט בלוט,
 אין ביקור-חולים נעמט מען מיך ניט...
 איך שטאַרב, איך גיי-אויס ווי אַ ליכט... *
 שאַ, ברודער, גאַט איז גערעכט!

* תנחום דער טרובאַטש *

Allegro

Ch'wil aich der-tzei-la a-ku-rat
 ra-ke mit grois o-cho-te wi
 ch'ob ge-dint far a sol-dat
 in der er-shter ro-te
 trom trom a iun-gatsh
 bin ich g'wen mit bei-ner

* דער מוזיקאַנט, וואָס שפּילט אויף דער טרובע. — וואַרשאַוסקי האָט צו דעם געזאָנג צוגעגעבן אַזאָ באַמערקונג: לאָז דאָס ליד זיין אַ זכר צו

כ'וויל אונד דערציילן אקוראט *
 טאקע מיט גרויס אכאטע **,
 ווי כ'האב געדינט פֿאר א סאלדאט
 אין דער ערשטער ראַטע ***.

טראָם! טראָם! אַ יונגאַטש
 בין איך געווען מיט ביינער,
 מען האָט מיך געמאַכט פֿאַר אַ טרובאַטש.

אונדזער „תנחום באַראַבאַנאָמשיק“, עליו השָלוֹם, פון זשיטאָמיר. ער איז
 געווען אַ ייד אַ גבר, און אויסגעדינטער סאלדאט מיט באַקנבערד.

* גענוי. — ** (רוס') חשק. — *** גרופע סון הונדערט סאלדאטן.

איך האָב געשפּילט ווי קיינער.
טראַטאַ-ראַ-ראַ! טראַטאַ-ראַ-ראַ!
איך האָב געשפּילט ווי קיינער.

כ'וויל אייך זאָגן, ס'איז ניט גרינג
אויף דער טרובע צו טרובען,
דאָ מוז מען פֿאַרשטיין זיך אויפֿן וונג
און גוטע אויערן האָבן.

טראַם! טראַם! צו מאַכן פּוּי! *
כ'לעבן, איז אַ סך גרינגער,
דאָ מוז מען שפּילן אַט אַזוי
און מאַכן מיט די פֿינגער.
טראַטאַ-ראַ-ראַ! טראַטאַ-ראַ-ראַ!
און מאַכן מיט די פֿינגער.

איך וויל ניט פֿאַרלייקענען פֿאַר אייך,
איך פֿלעג מיד פֿריילעך פֿילן,
אַז איך פֿלעג שטיקלעך גאַר אַ סך
אויף מיין טרובע שפּילן.

טראַם! טראַם! אין ערשטן ריאַד **
פֿלעג דער קאַמאַנדיר מיד שטעלן.
אַז איך פֿלעג שפּילן אויפֿן פֿאַראַד,
פֿלעג דער קאַמאַנדיר אַנקוועלן.
טראַטאַ-ראַ-ראַ! טראַטאַ-ראַ-ראַ!
פֿלעג דער גענעראַל אַנקוועלן.

אַז די דיוויזיע טיילט זיך אָפּ אויף צוויי,
גאַרניזאַנעס גרויסע.

און דער גענעראל טוט אַ געשריי:
— „ספראוואַ, ווואַדאָם, סטרויסיאַ!“ *

טראָם! טראָם! דאָ פֿאַלט אַרײַן
די טרובע מיט אַ קול פֿון אַניון,
און איר העלפֿט-אונטער דער באַראַבאַן,
ווי זינגערלעך דעם חזן.
טראַ-טאַ-ראַ-ראַ! טראַ-טאַ-ראַ-ראַ!
ווי זינגערלעך דעם חזן.

אויף די מאַניאַוורעס איז אַזוי שווער,
גלייך ווי אין אַ מלחמה:
סאַלדאַטן לויפֿן אַהין און אַהער
פֿינען ** מיט דער נשמה...

טראָם! טראָם! דער מוזיקאַנט
טאַר זיך ניט זיין טועה,
דער גענעראל טוט אַ מאַך מיט דער האַנט —
שפּילט ער שוין „קאַטבאַיו“ **.
טראַ-טאַ-ראַ-ראַ! טראַ-טאַ-ראַ-ראַ!
שפּילט ער שוין „קאַטבאַיו“!

אַ מאַל מוז מען שלאָגן גאַר דעם פֿיניט,
הינטערוויילעכץ איז גלייכער.
די סאַלדאַטן מיט דער ביקס אין דער האַנט
לייגן זיך אויף די בייכער.

טראָם! טראָם! מ'האַט אַנגעגרייט
גאַנצע פֿעסער מיט פאַראַך ***.

* רעכטס, זיך שטעלן צום באַפעל! — ** שפּייען, פּאַכען.

— *** צו דעו' אַטאַקעו! — **** פּולחער.

דער גענעראל הייסט שפילן שטילערהייט,
 מען זאל ניט הערן קיין שאַראָך! *
 טראַטאַ-ראַ-ראַ! טראַטאַ-ראַ-ראַ!
 מען זאל ניט הערן קיין שאַראָך.

דאָ לאָזן זיך די סאַלדאַטן פֿון דעם אָרט
 גלייך צו דער אַטאַקע.
 באַמבעס, קוילן, דאָ און דאָרט,
 ס'איז אַ מורא טאַקע!

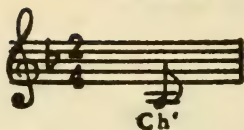
טראַם! טראַם! פֿון אויבנאָן
 שפיל איך און גיי אין פֿינער,
 פֿאַלן וועל איך לעבן דער פֿאַן,
 וואָרום זי איז מיר טייער!
 טראַטאַ-ראַ-ראַ! טראַטאַ-ראַ-ראַ!
 וואָרום זי איז מיר טייער.

נאָך דער מלחמה, אַרום שבוֹעות,
 האָב איך מיך אַהיים דערקליבן,
 אַז רחל האָט דערזען, אַז איך בין אַן אַ פֿוס,
 איז זי חלשות געבליבן.

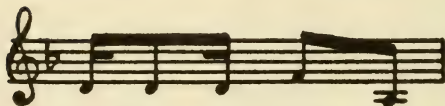
טראַם! טראַם! ניטע וויין,
 רחניו, מנין לעבן!
 דו זעסט דאָך, אַז גאַט אַליין
 האָט געראַטעוועט מנין לעבן.
 טראַטאַ-ראַ-ראַ! טראַטאַ-ראַ-ראַ!
 האָט געראַטעוועט מנין לעבן.

אוי, וויינען, רחלע, איז מיאוס,
 לאָז איבער די טרערן אויף מאַרגן:
 צי מיט אַ פֿוס, צי אַן אַ פֿוס —
 דערפֿאַר וועט גאַט שוין זאָרגן!

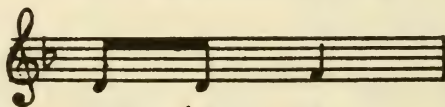
א וואריאנט
פון פנחום
דער
טרובאטש

דער האזיקער ניגון
פון הארשאזוסקיס
סעאטראלישן ליד
איז פארשפרייט בער
הארן דורך ליבהאג
בערס און אקטיא
רן, וועלכע האבן
ליב געהאט צו זיגן
בען דאס ליד אין
גרים און זעלנער
שן מוגדיר, הינקער
דיק אויף א פיס
אדער אַנשפארניק
זיך אויף א קוליע.

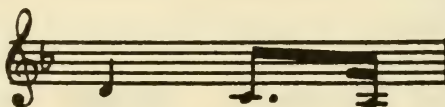
wil sich der — tzei — In

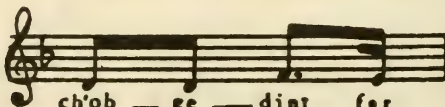
a — ku — rat

ta — ke mit grois o —

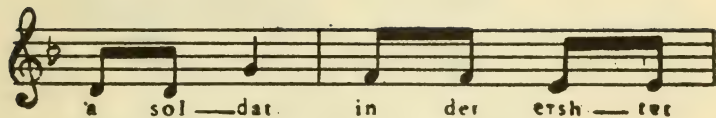

cho — te wi

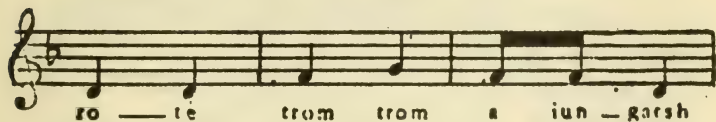

ch'ob — ge — diant far

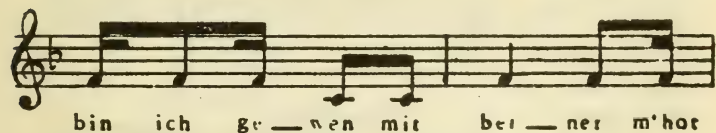
טראם! טראם! דער קייסער אליין
האט מיר א מעדאל געגעבן.
איך האב אים זוכה געווען צו זען —
הונדערט יאר וועל איך לעבן!
טרא-טרא-רא! טרא-טרא-רא!
הונדערט יאר וועל איך לעבן.

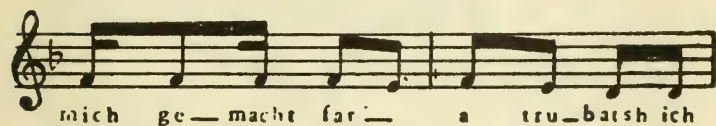
'a sol — dat in der erst — ter

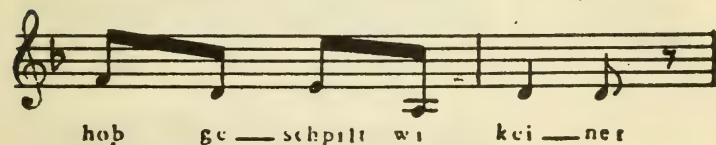
ro — te trom trom a iun — garsh

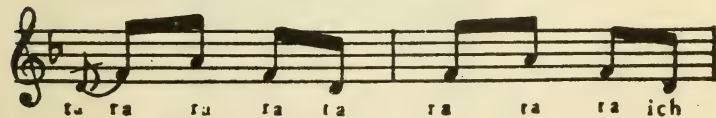
bin ich ge — wen mit ber — ner m'hor

mich ge — macht far — a tru — barsh ich

hob ge — schpillt wi kei — ner

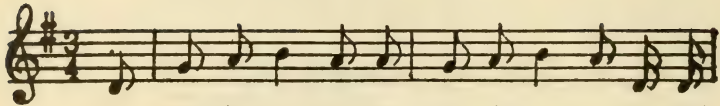

ta ra ra ra ra ra ra ich

hob ge — schpillt wi kei — ner

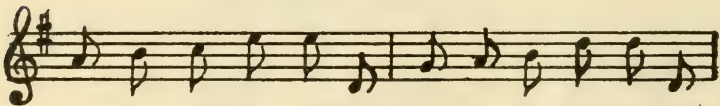
דעם מילנערס טדערן

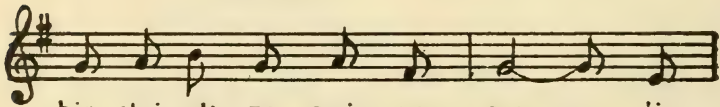
Oi wi-fl io-rn zai-nen far-fo-rn zint ch'

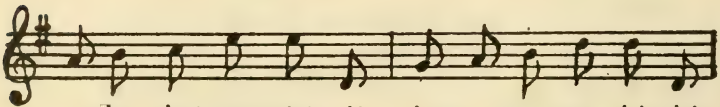
bin a mil-ner ot o do di

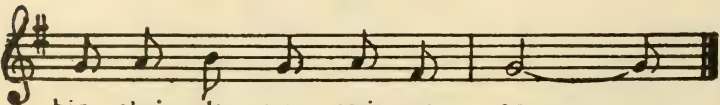
re-der drei-en zich di io-rn gei-en zich ich

bin shoin alt un graiz un gro — di

re-der drei-en zich di io-rn gei-en zich ich

bin shoin alt un graiz un gro —

אוי, וויל יארן
 זינען פֿאַרפֿאַרן,
 זינט כ'בין אַ מילנער אַט-אַ-דאָ.
 די רעדער דרייען זיך,
 די יארן גייען זיך,
 איך בין שוין אַלט און גרניז און גראָ *.
 די רעדער דרייען זיך,
 די יארן גייען זיך,
 איך בין שוין אַלט און גרניז און גראָ.

ס'איז טעג פֿאַראַנען,
 כ'וויל מיך דערמאַנען,
 צי כ'האַב געהאַט אַ שטיקל גליק...
 די רעדער דרייען זיך,
 די יארן גייען זיך,
 קיין ענטפֿער איז ניטאָ צוריק.

2 מאָל {

מזן טרניע מינצע,
 מזן קינד, מזן שפּרינצע,
 אוי, וויי, אַ יאַמער, אוי, אַ שרעק!

2 מאָל {

די רעדער דרייען זיך,
 די יארן גייען זיך,
 מיט זי' זינט איר אויך באַלד אַוועק.

פֿון גליק פֿאַרטריבן,
 בין איך געבליבן,
 אַן ווייב, אַן קינד, אַט-דאָ אליין.
 די רעדער דרייען זיך,
 די יארן גייען זיך,
 אין עלנט בין איך ווי אַ שטיין.

2 מאָל {

איך האב געהערט זאגן,
 מיזיל מיד לאַריאַגן,
 אַרויס פֿון דאַרף און פֿון דער מיל.
 די רעדער דרייען זיך,
 די יאַרן גייען זיך,
 אוי, אַז אַן עק און אַז אַ ציל.

2 מאַג {

ווי וועל איך ווינען?
 ווער וועט מיד שוינען?
 איך בין שוין אַלט, איך בין שוין מיד.
 די רעדער דרייען זיך,
 די יאַרן גייען זיך,
 און אויך מיט זיי גייט אויס דער ייד...

2 מאַג {

די שיף

Andante e dolce

p Dort wait oif dem iam oif dem groi—sn shteit

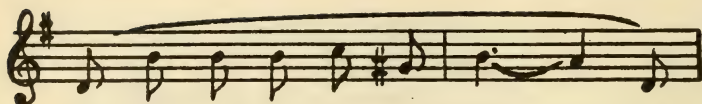
grois wi a mo—ier a shif m'zet

men—tshn fun i—nen fun oi—sn gein

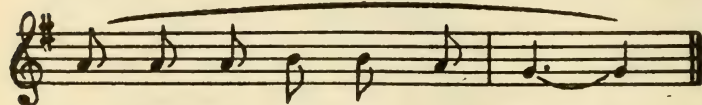
loi—fn a—top un a—roif ir

wet zei a—wa—de der—ke—nen ir

hot ze—ier um—glik ge hert—zei

klo - gn wi e - Int ze i ze — nen dos

po - nim iz shwartz wi di erd

דאָרט, וועט, אויף דעם ים, אויף דעם גרויסן,
שטייט, גרויס ווי אַ מויער, אַ שוף;
מ'זעט מענטשן פֿון אינען*, פֿון אויסן,
גייען, לויפֿן, אַראָפּ און אַרויף**.
איר וועט זיי אַוודאי דערקענען,
איר האָט זייער אומגליק געהערט.
זיי קלאַגן, ווי עלנט זיי זינען,
דאָס פנים איז שוואַרץ ווי די ערד.

פֿאַרטריקנט, פֿאַרדאָרט אַלע גלידער,
פֿאַרמוטשעט פֿון הונגער, פֿון נויט —
ס'זעט*** איר, מבינע אַרעמע ברידער,
איך לייען אויף אייער פנים דעם טויט...
נאָר ביטערע טרערן פסדר,
אַ לעבן פֿון צרות און זאָרג.
טיפּ שנידן דאָס וואַסער די רעדער,
זיי טראַגן די שוף קיין ניו־יאָרק.

דאָרט זיצט אַן אַלמנה אַ מוטער,
דאָס אַרעמע קינד אויף איר שויט,
זי וויינט אַזוי שטאַרק, אַזוי ביטער,

צי ווייסט איר — איר אומגליק איז גרויס!
 דאַרט, וווּ זי איז געוואַקסן, געבוירן —
 פֿאַרלאַזט טאַטע-מאַמע אַליין...
 זי האָט זיי אויף אייביק פֿאַרלוירן,
 זיי וועלן זיך שוין מער ניט זען!

אַ ייד וויינט מיט ביטערע טרערן,
 פֿאַריאַמערט, פֿאַרוואַגלט, פֿאַרשמאַכט,
 וואָס וועט מיט די קינדער דאַרט ווערן —
 זיי בלאַנדזשען, ס'איז פֿינצטער די גאַכט...
 — מיט וועם וועל איך ריכטן דעם סדר? —
 ער האָט זיך צעוויינט אַזוי שטאַרק.
 טיף שניידן דאָס וואַסער די רעדער,
 זיי טראַגן די שיף קיין גיו־יאַרק.

דאַרט וואַלגערן זיך פּיצלעך קינדער,
 אין פנים קיין שום טיפת-דם.
 וואָס פֿרעגט איר? ס'צוודאי אַ ווּנדער!
 זיי מוטשען זיך מן-הסתּם:

דאָס שטיקעלע ברויט, יעדער ביסן,
 קומט-אַן אויך דעם קינד מיט געוויין...
 דאָס האַרץ האָט אויף שטיקער געריסן
 די טרערן, די טרערן צו זען.

שוין אונטערגעגאַנגען די שטערן,
 אַ וואַלקן רוקט-אַן אויף דעם אָרט —
 דאָס זייגען די ביטערע טרערן,
 פֿאַרגאַסענע טרערן אַט-דאַרט...
 פּאָר האָט יעדאָונט יעדער,
 אַוועק איז דער צער און די זאַרג.
 די זון האָט געשנינט, און די רעדער —
 די שיף שוין געבראַכט קיין גיו־יאַרק.

א בריוו פֿון אַמעריקע

Moderato

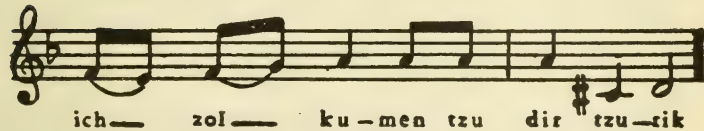
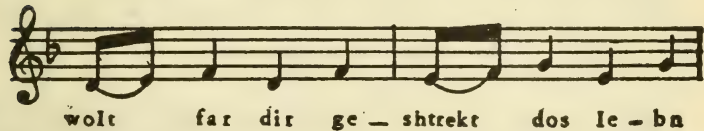
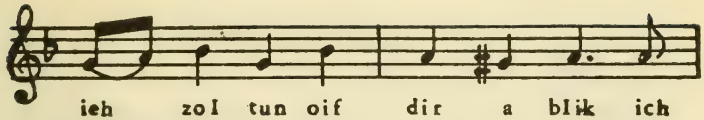
Ta — ie — re ma — me ta — ie — re mu — ter

du — main ta — ier ko — sher — har — tz

tzi weist du wi ich wein a — zoi bi — ter

un — wi — tif iz do main shmartz

wos — wolt ich — nit a — wek — ge — ge — bn

— טייערע מאַמע, טייערע מוטער,
 דו, מיין טייער, פֿשר האַרץ!
 צי ווייסט דו, ווי איך וויין אַזוי ביטער
 און ווי טיף איז דאָ מיין שמאַרץ?
 וואָס וואָלט איך ניט אַוועקגעגעבן,
 איך זאל טון אויף דיר אַ בליק!
 איך וואָלט פֿאַר דיר געשטרעקט דאָס לעבן,
 איך זאל קומען צו דיר צוריק...

נאָר ס'איז ניט די דאָזיקע יאָרן,
 וואָס מען קען גיך טאָן אַלצדינג:
 מאַמע, כִּיקען צו דיר ניט פֿאַרן —
 שרעקן איז מיר דאָס ניט גרינג!
 לאהניו לאַזט ניט, זי האָט מורא,
 פֿאַר דעם „פּריזיוו“ ציטערט זי,

און מנין פיצעלע קינד. מנין דבֿורה,
האַלט מיך מיט אירע הענטלעך צו.

אַז איך זע זי, ווערט מיר גרינגער;
דו זאַלסט הערן, ווי זי רעדט!
ווי זי ווייזט מיט דעם גרויסן פֿינגער
אויף דער באַבעניוס פּאַטרעט*...
און מנין שיינער יונג, מנין סאַגן,
אַרבעט — גאַלדענע האַט ער הענט!
משהלע זאַגט שוין „מודה אָני“,
רחלען וואַלסט דו ניט דערקענט...

דו דערמאָנסט זיי מן־הסתמא
און דו בענטשסט זיי אַוודאי דאָרט...
זיי גריסן, קושן דיך, טייערע מאַמע,
זיי געזונט! נאָר נאָך איין וואָרט:
יאַרצייט האַבן מיר ער־בֿ־שבוֿעות —
זאַלסט דו דאָרט דעם טאַטן זאַגן,
אַז איך שיק אים אַפּ אַ גרוס...

טייערע מאַמע, טייערע מוטער,
דו, מנין טייער, פשר האַרץ,
צי ווייסט דו, ווי איך וויין אַזוי ביטער
און ווי טיף איז דאָ מנין שמאַרץ?

דער מאַמעס ענטפֿער

אוי, דיין בריוו
 האָט מיר טיף
 דאָס האַרץ אויף צוויי צעשניטן;
 גאָט אליין
 האָט געזען
 וואָס איך האָב דאָ געליטן.

יעדעס וואָרט
 אין בריוו צו מיר
 האָב איך אויסגעקושט באַזונדער;
 איך בין געווען
 געבן דיר
 אין געבן מ'טען קינדער.

גאָט וועט געבן,
 מיר וועלן זיך זען —
 גאָטס ווילן ווייסט ניט קיינער.
 קומען וועט
 דער טאָג צו גיין,
 קומען וועט דער שיינער;

קומען וועט
 דער טאָג צו גיין,
 קומען וועט דער שיינער;
 מיר זאל זיין
 פֿאַר דיר, מיין זון,
 און פֿאַר דינע ביינער!

קינד, ניט קלאַג
 און ניט וויין,

דו דארפסט דאס הארץ פֿארשליסן.
 אויף דעם פֿעלד
 בין איך געווען
 דעם טאטן לאָזן גריסן.

דו, מנן קרוין,
 דו, מנן האַרץ,
 נעם־צו דער מאַמעס ברכה;
 אַזוי גרויס,
 ווי דאָ מנן שמאַרץ,
 זאל גרויס זיין דיין הצלחה!...

זיי געזונט
 מיט ווייב און קינד —
 איך בין דיין טרייע מוטער.
 וואָס־זשע וויינסטו
 אַזוי אַצינד,
 באַקלאַגסט זיך אַזוי ביטער?

קומען וועט
 אַ מאָל דער טאָג,
 קומען וועט דער שיינער
 קינד, ניט וויין
 און ניט קלאַג,
 פֿאַרשוין • דער מאַמעס ביינער

די וועלט

1

קוקט אַנך צו צו דער וועלט צו דער שיינער:
 זי איז יונג און זי שיינט און זי בליט.
 שוין באַזונגען די וועלט האָט ניט איינער
 אין זיין פֿריילעכן, רוישנדן ליד.

פֿון איר טיף ביז די ליכטיקע שטערן
 גייט אַ פֿריילעך געזאַנג אויף דער וועלט.
 בערג און טאַלן גיסן פֿריידפֿולע טרערן,
 יעדעס ביימעלע פֿרייט זיך און קוועלט.

און די זון גייט דאָ קיין מאָל ניט אונטער,
 און זי קוקט פֿון דעם הימל אַראָפּ.
 בלומען בליען, אי זומער, אי ווינטער,
 און די צווינגן — זיי וויאַנען ניט אַפּ.

דער מענטש לעבט זיך אין פֿרייד, אין נחמה,
 אויף דערויף איז דאָס לעבן געשטעלט.
 אוי, די וועלט איז אַ יונגע נשמה,
 וויל ס'איז יעדע נשמה אַ וועלט.

2

קוקט אַנך צו צו דער וועלט צו דער שיינער:
 זי איז אַלט, זי איז מאָט, זי איז מיד.
 שוין באַקלאַגט האָט די וועלט דאָ ניט איינער
 אין זיין טרויעריק, וויינענדיק ליד.

אין איר טיף ליגן אוצרות פֿאַרבאַרגן;
 דימענטן און פֿערל — אַ שרעק...

נאָר איר האַרץ איז פֿאַראומערט מיט זאָרגן,
שטענדיק וויינט זי און קלאַגט אָן אַן עק.

פֿון די אוצרות — וואָס קאָן פֿון זיי ווערן?
אַז דאָס לעבן איז ביטער און שווער?
יעדער דימענט צעגייט זיך אין טרערן,
יעדער פֿערל צעגייט אין אַ טרער!...

דער מענטש פֿירט מיט דעם גליק אַ מלחמה,
נאָר דאָס גליק איז פֿאַרהאַנגען, פֿאַרשטעלט...
און די וועלט איז אַן אַלטע נשמה,
ווייל ס'איז יעדע נשמה אַ וועלט.

אויף דעם אַלטן בית-עולם

אויף דעם אַלטן בית-עולם, טיף שפּעט אין דער נאַכט,
ווען דער ווינט האָט געבלאַזן מיט רעש און מיט מאַכט,
איז אַ יונגע אלמנה געשטאַנען אַליין
און געבראַכן די הענט מיט אַ ביטער געוויין.

ניט מיט פּערל און גאַלד האָט געשימערט איר קלייד,
ניט מיט פּערל און גאַלד איז'ס געווען באַנייט,
אויף איר פנים דעם בלאַסן, פֿאַרשטיינערט און שווער,
זינגען טרערן געהאַנגען — אַ טרער אויף אַ טרער.

זי האָט געבראַכן די הענט און געוויינט: וויי איז מיר!
עפֿן גיכער מיין קבר, גאַט, נעם מיך צו דיר!
שוין אַ וועלט איז פֿאַראומגליקט — ס'איז אַ מורא צו זען...
הער, די קברים וויינען אַ ביטער געוויין.

כ'טראַג מנין גורל מיט טרערן פֿון תּמיד אַן שווער.
כ'טראַג מנין גורל דעם שווערן, גאַר כ'קאַן שוין ניט מער.
כ'קאַן ניט צווען דעם ווייטיק, די אַפֿענע ווונד
פֿון דער אַרעמער מוטער, די טרער פֿון דעם קינד.

אוי, איר ייִדישע טרערן פֿאַרזאָדן מיט בלוט,
אוי, איר ייִדישע טרערן — וווּ זענט איר דען ניט?
ווי פֿאַרפֿרוירן, פֿאַרקאַוועט * פֿון ווינט און פֿון קעלט,
וואַקסן-אויס פֿון אַניך שטיינער — פֿון שטיינער אַ וועלט!

אַזוי האָט די אלמנה געוויינט אַן אַ שיער.
פלוצים זעט זי אַ מלאַך — ער שטייט נעבן איר.

זי פֿאַרדעקט איר בלאַס פנים פֿאַר שרעק מיט די הענט.
און דער מלאך האָט זיך צו דעם אומגליק געווענדט:

— אוי, ניט וויין און ניט יאַמער, דו, אומגליקלעך האַרץ!
כ'בין געקומען אויף פֿליגלען דיר שטילן דיין שמאַרץ.
כ'בין געקומען צו דיר, נאָר איך פֿלי באַלד צוריק...
כ'בין דאָס גליק אין דעם לעבן — אין לעבן דאָס גליק!

איך וויל קומען אַ מאַל צו דער זינדיקער וועלט,
וואו די זון איז פֿאַרהאַנגען; די זון איז פֿאַרשטעלט...
איך וויל ברענגען מיט מיר איבער בערג, איבער טאַל,
דעם גן־עדן — באַגליקן די ערד נאָך אַ מאַל!

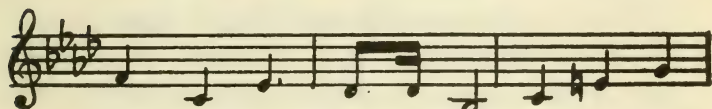
מיט דעם וואָרט איז דער מלאך צום הימל צוריק.
ס'איז געבליבן דאָס אומגליק — אַוועק איז דאָס גליק.
אויף דעם אַלטן בית־עולם, שפּעט, טיף אין דער נאַכט,
האָט ניט אויפֿגעהערט זיפֿצן דער ווינט מיט זיין מאַכט.

אויף דעם הייליקן אָרט בין איך ווידער געווען
און אַ שוואַרצע געשטאַלט האָב איך דאָרטן געזען.
כ'האָב די אַלטע אלמנה ביים קבר דערקענט;
זי האָט ביטער געוויינט און געבראַכן די הענט.

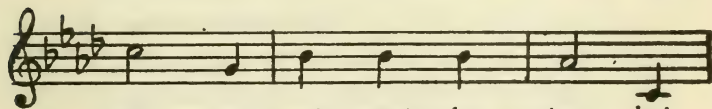
ווי האלט איך דאס אויס?

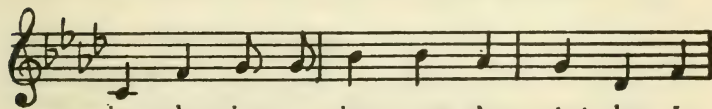
Wi halt ich dos ois far-

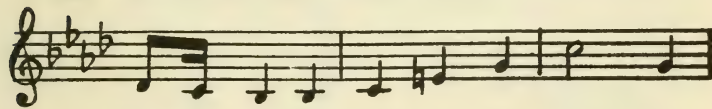
shrei ich nit ch'le - bn s'a-wa-de fun

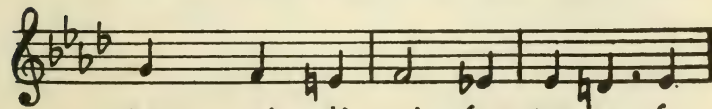
got a - zoi shoin ba - shert bai

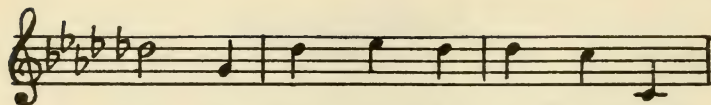
ie - dn iz a ion - tew dos shri - ke - le

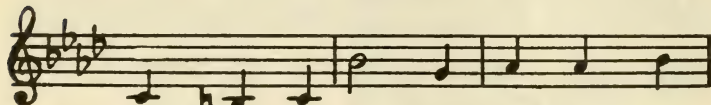
le - bn bai mir iz dos le - bn

shwartz wi di erd far - wos un far

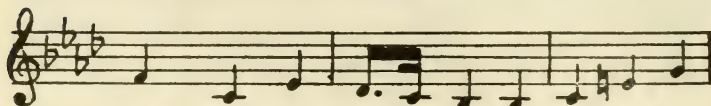
wen dos fregt shoin nit ei—ner s'far—

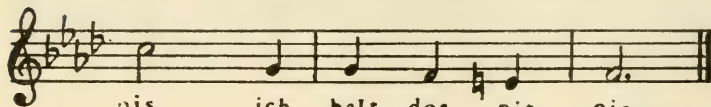
enr—fert di ka—she got du bist

-grois es tri—kne in mir der

march fun di bei—ner ich halt dos nit

ois ich halt dos nit ois

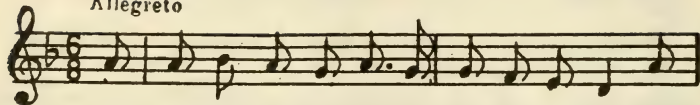
ווי האַלט איך דאָס אויס — פֿאַרשטיי איך ניט, כ'לעבן.
 ס'אודאי פֿון גאָט אַזוי שוין באַשערט.
 בני יעדן איז יום־טובֿ דאָס שטיקעלע לעבן,
 בני מיר איז דאָס לעבן שוואַרץ ווי די ערד.
 פֿאַר זואַס און פֿאַר ווען — דאָס פֿרעגט שוין ניט איינער,
 ס'פֿאַרענטפֿערט די קשיא: גאָט דו ביסט גרויס!
 עס טריקנט אין מיר דער מאַרד פֿון די ביינער.
 איך האַלט דאָס ניט אויס, איך האַלט דאָס ניט אויס!

ווי האַלט איך דאָס אויס — ס'אָודאי אַ ווונדער,
 ווי כ'שלעפּ מנינע שלאָפּע, געשוואַלענע פֿיס,
 ווי כ'בלאָנדזשע אַרום מיט מנינע אַרעמע קינדער...
 וווּ איך גיי, וווּ איך קום איז מיר פֿינצטער און וויסט:
 דאָ טאָר מען ניט שטיין, דאָ טאָר מען ניט ליגן,
 דאָרט נעמט מען פֿון מיר די פּוחות אַרויס...
 און אומעטום הער איך דעם אייגענעם ניגון:
 — איך האַלט דאָס ניט אויס, איך האַלט דאָס ניט אויס!

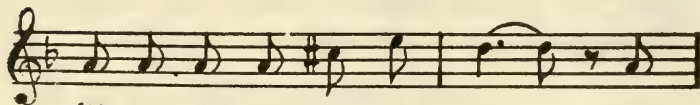
אוי, יעדער פֿון אַניך, צי רטך, צי אַרעם,
 האָט אונדזער בית-עולם אָודאי געזען.
 דאָרט שטייען צעבראַכענע, פֿינצטערע קבֿרים,
 און טיף פֿון די קבֿרים גייט אַ געוויקן.
 אַזוי איז צעבראַכן אין מיר יעדער אַבֿר,
 אַזוי די וועלט פֿינצטער, ווי זי איז גרויס...
 אוי, דעק דיך אויף גיכער, מיין פינצטערער קבֿר!
 איך האַלט דאָס ניט אויס, איך האַלט דאָס ניט אויס!

דעם אדלערס קלאג

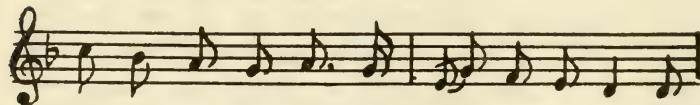
Allegreto

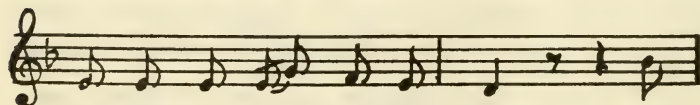
Ich hoboich a-mol groi-se fli-gl ge-hat ch'fleg

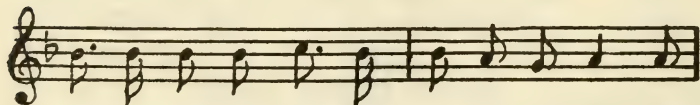
fli-en a-her un a—hin— haint

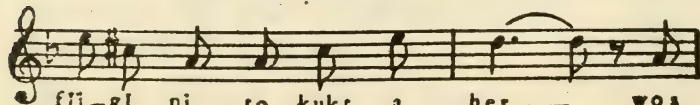
Iig ich un bin fun dem toit shoinnit wait ich

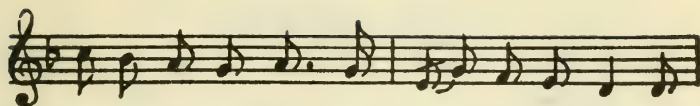
ken mich nit ri—rn nit fli'en a—

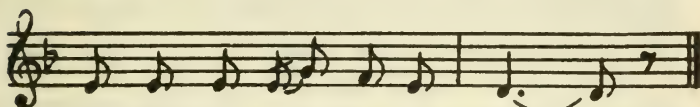
rois-ge-tzapt hot men fun mir shoindos blut kain

fii-gl ni—to kukt a—her— was

toig mir main le-bn ich wil es shoin nit az

ch'ob mai-ne fli-ge nit mer

איך האָב אויך אַמאָל גרויסע פֿליגל געהאַט...
כ'פֿלעג פֿליען אָהער און אַהין.

הינט ליג איך און בין פֿון דעם טויט שוין ניט ווייט.
איך קען מיר ניט רירן, ניט פֿליען...

אַרויסגעצאָפֿט האָט מען פֿון מיר שוין דאָס בלוט.
קיין פֿליגל ניטאָ... קוקט אָהער!

וואָס טויג מיר מיטן לעבן? איך וויל עס שוין ניט:
אַז כ'האָב מינע פֿליגל ניט מער!

כ'פֿלעג פֿליען, מיר הייבן ביז אין הימל אַרויף,
דורך וואַלד, איבער בערג, איבער טאַל...

כ'פֿלעג אַראָפֿלאָזן מיר צו דער ערד, אויף דערויף*
כ'זאַל צום הימל צוריק נאָך אַ מאָל...

הינט ליג איך געקאָוועט, געפענטעט גאַנץ גוט,
אַ זיפֿן־טאַן — אי דאָס איז מיר שווער...

וואָס טויג מיר דאָס לעבן? איך וויל עס שוין ניט:
אַז כ'האָב מינע פֿליגל ניט מער!

קינדער, אוי, זאָגט מיר, וווּ זענט איר אַצינד?
אַפגעריסן זענט איר פֿון מיר!

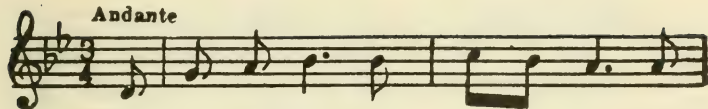
ווי רייסט מיר מנין האַרץ, און ווי וויי טוט מיר מנין ווונד,
 און ווי ריינט פֿון מיר בלוט אָן אַ שיער!
 אוי, קומט גיך צו פֿליען, און שטילט מיר מנין בלוט,
 נעמט־צו, אוי, מנין לעצטע טרער!
 וואָס טויג מיר מנין לעבן? איך וויל עס שוין ניט:
 אַז כ'האַב מנינע פֿליגל ניט מער...

עס זינגט זיך ניט

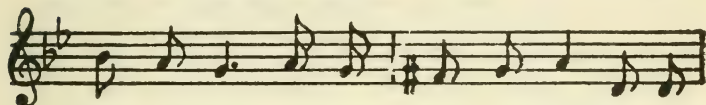
אוי, ענטפֿערט מיר, איך בעט אַיך זייער,
 וואָס האָב איך מיך אַזוי צעזונגען?
 דאָס לעבן קומט־אַן אַזוי שווער,
 דאָס האַרץ ווערט אַקערשט ניט צעשפרונגען.

אי דאָ, אי דאָרטן טריפֿט זיך בלוט...
 אוי, ווערט פֿאַרשטומט, איר, פֿריילעכע לידער!
 דאָס לעבן איז פֿאַרביטערט, ברידער,
 עס זינגט זיך ניט, עס זינגט זיך ניט.

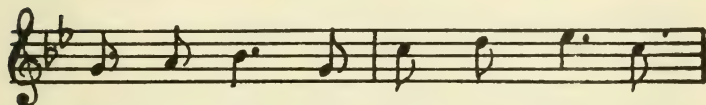
Andante

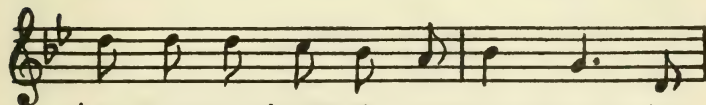
Oi ent-fert mir ich bet aich, zei'r vos

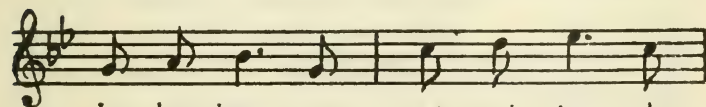
hob ich mich a — zoi tze-zun-gen dos

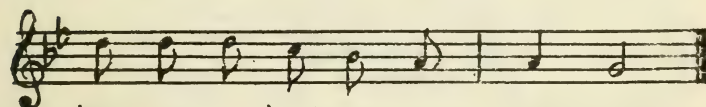
Ie — bn. kumt on a — zoi shwer dos

hartz wert o — kersht nit tze-shprun — gen dos

Ie — bn kumt on a — zoi shwer dos

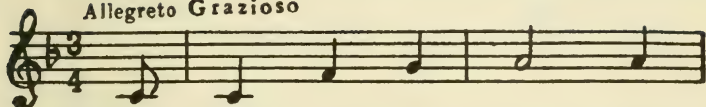

hartz wert o — kersht nit tze — shprun — gen

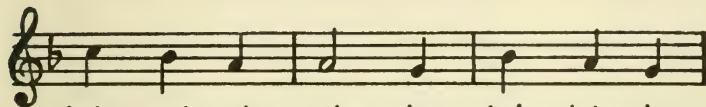
1703478 B. 12. 12. 1907

שרה און רבקה

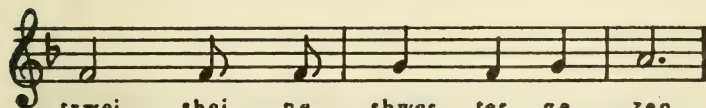
Allegreto Grazioso

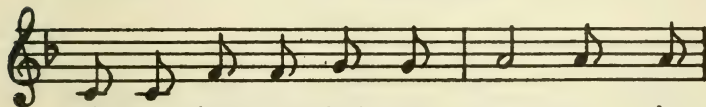
Az ich bin ge — ku — men

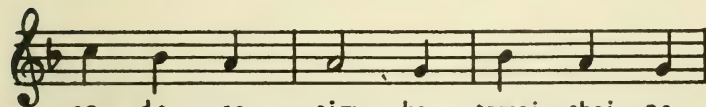
kain rach — mis — triw — ke hob ich dort

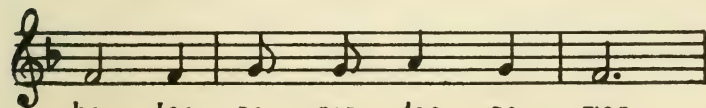
tzwei shei — ne shwes — ter ge — zen

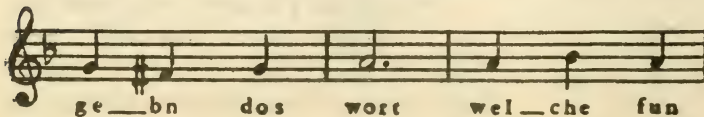
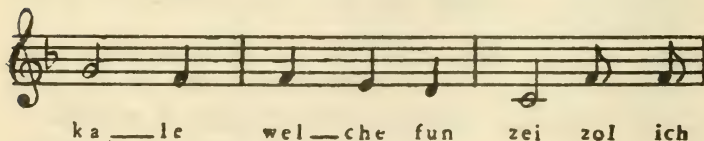
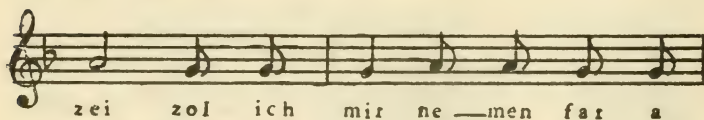
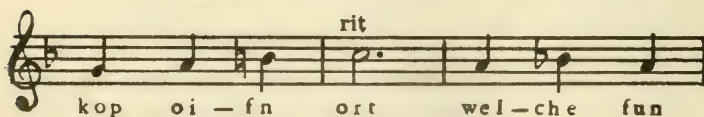
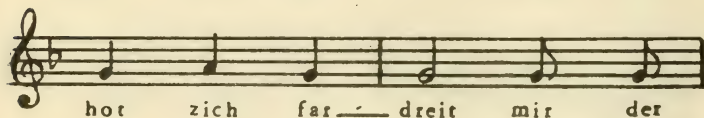
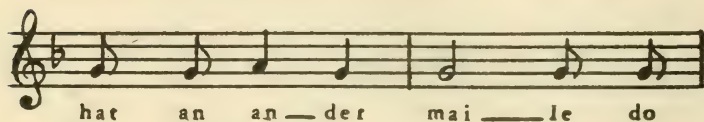
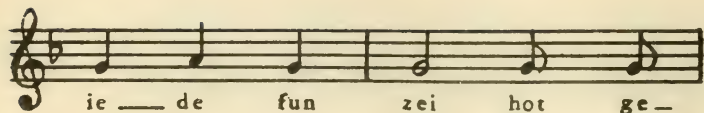
ei — ne hor ge — hei — sn so — re di

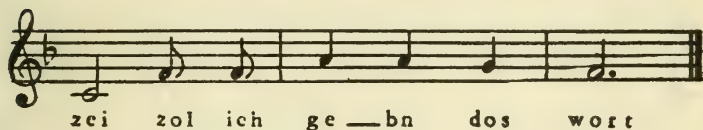
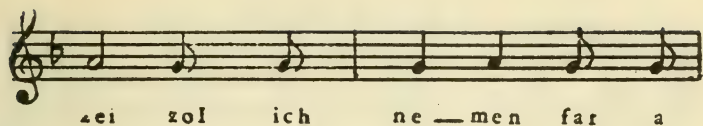

an — de — re triw — ke tzwei shei — ne

ka — les ze — nen dos ge — wen

אָן אײך בײן געקומען קײן ראַכמעסטריױקע,
האַב אײך דאָרט צױי שײנע שױעסטערס געזען;
אײנע האָט געהײסן שײה, די אַנדערע רבֿקה,
צױי שײנע פֿלות זענען דאָס געױען.

יעדע פֿון זײ האָט געהאַט אַן אַנדער מעלה,
דאָ האָט זײך פֿאַרדרייט מײר דער קאַפּ אױפֿן אָרט;
וועלכע פֿון זײ זאָל אײך מײר נעמען פֿאַר אַ פֿלה,
וועלכער פֿון בײדע זאָל אײך געבן דאָס װאָרט?

אײן שײהלעס אױגן קען מען גלײך נישט קוקן,
װי די זון אײן תּמוז אַזױ שײנען זײ.
זײ שײכלען, זײ לאַכן, זײ רײדן, זײ קױקן
דאָס האַרץ, אָן זײ טוט אַ קוק נאָר מיט זײ.
אַבער רבֿקהס אױגן ברענען װי פֿײער,

שוואַרץ װי די קױלן, װאָס טײף אײן דער ערד;
אָן זײ הײבט זײ אױף, װערט דאָס לעבן טײער,
אָן זײ לאָזט זײ אַראָפּ — האָט דאָס לעבן קײן װערט...

2 } מאָל

2 } מאָל

אזעלכע ווי שׂרה געפֿינט איר ניט אין די ביכלעך,
גאלדענע הענט האָט זי — איר זאָלט נאָר זען...
זי האָט אויסגעהעפֿט פֿאַר זיך אַ פֿאַר גאלדענע שיכלעך,
„אין זיי“, זאָגט זי, „וועל איך צו דער חופּה גיין“.

רֶבֶקָה האָט אין איין פֿרײַטיק אויפֿגענייט אַ קליידל,
און שבת האָט זי עס אָנגעטאָן צוליב מיר אין דער פֿרי...
גליקלעך וועט זיך דער, ווער ס'וועט נעמען אַט-דאָס מיידל }
ווער פֿאַרמאָגט איר שיינקייט? קוקט אַנד נאָר צו!

2 מאָל

איך האָב אַ מאָל אַ סוד אין אויער אינגערױמט שׂרהן —
האָט זי זיך צעוויינט ווי אַ פּיצעלע קינד.

„אַקעגן וואָס“, פֿרעגט זי מיך, „ביסט דו געקומען צו פֿאַרן,
צו וואָס האָט דיך געבראַכט אַהערצו דער ווינט?“
אַז עס האָט זיך אין מיר צעשפּילט די ווילדע קליפּה,

האָב איך רֶבֶקָהן אינגערױמט דעם אייגענעם סוד.

„נאָר! דו ווילסט אַ קוש? — שטעל פֿרײַער אַ חופּה!
איך בין דיר ניט האַפּקע, דו ביסט ניט פֿעדאַט!“

2 מאָל

כ׳האָב געקלערט און געטראַכט, און געגעבן מיר עצות,

בין איך האָב אַוועקגעלייגט די בושה אויף אַ זינט:

אַט אַ פנים מע מוז נעמען די פֿיס אויף די פלייצעס,

אַזוי האָב איך געלערנט אין דער גמרא אַ פּשט.

פֿון דענסטמאָל אָן האָב איך מער ניט געקליבן,

נאָר שׂרהן און רֶבֶקָהן געדענק איך גאַנץ גוט...

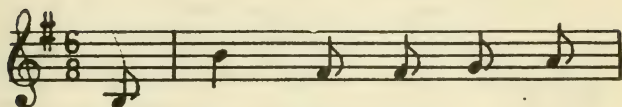
אוי, איך בין אַן אַלטער בחור געבליבן...

2 מאָל

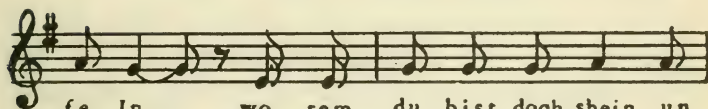
אויב איך האָב חרטה, פֿרעג מיך שוין ניט!

צום באַדעקנס דער פּלה

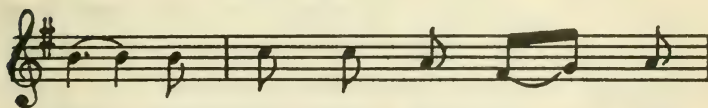
פּלה'ניג, וויין-זשע, וויין!

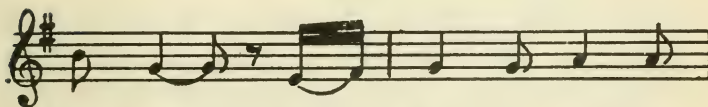
Du bist , dem cho—sn ge—

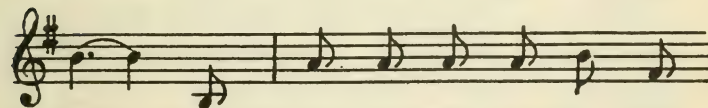
fe—In— wo—rem du bist doch shein un

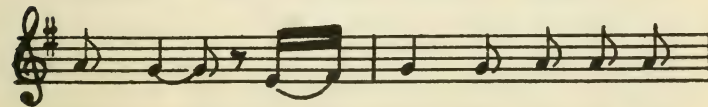
fain— bald wet men di chu— pe

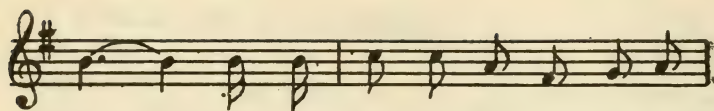
shte— In— bald— wet di chu—pe

zain— a na—ie welt wes—cu der—

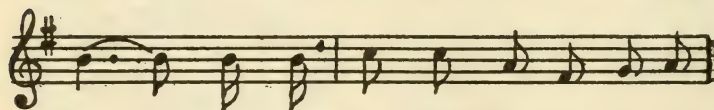
zen— c—pes zogt men zi iz zeir

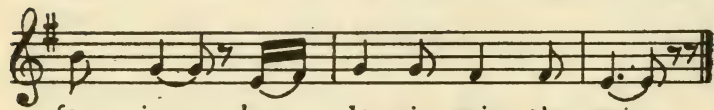
shein — nor ich weis nit tzi darfst du zich

fre — ien — ka — le — niu wein she

wein — nor ich weis nit tzi darfst du zich

fre — ien — ka — le — niu wein she wein-

דו ביסט דעם חתן געפֿעלן,
וואָרום דו ביסט דאָך שיין און פֿיין —
באַלד וועט מען די חופּה שטעלן
באַלד וועט די חופּה זיין.
אַ נייַע וועלט וועסטו דערזען,
עפעס זאָגט מען, זי איז זייער שיין...
נאָר איך ווייס ניט, צי דאַרפֿסט דו זיך פֿרײַען...
פּלױבֿניג, וויין־זשע, וויין!

2 מאָל } {

מען האָט דיך אין צרות דערצויגן,
געמוטשעט זיך אָן אַ שיער,
געקוקט אין דיניצע אויגן,
געציטערט איבער דיר.

דו פֿילסט עס, מיין קינד, מן־הסתמא:

דיין האַרץ איז פֿשר, דיין,

פֿאַרגעס־זשע ניט טאַטע־מאַמע.

פֿלהניו, וויין־זשע, וויין!

2 מאַל }
2 מאַל }

דו וועסט תמיד דערמאָנען,

וואָס דו האָסט קינדוויז געפֿילט:

אַט־דאָ ביסט דו געשטאַנען,

אַט דאָרטן האָסט דו זיך געשפּילט.

די יונגע יאָרן פֿאַרשוועבן...

זיי קומען צוריק ניט צו גיין...

אַזוי פֿאַרגייט אונדזער לעבן...

פֿלהניו, וויין־זשע, וויין!

2 מאַל }
2 מאַל }

אַז דאָס גליק וועט דיר שנינען און ליכטן,

פֿאַרגעס ניט דעם אַרעמאָן,

דער מענטש מוז תמיד טראַכטן,

וואָס וועט מיט אים מאַרגן זיין.

אוי, יעדער מענטש איז אַרעם,

ווי רייך ער וואָלט נישט געווען —

אַזוי זאָגן אונדזערע ספֿרים...

פֿלהניו, וויין־זשע, וויין!

2 מאַל }
2 מאַל }

אַז דיין מאַן וועט טרערן פֿאַרגיסן,

פֿאַרביטערט וועט זיין דאָס האַרץ,

זאָלסטו אים זיין לעבן פֿאַרזיסן,

פֿאַרגרינגערן זיין שמאַרץ.

דיינע קינדערלעך זאָלסט דו געבן

אונדזער אומגליק צו פֿאַרשטיין,

אַז וויינען הייסט ביי אונדז לעבן...

פֿלהניו, וויין־זשע, וויין!

2 מאַל }
2 מאַל }

דעם חתן פֿירט צו דער פֿלה,
 באַשיט אים מיט בלומען גיך,
 אַט וועלן מיר בעטן אַלע,
 ער זאַל דיר זנן מצליח.
 וווּ דו וועסט זיך ווענדן און קערן,
 זאַל גאַט פֿאַר דיר תמיד שטיין:
 ער זאַל דינע טרערן דערהערן—
 פֿלהניו, וויין־ושע, וויין!

2 מאַל }

די רעד (פּלהס צד)

Allegro

Shlogt klez — mer in di

ta — tzn wer — wet a — tzind mich

sha — tzn oi oi

got — iz — grois er hot doch ge —

bentsht — main — hoiz di mi — zin — ke

gib — ich — ois di mi —

zin - ke ois - ge - ge - bn di mi -

zin ke ois ge ge bn

שלאַגט, קלעזמער, אין די טאַצן!
 ווער וועט אַצינד מיך שאַצן?
 אוי, אוי, גאַט איז גרויס!
 ער האָט דאָך געבענטשט מנין הויז —
 די מיזינקע גיב איך אויס,
 די מיזינקע אויסגעגעבן!
 די מיזינקע אויסגעגעבן!

שטאַרקער! פֿריילעך!
 דו די מלפּה, איך דער מלך!
 אוי, אוי, איך אַליין
 האָב מיט מנינע אויגן געזען,
 ווי גאַט האָט מיר מצליח געווען —
 די מיזינקע אויסגעגעבן! 2 מאָל

שטאַרקער! בעסער!
 די ראָד, די ראָד מאַכט גרעסער!
 גרויס האָט מיך גאַט געמאַכט,
 גליק האָט ער מיר געבראַכט,
 הוליעט, קינדער, אַ גאַנצע נאַכט —
 די מיזינקע אויסגעגעבן! 2 מאָל

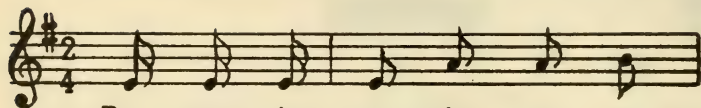
דער טרניער פֿעטער יאָסי
 און די גוטע מומע סאָסי
 האָבן מיר צום חתן-מאַל
 טניערע וויננעזן אָן אַ צאָל
 מיר געשיקט פֿון ארץ-ישראל —
 די מיזינקע אויסגעגעבן! 2 מאָל

מאַטל! שמעזן!
 די אַרעמע ליבט זיינען געקומען,
 שטעלט זיי דעם שענסטן טיש,
 טניערע וויננען, טניערע פֿיש!
 אוי, וויי, טאַכטער, גיב מיר אַ קוש —
 די מיזינקע אויסגעגעבן! 2 מאָל

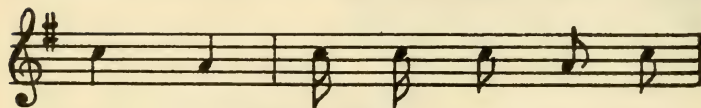
איזיק! מזיק!
 די באַבע גייט אַ קאָזיק*
 קיין עין-הרע, זעט נאָר, זעט,
 ווי זי טופּעט, און ווי זי גייט!
 אוי, אַ שְׂמחה, אוי, אַ פֿרייד —
 די מיזינקע אויסגעגעבן! 2 מאָל

איציק! שפיציק!
 וואָס שווינגסט דו מיט דעם שמיציק?
 אויף די קלעזמער טו אַ געשריי:
 צי שפּילן זיי, צי שלאָפֿן זיי?
 רינסט די סטרונעס אַלע אויף צוויי —
 די מיזינקע אויסגעגעבן! 2 מאָל

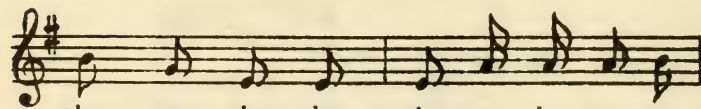
א פריילעכס (חתנם צד)

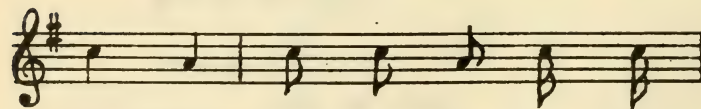
Di me — chu — to — nim ge — ien

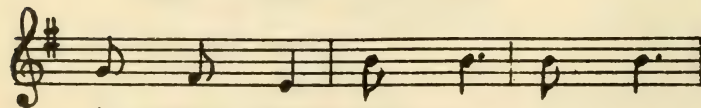
kin — der Io — mir zich fre — ien

shat nor shat der cho — sn iz gor a

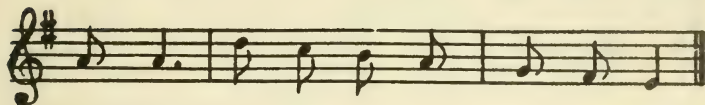
wun — der shpilt a wi — wat dem

cho — sns tzad ai ai - -

ai ai - - - -

ai ai - - - -

די מחומונים גייען,
 קינדער,
 לאַמיר זיך פֿרייען —
 שאַט נאַר, שאַט!
 דער חתן איז גאַר אַ ווונדער —
 שפּילט אַ וויוואַט דעם חתנס צד!
 אַט גייט דער פֿעטער
 קנה
 מיט דער מומע חנה —
 שאַט נאַר, שאַט!
 דאָס איז די בעסטע מאַנה,
 שפּילט אַ וויוואַט דעם חתנס צד!
 דעם חתנס שוועסטער
 פֿריידל
 נעמט זיך אַרײַן אין רעדל —
 שאַט נאַר, שאַט!
 זי דרייט זיך ווי אַ דריידל —
 שפּילט אַ וויוואַט דעם חתנס צד!

רבי אלי דעם חתנס

פֿעטער

דאָס בניכל גלעט ער —

שאַט נאָר, שאַט!

ער איז פֿעטער פֿון אלע פֿעטערס —

שפּילט אַ וויוואַט דעם חתנס צד!

אַט גייט דער מחותן

מינדיק,

מיט וואָס האָבן מיר פֿאַרזינדיקט —

שאַט נאָר, שאַט!

ער בלאָזט זיך ווי אַן אינדיק —

שפּילט אַ וויוואַט דעם חתנס צד!

נעמט ביי די הענט אינך

אלע,

דער חתן מיט דער פּלה —

שאַט נאָר, שאַט!

גאַט זאָל זיי זיין ממלא —

דעם חתנס און דער פּלהס צד!

די באַבע גייט אַ טאַנץ

— 1 —

כ׳גיי און טראַסט

אַט־די נאַכט —

גאַט, ווי האַסט דו מיך דערהויבן!

אַט אַזוי,

אַט אַזוי,

ווייל איך, זיסער גאַט, דיך לויבן!

אַז די ברכה קומט פֿון אויבן,

האַסט דו שוין מנין האַרץ דערהויבן...

און מיט פֿריידפֿולן געזאַנג

בוק איך מיך צו דיר מיט דאַנק,

אַז די ברכה קומט פֿון אויבן,

האַסט דו שוין מנין האַרץ דערהויבן...

אַז מען רופֿט דיך — וואַרטסטו ניט לאַנג.

אַ טאַנץ! אַ טאַנץ!

דער באַבען קומט אַ טאַנץ!

אוי, קינדער מינע,

איך האָב צו גאַט קיין טענה,

אויף אַלע אַנערע וועגן —

זאַל גאַט אַנדך גיין אַקעגן!

אַז די ברכה קומט פֿון אויבן,

האַסטו שוין מנין האַרץ דערהויבן.

— 2 —

איך בין שוין אויך געווען

יונג און שיין —

אוי, איר מעגט מיר אַלע גלייבן!

אַט אַזוי,

אַט אַזוי,

פֿלעג איך זינגען, טאַנצן, שוועבן.

אוי, איך קען אַנד זאַגן, כ'לעבן,

אַז אַ טאַנץ איז אונדזער לעבן,

אַז מען טאַנצט זיך גוט אָן,

מוז מען ענדיקן דעם קאַן.

אוי, איך קאַן אַנד זאַגן, כ'לעבן,

אַז אַ טאַנץ איז אונדזער לעבן.

וואָס־זשע הייבט דאָס האַרץ צו וויינען איצטער אָן?!

אַ טאַנץ! אַ טאַנץ!

דער באַבען קומט אַ טאַנץ!

אוי, קינדער מבינע,

איך האָב צו גאַט קיין טענה,

אויף אַלע אַניערע וועגן

זאַל ער אַנד גיין אַקעגן!

אוי, איך קאַן אַנד זאַגן, כ'לעבן,

אַז אַ טאַנץ איז אונדזער לעבן —

גאַט! דו איינער ווייסט מנין האַרץ, מנין האַרץ!

— 3 —

כאַטש כ'בין באַלד

אַכציק אַלט,

נאָר ס'גייט נישט אין די יאָרן!

כאַטש ניט יונג,

מוזסטו גרינג

אויף דעם ים אין לעבן פֿאַרן!

לאָזן כוואַליעס איבערן גאַרן —

קוק ניט אויף די אַלטע יאָרן! —

דו מוזסט שווימען, דו מוזסט פֿאַרן
 נענטער אַלץ צו גאַט אַרויף,
 און אזוי ביז אין דינן סוף,
 לאָזן כוואַליעס איבערן גאַרן —
 קוק ניט אויף די אַלטע יאַרן...
 גלייב אין גאַט און נאַר אויף אים פֿאַרהאַף!
 אַ טאַנץ! אַ טאַנץ!
 דער באַבען קומט אַ טאַנץ!

— — — אוי, קינדער — — —

דער זיידע מיט דער באַבע

Allegretto

S'iz

haint aku-rat ge-wo-rn fuf-tzik ior az zei
 le bn in-ei-nem dos al-te-por zei
 ho bn zich ge-el-tert-kukt sich tzu
 ach-tzik er un zi-be-tzik-zi

ס'איז הינט אַקוראַט געוואָרן פֿופֿציק יאָר,
 אַז זיי לעבן אינאיינעם, דאָס אַלטע פּאַר:
 זיי האָבן זיך געעלטערט — קוקט איינער צו!
 אַבציק ער און זיבעציק זי.

כאַטש דער זיידע מיט דער באַבע זיינען קורץ און קליין,
נאָר דער זיידע מיט דער באַבע זיינען מלא חן:
ער מיטן שפיצעכדיקן בערדעלע, מיטן גוידערל זי —
אַכציק ער און זיבעציק זי.

גאַט האָט זיי מיט עושר און פֿבֿוד באַגליקט,
אין לעבן האָבן זיי זיך קיין מאָל גיט געקריגט:
נאָר „נאַטעלע“, נאָר „באַבעלע“ רופֿן זיי זיך צו —
אַכציק ער און זיבעציק זי.

זיי זינען היינט געגאַנגען ביידע אין שול
און האָבן דאָרט טאַקע געדאַונט פֿיל;
גאַט האָט זיי געהאַלפֿן — ברוך הוא! —
אַכציק ער און זיבעציק זי.

פֿון דער שול זינען זיי אַהיים געגאַנגען גלניך,
אויפֿן טיש איז שוין געשטאַנען לעקער אַ סך,
און די אייניקלעך האָבן געוואָרט שוין פֿון אין דער פֿרי —
אַכציק ער און זיבעציק זי.

דער זיידע האָט זיך געוואָשן פֿון דער זילבערנער טאַץ,
אויפֿגעגאַסן האָט דאָס אייניקל, איך זאַג אַטך, אַ שאַץ,
יענטעלע, די שוואַרץ־חנעוודיקע, אַט־אַ־די —
אַכציק ער און זיבעציק זי.

דער עולם האָט זיך, קיין עין־הרע, געזעצט צום טיש,
און אַז מע האָט אויפֿגעגעבן די פֿייערדיקע פֿיש,
האַט אַ דרשה געזאַגט ר' הערשעלע־צבֿי —
אַכציק ער און זיבעציק זי.

זוי דער זיידע איז געווען תמיד אַ פֿרומער ייד,
יידן טאַן גוטס איז ער קיין מאָל גיט מיד,
דערפֿאַר העלפֿט אים גאַט, אי שפעט, אי פֿרי —
אַכציק ער און זיבעציק זי.

און ווי די באַבע איז געווען אַ ווייבעלע מלא חן,
דאָס צירונג פאַסט איר נאָך איצטער, זאָגט אליין!
די באַבע האָט געטאָן אַ שמייכל דערצו —
אַכציק ער און זיבעציק זי.

דער עולם האָט גענומען צו ביסלעך וויין
און דעם זיידן מיט דער באַבען אין ראָד אַריין,
די אייניקלעך האָבן געפליעסקעט צו —
אַכציק ער און זיבעציק זי.

מע האָט געזען, דער עולם זאָל זיך ניט פֿרי צעגיין,
דער פֿעטער לייבוס האָט זיך געלאָזט אַ קאָזאָק אליין,
די מומע סאָסי איז געגאַנגען אַקעגן אויף איין קני —
אַכציק ער און זיבעציק זי.

אַזוי האָבן זיי געהוּליעט ביז האַלבער נאַכט.
„באַבעלע — זאָגט דער זיידע — אַ גוטע נאַכט!
שלאָף מיר געזונט און דעק זיך גוט צו! —
אַכציק ער און זיבעציק זי.

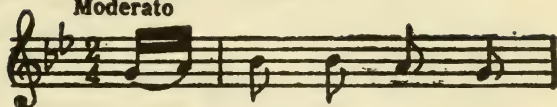
דער זיידע איז געוועזן שוין זייער אַלט,
איז ער אַנטשלאָפֿן געוואָרן באַלד...
די באַבע האָט ניט געקאַנט מאַכן די אויגן צו —
אַכציק ער און זיבעציק זי.

זי האָט זיך דערמאַנט, אַט-דאָ, ליגנדיק אין בעט,
ווי מע האָט איר נאַטען פֿאַר אַ חתן גערעדט,
אַ מופֿלג איז ער געווען און שוין דערצו —
אַכציק ער און זיבעציק זי.

די באַבע האָט אַנגעהויבן צו דרימלען מיטאַמאַל,
איר חלום וועל איך אַיך דערציילן אַן אַנדערש מאַל...
לאַמיר זיי ביידע שוין לאָזן צו דו —
אַכציק ער און זיבעציק זי.

דער ווינטער

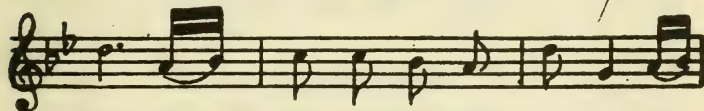
Moderato

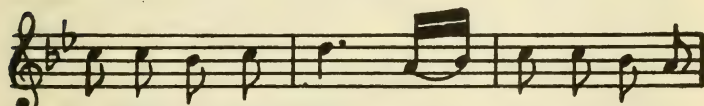
Oi — helft mir kin — der

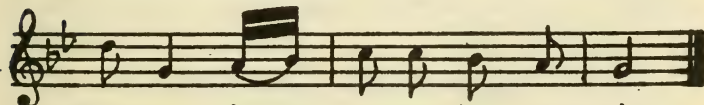
un — ter kain — koi — ches iz ni —

ro ge — ku — men iz der win — ter der —

win — ter iz shoin do ge — ku — men iz der

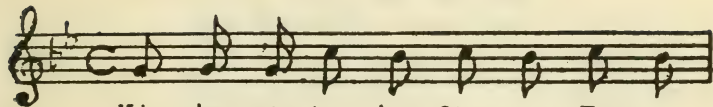

win — ter der — win — ter iz shoin do

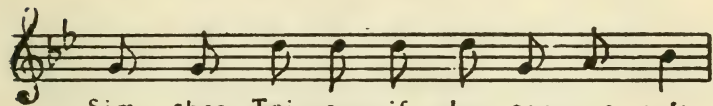
— אוי, העלפֿט מיר, קינדער, אונטער —
 קיין פּוּחות איז נישטאָ.
 געקומען איז דער ווינטער,
 דער ווינטער איז שוין דאָ!

ער פֿרעגט קיינעם קיין דעות,
 ער קומט ווי צו זיך אהיים,
 מיט דער וויסער באַרד און פאות,
 מיט דער וויסער, גרויסער ברעם.
 דורך טאַל און וועלדער יאָגט ער,
 געהויקערט צו דער ערד;
 מיט זיך אַ בעזעם טראָגט ער
 און קערט, און קערט, און קערט!
 מיט שניי געבעט די פֿעלדער,
 פֿאַרפֿרוירן שטייט דער וואַלד,
 די פֿעלדער און די וועלדער —
 זיי ברומען: קאַלט! ס'איז קאַלט!
 אין בעט ליגט קראַנק מיין שיינדל,
 מיט איר דאָס קליינע קינד,
 נישטאַ אין שטוב קיין שפענדל,
 אין פֿענצטער וויינט דער ווינט...
 ער שווינגט, דער אַלטער זידע,
 ער מאַכט זיך ניט פֿון דעם,
 ער לאַכט אין די פֿויסטן ביידע
 און שאַקלט מיט דער ברעם...
 ער וויל קיינעם ניט שווינען,
 כאַטש שרייב, כאַטש וויין אָן שיער...
 וווּ צער און עלנט וווינען,
 דאָרט קלאַפט ער אין דער טיר.
 אוי, העלפט מיר, קינדער, אונטער —
 קיין פֿוחות איז ניטאַ.
 געקומען איז דער ווינטער,
 דער ווינטער איז שוין דאָ!

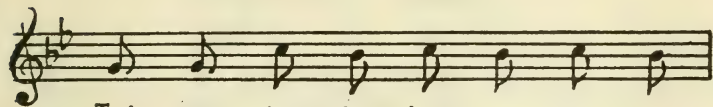
שמחת תורה

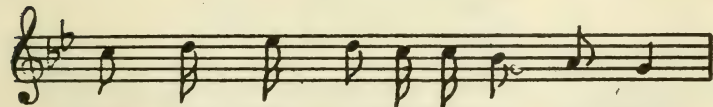
Kin-der mit ho-bn Sim-chas Toi-re

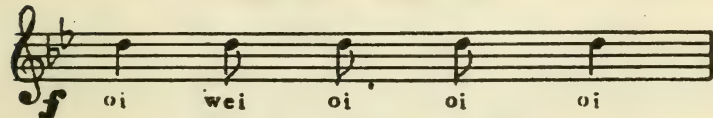
Sim-chas Toi-re oif der gan-tzet welt

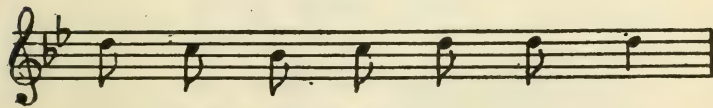
Toi-re iz di bes-te : schoi-re

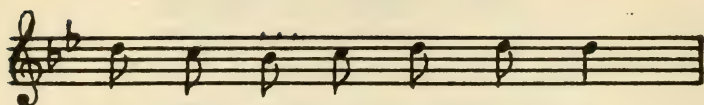
-azoi hot der re-be mit undz ge-kneft

oi wei oi oi oi

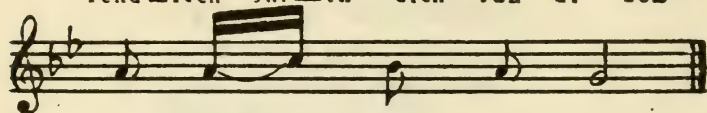
frei-lech kin-der ot a zoi

frei - lech kin - der ot a - zoi

rend - lech shi - tn zich fun di zek

frei - lech — on an ek

קינדער, מיר האָבן שְׂמַחַת־תּוֹרָה,
שְׂמַחַת־תּוֹרָה אויף דער גאַנצער וועלט.
תּוֹרָה איז די בעסטע סחורה —
אזוי האָט דער רבי מיט אונדז געקנעלט.

אוי, וויי, אוי-אוי-אוי!
פֿריילעך, קינדער, אַט אַזוי!
רענדלעך שיטן זיך פֿון די זעק,
פֿריילעך — אַן אַן עק!

כאַטש איך בין מיר אַן אַרעם ייִדל
און עס דאַרט מיר גוט דער מוח,
שְׂמַחַת־תּוֹרָה זינג איך אַ לידל,
און מאַך אַ גוטע פּוסה אויך.
אוי, וויי — — —

ווער סע קען ניט מיינע צרות,
זאַל זיי ניט קענען — זאָג איך אַיך;

נאַר טאַקע גלניך מיט אלע שררות
בין איך שמחת-תורה ריך.

— — — אוי, וויי —

דבורה, גיב מיר די נייע קאַפּאַטע,
איך וועל זי אַנטאָן טאַקע אַצינד.
איך וועל דיר זאַגן, אַלצדינג איז בלאַטע,
אַבי מען איז, ברוך-השם, געזונט!

— — — אוי, וויי —

ווי איז בערל און ווו איז דוואַשע?
רוף זיי אלע אין שטוב אַרנין!
די מומע סאַסי, דעם פֿעטער יאַשע,
זאַלן זיי אלע פֿריילעך זיין!

— — — אוי, וויי —

שמחת-תורה — פֿון גאַט אַ מתנה —
זאַל אונדז תמיד הייליק זיין!
אַפֿילו די שטערן מיט דער לבנה
זינגען געגאַנגען טרינקען וויין...

— — — אוי, וויי —

דבורה, גיס-זשע נאָך אַן אַ גלעזל
פֿון דעם יום-טובֿדיקן וויין!
וואָס האָסט דו אַראַפּגעלאָזט דאָס בעזל?
אַ רוח אין מיינע שונאימס טאַטן אַרנין!

— — — אוי, וויי —

אוי, וויי, דבורה, וואָס האָסט דו מורא,
כ'בין אַ ביסל פֿריילעך, כ'קען ניט שטיין?
דבורה לעבן, שמחת-תורה —

ווער איז ניט פֿריילעך? זאַג אַליין!

— — — אוי, וויי —

צי עס דרייען זיך מיט מיר די גאסן,
 צי עס דרייט זיך מיט מיר די שטוב *
 דבורה, אָט האָסט דו באמת גענאָסן! —
 לעבן זאָלסטו דו, דאָס לעבן איז ליב!!!
 אוי, וויי — — —

קינדער, מיר האָבן שמוזת־תורה,
 שמחת־תורה אויף דער גאַנצער וועלט.
 תורה איז די בעסטע סחורה —
 אַזוי האָט דער רבי מיט אונדז געקנעלט.

אוי, וויי, אוי־אוי־אוי!
 פֿריילעך, קינדער, אָט אַזוי!
 רענדלעך שיטן זיך פֿון די זעק —
 פֿריילעך אַן אַן עק!

ד י בא בע

כ'ליג און טראַכט

טאַג ווי נאַכט,

גאַט זאָל מיך דערהערן —

ביסט שוין באַלד

צוואַנציק אַלט,

צינט אַ חתן ווערן.

חנהלע,

ברינגעלע —

אוי, אַ דימענט יעדע...

רחלע,

ברכהלע —

הימל־שטערן ביידע!

אונדזער שטאַט

איז אַ סאָד,

וואַקסן דען ניט בלומען?

קלייב דיר אויס

פֿון זיי אַ רויוז,

מיר צוליב, בנימין.

כאַנטשעניו,

שפּרינגעניו —

קענען נאָר געפֿעלן!

ריקעלע,

מיקעלע —

פֿאַרן קייסער נאָר צו שטעלן!

צירעלע,

מירעלע,

גאַלדענע צוויי קינדער;

גיטעלע,

ריטעלע —

כ'זאַג דיר, גאָר אַ ווונדער!

כ'ליג און טראַכט

טאַג ווי נאַכט:

וואַס איז דאָס מיט דיר, בנימין?

ביסט שוין באַלד

צוואַנציק אַלט —

און ביסט אַ בחור נאָך, בנימין?

זערהלע,

זירהלע —

גאָר צוויי שיינע טויבן!

פעסעלע,

גנעסעלע —

וואַס איז דאָ צו קלויבן?

אונדזער שטאַט

איז אַ סאָד

פֿון היילע, שיינע בלומען...

קלייב דיר אויס

פֿון זיי אַ רויוז,

מיר צוליב, בנימין!

דער שדכן משה-אהרן

וואָס האָט מען דאָ די וועלט צו גאָרן
און צו ריידן אַזוי פֿאַרשטעלט —
איך בין דער שדכן משה-אהרן,
און ס'שט מיט מיר די וועלט.
מיך קען אי רינד, מיך קען אי אַרעם,
איר קענט מיר גלייבן אויף מיין וואָרט,
אַז איר וועט פֿאַרן קיין צפֿון אַדער דרום —
טרעפֿט איר מיך תמיד אויף מיין אַרט.
אין די פֿערעדניעס * האָב איך פֿינט צו אַרן, **
ס'מעג ביים גרעסטן נגיד זיין:
„ר' משה-אהרן, ר' משה-אהרן,
איך בעט אייך, קומט אין זאַל אַרניזן“
דאָ גיי איך מיט דעם קאַפעליוש נאָך דער מאַדע,
דאָס העלפֿט צום שידוך גאָר אַ סך —
הייבן הייב איך אָן צו ריידן פֿון דער פֿאַגאַדע ***
דערנאָך גיי איך איבער צו דער זאַך.
דאָ מוז מען וויסן ווי צו דרייען דעם שליסל,
אַט-דאָס פֿאַרשטיי איך אַקוראַט,
דאָ מוז מען זיין אַ דאַקטער אַ ביסל,
און טאַקע אַ שטיקל אַדוואַקאַט.
דאָ מוז מען וויסן אַלע סעקרעטן
און ווי דער דיטש זאַגט: „זיני ניכט דוס“ ****!
נעם איך אַרויס אַלע פֿאַרטרעטן
און צעלייג מיך מיט מיין קראַם...
נומער איינס: קוקט מיט מיניע אויגן,
קיין מאַל ערגער זאַל גיט זיין:

* (רוס) קאַרידאַרן, וועסט־בלען. ** וואָרטן. *** וועטער. —
**** נאַריש!

זי האָט זיך אונטערגעשפּאַרט מיט דעם עלנבויגן,
 קלוימערשנ' קוקט זי אין בוך אַרנין,
 דאָ מעג מען אינשטעלן דאָס לעבן,
 מען דאַרף נאָר האָבן אַ ביסל קוראַזש,
 דאָ גיט מען פֿופֿציק טויזנט, כ'לעבן,
 און אַ קוואַרטיר אין בעל-עטאַזש...^{•••}

וואָס זאָגט איר עפעס אויף דעם אַנטיקל,
 אין אירע אויגן איז דאָ חן אַ סך,
 איך וואָלט מיר גענומען אַט־דאָס שטיקל,
 איך זאָל זיין אַ בחור, שווער איך אייך...
 נאָר זי איז משוגע מסתמא,
 איך קאָן איר ניט צוטרעפֿן אַקוראַט:
 איך האָב איר געגעבן אַ דאַקטער, שרייט זי: „מאַמע!
 נייך, איך וויל דווקא אַ קאַנדידאַט...“^{•••}

האַב איך איר אַ קאַנדידאַט געפֿונען,
 איך האָב אים אויסגעקראַצט פֿון אַרץ־ישׂראל —
 שרייט זי: „מאַמע!“ — זי איז פֿון דעם זינען —
 זי וויל ביידע מיטאַמאַל...^{•••}

וואָס זאָל איך אייך זאָגן, גלייבט מיר אַלע,
 ס'מאַכט זיך, איך ווער פשוט צעדולט...^{•••}
 דאָ גיב אַ חתן, דאַרט אַ פּלה,
 יענעם שיק צוריק דאָס בילד...
 טאַטעניו! ביז מען דערלעבט צו הערן,
 אַז חתן־פּלה האָבן זיך געזען,
 קאָן מען גיכער משוגע ווערן
 און פֿאַרלירן אַלע ציין...^{•••}

• (פּראָנצ'י) ווי עס פּירט זיך ביי מיוחסים (אויסן 2טן גאַרן). — ** אַזאַ
 נאָמען האָט אין צאָרשן רוסלאַנד געהאַט אַן אַדוואַקאַט. — *** משוגע.

די קאן נישט פֿאַרן — זי האָט באַקומען דעם קאַטאַר,
 בני אים האָט זיך צעבראַכן אין וועג אַ ראָד,
 די וויל זיך מיט אים זען אין טעאַטער,
 די אַנדערע — אין אויסלאַנד, אין אַ באַד...
 וואָס טויג אייך דאָס פֿאַרן און דאָס ריפּען • —
 וואָלט דען ניט, כּלעבן, בעסער געווען
 לאָזן זיי גיכער שטעלן אַ חופּה
 און זען וועלן זיי שוין במילא זען.
 און אַז דער שידוך איז געלונגען
 און איך האָב אין אים גאָר פֿאַרגעסן גאָר,
 הייבן זיי מיך אָן גוט צו באַזיגען
 און צו פֿאַרשעלטן מנינע יאָר...
 זיי הייבן זיך אָן בני די קעפּ צו רייסן
 און צו פֿאַרשעלטן דאָס געביין —
 לאָזן זיי זיך רייסן, לאָזן זיי זיך רייסן,
 לאָזן זיי זיך אַרויסנעמען די ציין...
 צי ווייסן זיי ניט, אַז גאָט זיצט אויבן
 און פֿירט אונטן מיט זיין גרויסער האַנט,
 און מיך האָט ער צו דער מדרגה דערהויבן,
 איך זאָל זיין אַ שדכן אין גאַנצען לאַנד.
 זייט מיר געזונט, און טאַקע אַלע,
 מיר וועלן זיך נאָך זען מן־הסתּם,
 אַז איר וועט דאַרפן אַ חתן אַדער אַ בלה,
 קלאַפּט צו מיר אַ טעלעגראַם;
 מיר וועלן, כּלעבן, זיך ניט נאָרן —
 איך האָב די סחורה, איר דאָס געלט...
 איך בין דער שדכן משה־אהרן,
 און ס'שט מיט מיר די גאַנצע וועלט...

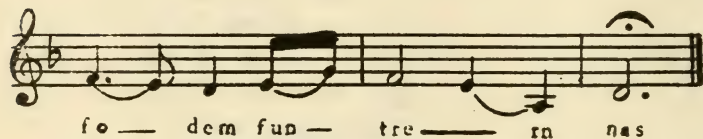
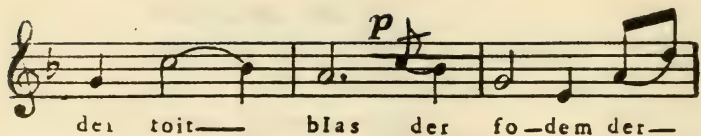
דער פאדעם

Andante

p Di zun'hot zich ba—hal—tn ir
 shain iz shoin ni—to—ich nei un nei'ich
 ze ich ze di nacht zi iz shoin do ie—der
 shtoch mit der no—dl tut mir a shtoch in
 har—tzn kei—ner wejs nit main pain un mai—ne

Lento

mf shmar—tzn dos po—nim dos po—nim wi

די זון האָט זיך באַהאַלטן,
 איר שנין איז שוין ניטאָ.
 איך ניי און ניי,
 איך זע, איך זע *
 די נאַכט — זי איז שוין דאָ.
 יעדער שטאָך מיט דער נאָדל
 טוט מיר אַ שטאָך אין האַרצן...
 קיינער ווייס נישט מנין פנין און מנינע שמאַרצן.
 דאָס פנים, דאָס פנים,
 ווי דער טויט בלאָס;
 דער פֿאַדעם, דער פֿאַדעם
 פֿון טרערן נאָס.

דער טאַטע איז געשטאַרבן,
 די מאַמע אין שפיטאַל.
 איך ניי און ניי,
 איך זע, איך זע
 איר ווייטיק אַלע מאַל.
 כ'גיי מאַרגן צו דער מאַמען

* וו. גראַמט „ניי“ (פון נייטן) מיט „זע“, ווייל אין זיין דיאַלעקט ווערט
 אַרויסגערעדט „איך זיי“, אַנשטאָט „איך זע“.

אויף אַ גאַנצע נאַכט —
מאַמע, איך האָב דיר מיין נשמה געבראַכט.
דאָס פנים, דאָס פנים — — —

דוד האָט אָפגעשיקט די תנאים —
וויי איז מינע יאָר!
איך ניי און ניי,
איך זע, איך זע
גענאַרט האָט ער מיך גאָר!
ער גייט אָן אַנדער מיידל.
אַ פלה, יא, מיט געלט...
וויסט און פֿינצטער איז מיין וועלט!
דאָס פנים, דאָס פנים — — —

ביי דער שווערסטער אַרבעט
שטייט דודס בילד פֿאַר מיר.
איך ניי און ניי,
איך זע, איך זע
גליקלעך איז ער מיט איר!
נאָר וואָס איז זי דאָ שולדיק —
זי האָט דאָך אויך אַ האַרץ...
אַפֿשר פֿילט זי דעם אייגענעם שמאַרץ!
דאָס פנים, דאָס פנים — — —

דאָס ליכט איז אויסגעגאַנגען,
נאָר ס'גייט ניט אויס מיין קלאַג.
איך ניי און ניי,
איך זע, איך זע
ס'איז שוין געוואָרן טאָג.
אַפגעריסן האָט זיך דער פֿאַדעם,
ווי 'מיין האַרץ, אויף צוויי...
טרערן גיסן, כרערן טראַפען אויף זיי.

דאָס פנים, דאָס פנים,
ווי דער טויט בלאָס;
דער פֿאַדעם, דער פֿאַדעם
פֿון טרערן גאָס.

דאָ אויף דער פריזבע •

דאָ אויף דער פריזבע בין איך געזעסן
און האָב אַ פֿייגעלע געזען,
ס'האָט זיך זיין קערנדל געגעסן,
געזונגען, געשפרונגען מלא חן.
אַבער איך זיך דאָ באַוואַשן מיט טרערן,
ערטערזיניו צאַפט זיך פֿון מיר דאָס בלוט.
גאַטעניו, זאַלסט מיין תפֿילה דערהערן,
וואָלסט מיך גענומען צו זיך די מינוט.

2 מאָל }
מאָל

ווען־סוחרים זינען צום טאַטן געקומען
און איך האָב געהערט, וואָס זיי האָבן געשמועסט,
דו האָסט אַן אַנדער ווייב דיר גענומען
און מיינע יאָרן פֿאַרוויסט.
דו האָסט געלאָזט מיך מיט צוויי פיצלעך קינדער,
און דאָס דריטע איז אונטער דעם האַרץ.
זיי זוכן, זיי פֿרעגן יעדער באַזונדער:
— וווּ איז דער טאַטע — גרויס איז דער שמאַרץ.

2 מאָל }
מאָל

איך קאָן מיר קיין אַרט דאָ אַצינד ניט געפֿינען,
 אַזוי האָסט דו מתן וועלט פֿאַרשטערט;
 געם איך מיר רויטע פֿעדער שפינען,
 ווערן זיי שוואַרץ אַזוי ווי די ערד.
 פֿון מנינע טרערן, פֿון מנינע ווייען
 גייען מנינע פּוחות צוביסלעכווייז אויס.
 וויל איך דעם קינד אַ פֿאַר העמדלעך גייען,
 קומען פֿון זיי תּכריכים אַרויס ...

2 מאַרק }

אַבער געדענקסטו, וואָס דו פֿלעגסט מיר זאָגן,
 אַז ס'האַבן מיט מיר געוויינט די ווענט;
 שטיינער און ליים האָסטו צוגעזאָגט טראָגן —
 הינט טראָגסטו זי דאָרט אויף דינע אייגענע הענט.
 אַבער דו מיינסט, אַז איך בין שטאַרקער פֿון אַניזן
 און אַן דיר איז מיר דאָס לעבן ליב?

2 מאַרק }

צוגעזאָגט האָסטו אַ וועלט מיר צו ווייזן
 און האָסט מיר אָנגעזויזן אַ גרוב. *

דאָ אויף דער פּריזבע בין איך געזעסן
 און איך האָב אַ פֿייגעלע געזען —
 ס'האַט זיך זיך קערנדל געגעסן,
 געזונגען, געשפרונגען מלא חן.

אַבער איך זיך דאָ באַוואַשן מיט טרערן,
 עמערווייז צאָפט זיך פֿון מיר דאָס בלוט.
 גאַטעניו, זאָלסט מנין תּפֿילה דערהערן —
 וואָלסט מיך גענומען צו זיך די מינוט.

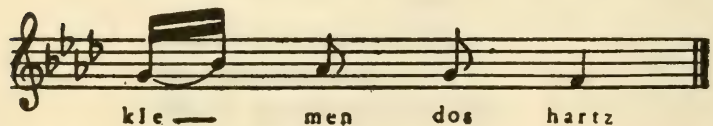
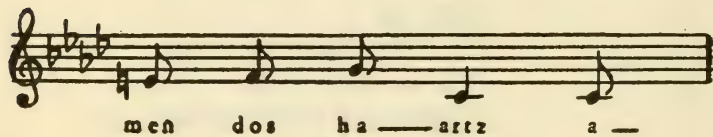
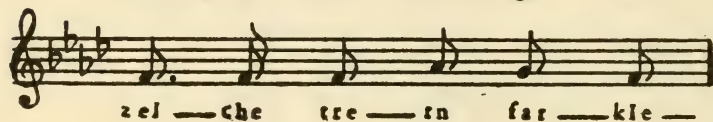
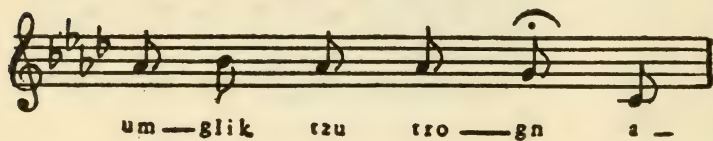
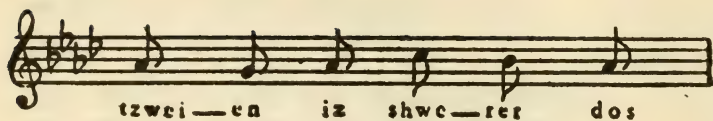
2 מאַרק }

וואָס מער ס'בלומיקם מיין האַרץ...

טרערן

Andante con moto

Du zогst az in tzwei-en iz
grin — ger tzu klo — gn tzu
wei — nen in tzwei — en wert
grin — ger der shmartz oi
ni — te main bru — der wi
ken — stu dos zo — gn in

דו זאגסט, אז אין צווייען איז גרינגער צו קלאגן,
 צו וויינען אין צווייען ווערט גרינגער דער שמארץ —
 אייניגטייע, מ'פן ברודער, ווי קענסטו דאס זאגן?

אין צווייען איז שווערער דאָס אומגליק צו טראָגן,
אָזעלכע טרערן פֿאַרקלעמען דאָס האַרץ

איינס קען איך דיר זאָגן, איינס קען איך דיר שווערן:
מין האַרץ האָב איך אויסגעוויינט לאַנג שטילערהייט,
ווען קיינער פֿון אייך פֿלעג גיט זען מינע טרערן,
ווען גאָט נאָר אלייך פֿלעג אין שטילן מיך הערן,
פֿלעגט גרינגער מיר ווערן מין צער, מין לייד.

מיט איין בליק...

מיט איין בליק איז מין גליק
מיט דיר אָוועקגעפֿלויגן...
ווי איך שטיי און ווי איך גיי,
שטייסט דו פֿאַר מינע אויגן;
אי דאָ, אי דאָרט, אויף יעדן אָרט,
דערמאָן איך דיך, מין לעבן —
וואָס וואַלט איך גיט געגעבן,
איך זאָל טון אויף דיר אַ קוק!

אומעטום בלאַנדזשע איך אַרום
און זע בלומען שיינע,
נאָר דו, נאָר דו, קוק איך מיך צו,
ביסט געווען די איינע,
וואָס כִּהאַב אַמאָל, אויף בערג און טאָל,
געזען אויף מין לעבן —
אוי, וואָס וואַלט איך גיט געגעבן,
איך זאָל טון אויף דיר אַ קוק!

נאך איר

ניט אזוי דער טאג, דער שיינער,
האט מיך צוגעצויגן,
ווי דיין פנים, דימענט ריינער,
דינע זיסע אויגן.

ניט אזוי די זיסע בשמים
פֿון די גרינע וועלדער,
ווי דיין שיינקייט אונטער בלומען
אויף די ווינטע פֿעלדער.

ניט אזוי די טרויער-טענער
פֿון די הימל-שטערן,
ווי דיין ליד וואָס האָט פֿון שטיינער
אויסגעריסן טרערן.

ס'לעצטע מאָל האָסט דו געזונגען —
וואָלט איך דעמאָלט וויסן!
האָסט דאָס האַרץ מיר דורכגעדרונגען
און עס אויסגעריסן...
איז דאָס אומגליק פֿאַרט געקומען,
מיך צו דר'ערד געבויגן,
און אויף אייביק צוגענומען
מינע זיסע אויגן!...

דו האָסט מיר געזונגען לידער,
כ'וועל זיי שוין ניט הערן,
פֿון דעם ליד, פֿון דינע ברידער
און פֿון זייערע טרערן.
וואָס-זשע שנינט דער טאָג, דער שיינער,
און די הימל-שטערן?
אַז איך בין געבליבן איינער,
איך מיט מינע טרערן...

דער שטיין

אין אַ סטעפּ, ווי ווינט און קעלטן
יאָגן מיט געוויין,
איז געלעגן, ווינט פֿון וועלטן,
עלנט, וויסט, אַ שטיין.

עלנט איז ער דאָרט געלעגן
צו דעם אומגליק גרייט...
מיט אַ טרויעריקן ניגון
האַט דער ווינט געווייט.

ניט געוויסט האָט ער פֿון פֿריידן
אויף דער וויסטער ערד,
קיינער האָט פֿון זינע ליידן
אויף דער וועלט געהערט.

נאָר דער הימל מיט די שטערן,
מיט אַ שטיל געוויין,
האַבן דאָס מיט הייסע טרערן
תמיד צוגעזען.

און אַז ס'פֿלעגט שטאַרק פֿינצטער ווערן
און אַ ווינט פֿלעגט ווייען,
פֿלעגן טרערן פֿון די שטערן
פֿאַלן אויף דעם שטיין.

יאָרן, טעג זינען פֿאַרגאַנגען,
טרערן מער און מער —
און דער שטיין איז זיך צעגאַנגען
אין אַ שטילער טרער...

גיב די האַנט, איך וויל דיר זינגען,
 ס'איז דאָס לעצטע מאָל ...
 זאָל דאָס ליד אין האַרץ דורכדרינגען —
 וויינען בערג און טאָל.

טרערן ליגן אין די לידער,
 אויפֿן האַרץ אַ שטיין ...
 אוי, איר וועלטן! אוי, איר, ברידער!
 הערט איר מנין געוויין?

אויף איר קבר

דאָרט, אויף דעם בית־עולם,	פֿון דעם ים, דעם ווינטן,
אויף דעם פֿעלד, דעם אַלטן,	האָט מיך לינד געטראָגן,
האָט מען דיך געטראָגן,	כ'בין צו דיר געקומען
האָט מען דיך באַהאַלטן.	דיין קבר צו באַקלאָגן.
דאָרט אַרויף, קיין דרום,	אוי, כ'בין אַלט, צעבראַכן,
וויל איך מיך דערמאַנען,	מיד איז יעדער אבר,
צווישן אַלטע קברֿים	פֿינצטער איז מיר, דינה,
איז דיין שטיין געשטאַנען ...	ווי בני דיר איז קבר!

וואָס מער ס'בלוט־יקט מיין האַרץ

וואָס מער ס'בלוט־יקט מיין האַרץ,
 וואָס מער כ'פֿיל אין אים קעלט,
 וואָס מער טיפֿער מנין שמאַרץ —
 איז מיר ווייטער די וועלט ...

וואָס מער ס'בלוט־יקט מיין האַרץ,
 וואָס מער ליידן עס האַט,
 וואָס מער טיפֿער מנין האַרץ —
 איז מיר נענטער אַלץ גאַט!

שוואַרצע וואַלקנס זע איך ציען

שוואַרצע וואַלקנס זע איך ציען,
 גאַט ווייס וווּהין זיי גייען...
 אַפֿשר גייען זיי קיין ציון,
 דאָרט די מאַמע צו זען...

2 } מאַל

זי צו זען און צו זאָגן
 פֿון דעם האַרץ אַרויס,
 ווי מיר וויינען און ווי מיר קלאַגן
 און ווי דאָס חיות גייט־אויס.

2 } מאַל

אנינגעהילט אין אַ דעקטוך אַ שווערן
 זיצט די מאַמע אויף דער ערד —
 דאָ זיצט זי שבעה און גיסט הייסע טרערן
 גאַט האָט אַוודאי געהערט.

2 } מאַל

דעק־אַפּ דיין דעקטוך, טייערע מאַמע,
 לאַז אונדז דייך צו זען,
 אַז דו וויינסט אַזוי ביטער — מן הסתמא
 איז אַן אומגליק געשען.

2 } מאַל

ווי זאָל איך ניט וויינען, ווי זאָל איך ניט קלאַגן,
 און זיצן דאָ אויף דעם אָרט —
 אַז מ'האַט געהרגעט, געקוילעט, געשלאָגן
 מינע קינדער דאָרט?

2 } מאַל

דער י"ד אין וועג

(טרילאגיש)

1. דער חלום

דארטן, אונטער דעם בוים, שלאָפֿט זיך רויק דער י"ד.
 אוי, זיין פנים איז שוואַרץ, יעדער אַבֿר איז מיד;
 יעדער אַבֿר איז מיד און צעבלוטיקט די פֿיס...
 נאָר ער שלאָפֿט אַזוי שטאַרק, נאָר ער שלאָפֿט אַזוי זיס...
 ער איז איצטער אין וועג, אי בייטאָג, אי ביינאַכט.
 ער איז איצטער אין וועג, אי פֿאַרשטויבט, אי פֿאַרשמאַכט.
 יעדער אַבֿר איז מיד און צעבלוטיקט די פֿיס.
 נאָר ער שלאָפֿט אַזוי שטאַרק, נאָר ער שלאָפֿט אַזוי זיס.

ניטע, וועקט אים ניט אויף — ווויל דעם אַרעמען י"דן!
 גייט פֿאַרבני, גייט אַוועק! לאַזט אים רוען צופֿרידן!
 אין שלאָף פֿילט ניט דער מענטש אַזוי ביטער דעם שמאַרץ;
 אין שלאָף רוט די נשמה, דאָס פֿאַרביטערטע האַרץ.

און עס חלומט זיך אים: גרינע וועלדער אין טאַל,
 בלומען בליען אויף זיי אַן אַן עק, אַן אַ צאַל,
 און וואָס טיפֿער ער גייט, אי וואַלד־אויס, אי וואַלד־אַנן.
 שינט די זון אויף אים מער מיט איר פֿראַכט, מיט איר שיין.
 ער דערמאַנט זיך אַצינד אין אַמאָליקער צייט,
 וויפֿל לייך, וויפֿל צער ער האָט, נעבעך, געהאַט...
 ער דערמאַנט זיך אַצינד — אוי, די צייט איז ניט ווייט —
 ס'איז פֿאַרשוונדן די צייט און פֿאַרווייט ווי דער רויך...
 און די זון, און די זון שינט, און שפּיגלט זיך הויך.

ניטע, וועקט אים ניט אויף — ווויל דעם אַרעמען י"דן!
 גייט פֿאַרבני, גייט אַוועק! לאַזט אים שלאָפֿן צופֿרידן!
 אין שלאָף פֿילט ניט דער מענטש אַזוי ביטער דעם שמאַרץ;
 אין שלאָף רוט די נשמה, דאָס בלוטיקע האַרץ.

דאַרטן, אונטער דעם בוים, שלאָפֿט זיך רוּיק דער ייד.
 אוי, דאָס פנים איז שוואַרץ, יעדער אבֿר איז מיד;
 יעדער אבֿר איז מיד, און צעבלוטיקט די פֿיס...
 נאָר ער שלאָפֿט אַזוי שטאַרק, נאָר ער שלאָפֿט אַזוי זיס!
 ער איז איצטער אין וועג — אי בינטאָג, אי בינאַכט —
 ער איז איצטער אין וועג — אי פֿאַרשטויבט, אי פֿאַרשמאַכט.
 יעדער אבֿר איז מיד און צעבלוטיקט די פֿיס.
 נאָר ער שלאָפֿט אַזוי שטאַרק, נאָר ער שלאָפֿט אַזוי זיס!
 ניטע, וועקט אים ניט אויף — וווּיל דעם אַרעמען יידן!
 גייט פֿאַרבני, גייט אַוועק! לאַזט אים רוען צופֿרידן!
 אין שלאָף פֿילט ניט דער מענטש אַזוי ביטער דעם שמאַרץ;
 אין שלאָף רוט די נשמה, דאָס פֿאַרביטערטע האַרץ.

און סע חלומט זיך אים גאָר אַ נייע מין וועלט,
 אַזוי גרויס ווי די וועלט, זעט ער, ציט זיך אַ פֿעלד;
 יידן שנידן און זאַמלען און בינדן דאָס ברויט.
 די זון זעצט זיך. דער הימל איז פֿייערדיק רויט.
 און זיי רופֿן צו גאָט: „מיט דינן האַנט, מיט דינן מאַכט
 האַסטו אָפּגעטיילט טאָג פֿון דער נאַכט, גרויסער גאָט,
 און דער באַרג, און דער טאָל זינגען אַלע: „אחד“!

ניטע, וועקט אים ניט אויף — וווּיל דעם אַרעמען יידן!
 גייט פֿאַרבני, גייט אַוועק! לאַזט אים רוען צופֿרידן!
 אין שלאָף פֿילט ניט דער מענטש אַזוי ביטער דעם שמאַרץ,
 אין שלאָף רוט די נשמה, דאָס פֿאַרביטערטע האַרץ.

דאַרט, אונטער דעם בוים, שלאָפֿט זיך רוּיק דער ייד.
 אוי, דאָס פנים איז שוואַרץ, יעדער אבֿר איז מיד;
 יעדער אבֿר איז מיד און צעבלוטיקט די פֿיס.
 נאָר ער שלאָפֿט אַזוי שטאַרק, נאָר ער שלאָפֿט אַזוי זיס.
 ער איז איצטער אין וועג — אי בינטאָג, אי בינאַכט.

ער איז איצטער אין וועג — אי פֿאַרשטויבט, אי פֿאַרשמאַכט.
יעדער אַבֿר איז מיד און צעבלוטיקט די פֿיס,
נאָר ער שלאָפֿט אַזוי שטאַרק, נאָר ער שלאָפֿט אַזוי זיס.
ניטע, וועקט אים ניט אויף — וווּיל דעם אַרעמען יידן!
גייט פֿאַרבני, גייט אַוועק! לאַזט אים רוען צופֿרידן!
אין שלאָף פֿילט ניט דער מענטש אַזוי ביטער דעם שמאַרץ;
אין שלאָף רוט די נשמה, דאָס פֿאַרביטערטע האַרץ.

און סע חלומט זיך אים, אַז ס'איז יום־טובֿ אַצינד,
און ער זיצט אין דער היים מיט זינן ווינב, מיט זינן קינד.
ס'איז אַ ברכה פֿון גאָט — ער האָט יום־טובֿ געמאַכט,
און ער שמייכלט צום קינד, און ער קושט עס, און לאַכט.
און ער זאָגט צו דעם קינד: „עס דאָס שטיקעלע ברויט!“
און ער זאָגט צו דעם קינד: „דו ווייס קיין מאָל קיין גויט!“
און ער זאָגט צו דעם קינד: „ווייס קיין צער און קיין פּנין!“
און ער זאָגט צו דעם קינד: „פֿאַר דיין קאַפּ זאל מיר זיין!“
ניטע, וועקט אים ניט אויף — וווּיל דעם אַרעמען יידן!
גייט פֿאַרבני, גייט אַוועק! לאַזט אים רוען צופֿרידן!
אין שלאָף פֿילט ניט דער מענטש אַזוי ביטער דעם שמאַרץ;
אין שלאָף רוט די נשמה, דאָס פֿאַרביטערטע האַרץ.

דאַרטן, אונטער דעם בוים, שלאָפֿט זיך רויק דער ייד.
אוי, דאָס פנים איז שוואַרץ, יעדער אַבֿר איז מיד.
יעדער אַבֿר איז מיד און צעבלוטיקט די פֿיס.
נאָר ער שלאָפֿט אַזוי שטאַרק, נאָר ער שלאָפֿט אַזוי זיס!

2. ש ט י י - א ר י ף !

(הינטער דער סצענע הערט מען זינגען מענער, באַס־שטימעס.
דער כאָר איז אויף דער סצענע)

די זון שטייט הויך, די וועלדער בליען,
פֿון צפֿון ווייט אַ קילער ווינט.

שטיי אויף, מנין האַרץ — ניט ווינט איז ציון,
געשלאָגן האָט די שעה אַצינד.

שטיי-אויף, מנין האַרץ, און האָב ניט מורא,
ניט יאָגן וועט נאָך דיר דער פֿיינט —
פֿאַר דיר וועט גיין די הייליקע תורה
און אויסגעשטרעקט וועט זיך מיין האַנט.
כאָר : שטיי-אויף מנין האַרץ — — —

דו האָסט גענוג, מנין האַרץ, געליטן
אויף יעדן שריט, אויף יעדן טריט;
האָסט ניט געהאַט קיין טאָג קיין גוטן,
דו האָסט גענוג פֿאַרגאַסן בלוט...
כאָר : שטיי-אויף, מנין האַרץ — — —

דו האָסט געוויינט, דו האָסט געבעטן,
כ'האַב דיר דערהערט אין מיין געצעלט —
איך האָב צעבראַכן דיניע קייטן,
איך האָב געעפֿנט דיר די וועלט...
כאָר : שטיי-אויף, מנין האַרץ — — —

3. די טעכטער ציונס זינגען

(די סצענע שטעלט פֿאַר אַ באַרג. אויף דעם באַרג זיצן יונגע מיידלעך
און קינדער. מענער זינגען אין כאָר)

קאַנטאָר :

אוי, הער ישראל! אַט-דאָס איז אונדזער הייליקע תורה,
פֿאַרבאַרגן אין איר ליגט דאָס הייליקע געבאַט.
די וועלט האָט געוואַלט אונדז פֿאַרשטויסן אָן מורא,
נאָר אַנדערש האָט גאָט מיט זיין ווילן געדאַכט, גרויסער גאָט!
ס'גיסט מער קיין בלוט און דאָס האַרץ שלאָגט אָן פחד, אָן מורא...

פֿרײַ ביסטו אַצינד מיט דינן ווייב, מיט דינן קינד — ווויל איז דיר !
 די שמחה איז גרויס — ס'איז באמת אַצינד ש'מחת-תורה!
 ווי העל שנינט די זון — ס'איז אוממעגלעך צו קוקן אין איר !

(די מיידלעך און קינדער מיט בלומען גייען אַראָפּ סוף דעם באַרג.
 זיי האַלטן בלומען און גירלאַנדעס. זיי טאַנצן און זינגען)

די טעכטער ציונס זינגען,
 די זיסע לידער קלינגען,
 וויבאַלד די לידער קלינגען
 בליט־אויף ביז נאַכט דאָס פֿעלד.

די זון קומט צו דערמאַנען
 דער נאַכט: „אָוועק פֿון דאַנען —
 איך מוז די וועלט באַשינגען...
 אָן מיר איז ניט קיין וועלט!“

(טענץ)

די הימלען זיינען אָפֿן,
 די נאַכט איז ווייט אַנטלאָפֿן —
 מיט לעבן און מיט האָפֿן
 ווערט ליכטיק דאָרט אין וואַלד...

די טעכטער ציונס זינגען,
 די זיסע לידער קלינגען —
 וויבאַלד די לידער קלינגען,
 דאָן פֿרייט זיך יונג און אַלט.

די זון שטייט הויך, די וועלדער בליען,
 דער ירדן וויגט זיך שטילערהייט,
 און דער לבָנון קוקט אויף ציון —
 די אַלטע מוטער וויינט פֿאַר פֿרייד.

(ביים טאַנצן פֿאַלט דער פֿאַרהאַנג)

צײַן

Andante con moto

Fun der welt far—iogt far—tzi—bn
 un in har—tzn mic a wund bin a—lein ich
 do ge—bli—bn on a kind un on a
 rind a—le—zai—nen zich tze—fo—rn
 der a—her un der a—hin un oif mai—ne
 al—te io—rn zing ich mir a #lid fun zi—on

פון דער וועלט פֿאַריאַגט, פֿאַרטריבן,
 און אין האַרצן מיט אַ ווינט
 בין אליין איך דאָ געבליבן
 אַן אַ קינד און אַן אַ רינד.
 אַלע זינגען זיך צעפֿאַרן
 דער אַהער און דער אַהין,
 און אויף מנינע אַלטע יאָרן
 זינג איך מיר אַ ליד פֿון ציון.

ציון, ציון, גרויסער נאָמען!
 ציון, ציון, הייליק וואָרט!
 אַלטע ביימער, שיינע בלומען
 וואַקסן אויף דיין הייליק אָרט.
 ציון! דו וועסט אייביק בלעזן,
 תמיד נני איז דיין געבאַט.
 גרויסער גאַט, דו ביסט אין ציון!
 ציון, דו ביסט גרויס בני גאַט!

גרויסער גאַט! זאַלסט מיר באַשערן
 צוצופֿאַלן צו דיין ערד
 און פֿאַרגיסן הייסע טרערן,
 אויב איך בין בני דיר דאָס ווערט.
 צוצופֿאַלן צו די קבֿרים,
 צו דער וואַנט פֿון דעם געוויין,
 אוי, כִּיבין אַבער אַלט און אַרעם,
 ציון וועל איך שוין ניט זען...

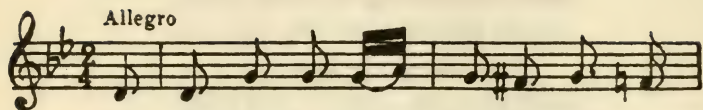
כִּיוועל פֿאַר אַנדך דאָ, קינדער, בעטן
 גאַט דעם זיסן פֿרי און שפעט,
 ער זאַל אַנדך אַהין באַגלייטן,
 ווי ר'האַט אונדז אַמאַל באַגלייט.

און אין ציונס גרויסן נאָמען
 און אין ציונס הייליק וואָרט,
 גניע בימער, גניע בלומען
 זאל ער לאָזן וואַקסן דאָרט.

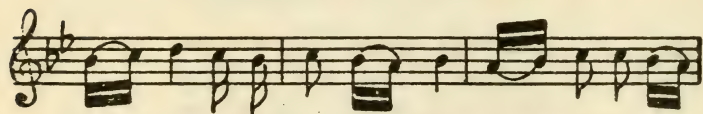
אַז איך וועל אין קבֿר ליגן
 וועט אַ פֿייגעלע צופֿליען,
 און וועט זינגען אַט־דעם ניגון
 און דאָס לידעלע פֿון ציון:
 „ציון, ציון, גרויסער נאָמען!
 ציון, ציון, הייליק וואָרט!
 כ'האָב פֿון דאָרט געבראַכט די בלומען
 און אַ צוויגעלע פֿון דאָרט“.

„אַט־דאָס צוויגעלע, דאָס גרינע,
 האָב איך דיר פֿון דאָרט געבראַכט,
 וווּ עס שנינט אונדזער אמונה,
 אונדזער קרוין און אונדזער פראַכט.
 דאָרט איז קיין מאָל גיט קיין ווינטער,
 דאָרט איז קיין מאָל גיט קיין קעלט,
 וויל די זון גייט דאָרט גיט אונטער
 און באַשנינט די גאַנצע וועלט!“

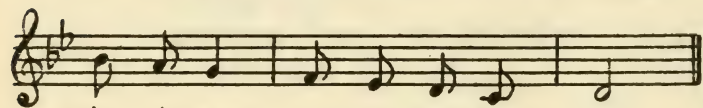
לשנה הבאה בירושלים!

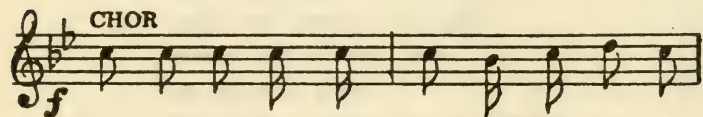
Tzi weist ir wi es — heist dos ort di

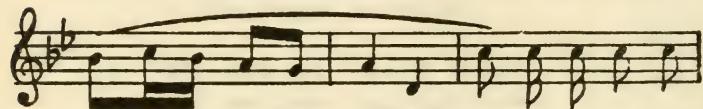
zun — geit kein mol un — ter — dort ieh wela ich zo — gn —

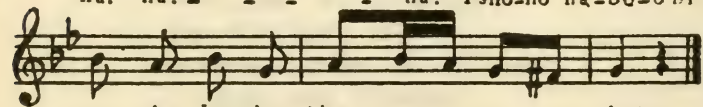
mir ein wort zi — on heist dos ort

Shrait she kin — der tzum boi — re sho — ma — im

ha! ha! — — — ha! l'sho — no ha — bo — ohi —

ru — sho — la — im ha — — — ha!

צי וויסטט איר, ווי עס הייסט דאָס אָרט,
 די זון גייט קיין מאָל אונטער דאָרט?
 איך וועל איך זאָגן מיט איין וואָרט:
 — ציון הייסט דאָס אָרט.
 שרייט־זשע, קינדער, צום בורא־שמים:
 — „לשנה הבאה בירושלים!“

איר זעט דאָך, קינדער, מן־הספם:
 די זון — זי שפיגלט זיך אין ים.
 דאָס שפיגלט זיך אונדזער גליק —
 גייט נאָר טוט אַ קוק!
 שרייט־זשע, קינדער, צום בורא־שמים:
 — „לשנה הבאה בירושלים!“

אין ציון, אונדזער הייליק אָרט,
 וועלן מיר בלומען זייען דאָרט.
 ביימער ביז אין הימל הויך,
 און אתרוגים אויך.
 שרייט־זשע, קינדער, צום בורא־שמים:
 — „לשנה הבאה בירושלים!“

פילן וועלן מיר ניט קיין נויט,
 נאָט וועט אונדז געבן תמיד ברויט,
 יעדעס פֿעלד מיט ברויט באַשיט —
 גיט קיין עין־הרע ניט!
 שרייט־זשע, קינדער, צום בורא־שמים:
 — „לשנה הבאה בירושלים!“

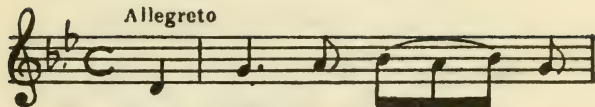
דערמאָנט איך, קינדער, נאָר אין דעם,
 אַז מיר וועלן זיין אין אונדזער היים,
 וועט זיך ניט גיסן, קיינמאָל ניט.

יידיש, יידיש בלוט... *
 שרניט־זשע, קינדער, צום בורא־שמים:
 — „לשנה הבאה בירושלים“!

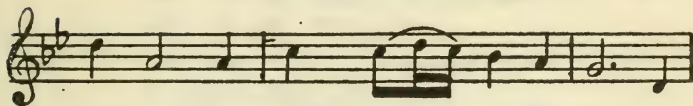
אז אַ פֿרעמדער וועט קומען אין אונדזער לאַנד.
 וועלן מיר אים פֿרענדלעך געבן די האַנט:
 נאָר דער קען יענעמס צער פֿאַרשטיין,
 ווער עס האָט געליטן אַליין...
 שרניט־זשע, קינדער, צום בורא־שמים:
 — „לשנה הבאה בירושלים“!

די זין

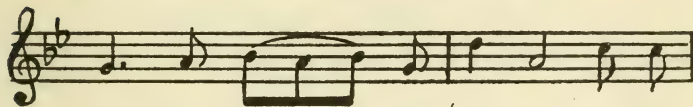
Allegreto

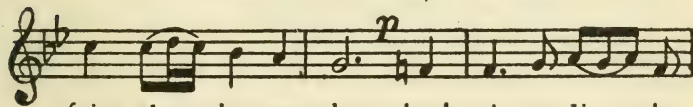
Di zun iz oif — — ge-

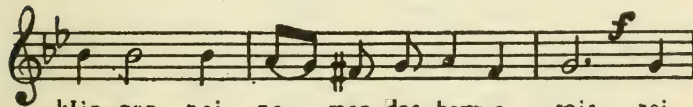
gan-gen es shaint in — — ic-dn ort mit

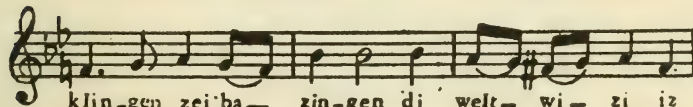
hi — ml — she — — ge — zan-gen fli-en

fei-gl — do un dort her! zi-se li — — der

klin-gen zei ne — men dos hartz a — rois zei

klin-gen zei'ba — zin-gen di welt — wi — zi iz

CHOR *f*

grois ha ha - - - - -

ha - - - - -

ha - - - - - ha

— ביז וואָן די זון וועט זינקען —
 דערלאַנגט דעם בעסטן ווינן!
 לחיים וועל איך טרינקען:
 לאַז גאָט מצליח זיין!
 לחיים אונדזערע ברידער,
 לחיים אונדזערע פֿרײַנד!
 קלינגט הויך, קלינגט הויך,
 איר, לידער,

אויף תמיד, אַזוי ווי הינט.

די זון איז אויפֿגעגאַנגען,
 זי שנינט אין יעדן אָרט...
 מיט הימלשע געזאַנגען
 פֿליען פֿייגל דאָ און דאָרט.
 הער! זיסע לידער קלינגען —
 זיי נעמען דאָס האַרץ אַרויס...
 זיי קלינגען, זיי באַזינגען
 די וועלט, ווי זי איז גרויס.

די זון איז אויפֿגעגאַנגען,
 עס שנינט אין יעדן אָרט...
 מיט הימלשע געזאַנגען
 פֿליען פֿייגל דאָ און דאָרט.
 הער! זיסע לידער קלינגען,
 זיי נעמען דאָס האַרץ אַרויס...
 זיי קלינגען, זיי באַזינגען
 די וועלט, ווי זי איז גרויס.
 ווי זאָל די זון ניט שנינען,
 די פֿייגל זיך נישט פֿרייען:
 גאָט פֿירט אונדז אויס פֿון דאַנען,
 אויס טרערן, אויס געוויק!
 די הענט שוין אויפֿגעבונדן...
 צעבראַכן ליגט די קייט...
 דער גלות איז פֿאַרשוונדן,
 פֿאַרשוונדן צער און לייד!

צו דער כאראקטעריסטיק

פֿון מאַרק וואַרשאַווסקיס לעבן און שאַפֿן

וועגן מאַרק וואַרשאַווסקי און זיינע לידער

פֿון דער הקדמה

צו דער ווער אויסגאַבע

וונדערבאַר איז די געשיכטע פֿון אינדזער פֿאַלק ישראל, וונדערלעך איז אונדזער ייִדישע ליטעראַטור, נאָר נאָך מער וונדערלעך איז די ביאָגראַפֿיע פֿון אונדזערע שרייבערס, פֿאַעטן און משוררים. איינגטלעך איז ביי אונדז, יידן, נישטאַ קיין שרייבער ווי ביי לייטן, דאָס הייסט נישטאַ ביי אונדז אַזעלכע, וואָס זאָלן זיך אַפּגעבן נאָר מיט שרייבעריי אַליין, מען קען זאָגן, אַז ביי אונדז איז כּמעט נישטאַ קיין איינציקער שרייבער, וואָס זאָל לעבן פֿון דער פען. ביי אונדז שרייבט יעדער, ווער עס וויל, נישט דער וואָס קען, וואָרום דער וואָס קען — יענער קאָן ניט שרייבן, מחמת ער איז פֿאַרטראַגן גאָר אין עפעס אַנדערש, אין דאָגות־פּרנסה, ער זוכט אַ שטיקל ברויט... דעריבער וואַלגען זיך ביי אונדז אַפט מאל טאַלאַנטן, וואָס גייען לאיבור, ווערן פֿאַרפֿאַלן. מען באַדאַרף נישט מיינען פֿון דעסוועגן, אַז ביי אונדז שרייבט מען הלילה ווינציקער ווי ביי אַלע אַנדערע פעלקער, אדרבה, צווישן־יידן געפינט איר אַ סך, אַ סך אַזעלכע, וואָס שרייבן און שרייבן און הערן נישט אויף צו שרייבן, פֿאַר גיסן טייכן טינט, פֿירן־אייבער פֿאַפּיר און פענעס אָן רחמנות, און דרוקן ביכער און ביכלעך אין די טויזנטער. נאָר נישט פֿון דעם מין שרייבער וויל איך ריידן אַזינד. איך רייד פֿון די אמתע טאַלאַנטן, וואָס ליגן אין דער פֿאַרבאָרגעניש, וואָס יאָגן נישט אַרויסבאַווייזן זיך אויף דער ייִדישער וועלט און וואָס מע באַדאַרף זיי זוכן און געפינען. איינער פֿון די דאָזיקע טאַלאַנטן איז דער פֿאַרטאַסער פֿון די „ייִדישע פֿאַלקס־ליעדער“, מ. מ. וואַרשאַווסקי.

...עס האָט זיך געמאַכט, אַז גאָר אומגעריכט האָבן אייניקע פֿון זיינע באַקאַנטע (און איך אויך בתּוכם) דערהערט אים זינגען און שפּילן זיינע

יידישע לידער — און מיר זיינען אלע געווען אנטזיסקט. מיר האבן דער-
הערט א ניי מין געזאנג, מיר האבן דערפילט א פריש מין געשמאק, א
באזונדער מין זיסקייט, סיי אין די ווערטער, סיי אין דער מעלאדיע, און
מיר האבן זיך צוגעזעצט צו אים, ער זאל זיי ארויפשרייבן אויף פאפיר.
און סוף יענער צייט אן קאן מען שוין הערן ווארשאזשקיס לידער זינגען
אין א סך יידישע הייזער.

...מען זאל פארשטיין אקוראט ווארשאזשקיס לידער, מוז מען זיי
הערן זינגען, ווארום דאס זיינען גישט גלאט אזוי שידים וואס גראמען
זיך — שטראם-גראם. וואס זיינען לידער און לידער פארן פאלק; דאס
זיינען אזעלכע לידער, וואס אין זיי שפיגלט זיך אפ, ווי אין א לויטער
וואסער, דאס גאנצע לעבן פונעם יידישן פאלק מיט אלע יידישע פריידן
און ליידן, יידישע צרות, דער יידישער דלות, יידישע טרערן... ווארשאזש-
קיס לידער זיינען גישט גאר קינות, קלאגלידער אליין; אדרבה, מערסטנ-
טייל זיינען זיי דווקא פריילעכע, לעבעדיקע לידער, וואס אמילו אן זיי
הייבן זיך אן טרויעריק, מיט אן אומעטיקן מאטיוו, לאזן זיי זיך אפט מאל
אויס מיט א געלעכטער.

קיטוו, 1900.

פון דער הקדמה

צו דער 2טער אויסגאבע

...אין א געשפרעך מיט א געשווירענעם אדוואקאט אין קייזש (ב).
פ—ד) דערציילט מיר דער דאזיקער אדוואקאט א מעשה, אז ער איז גע-
פארן מיט זיינעם א קאלענע, אויך א געשווירענעם אדוואקאט, מ. מ. וואר-
שאזשקיס, פון קיעוו קיין וואסילקאוו אין געריכט אריין, האט אים אסדער
ווארשאזשקיס דעם גאנצן וועג געזונגען יידישע לידלעך אין „זשארגאן“.
גאר אזעלכע, וואס צעגיייען זיך ממש אין אלע אברים. באזונדער איז אים
פארבליבן אין טעם א לידל, וואס הייבט זיך אן מיט די ווערטער:

„אוי, מאכט כאנצי בולקעט!

אוי, באקט זי בייגל“...

— וועמענס לידלעך זיינען דאס? ווו קריגט מען זיי און ווו זיינען
זיי געדרוקט?

— זיינע אייגענע לידלעך, אין ערגעץ גישט געדרוקט. ער אליין מאכט
די לידער, ער אליין באשאפט די טוויק צו זיי און ער אליין זינגט זיי —
אלצדינג אליין.

— סטייטש, וואס־זשע שווייגט איר? גיט אים אהערצוצו, אט־דעם פויגל!
און ס'איז געבליבן, אז אין א פרייען טאג ברענגט ער מיר אים צו פירן.

דער נאָמען וואַרשאַווסקי איז מיר געווען באַקאַנט פֿון לאַנג אין קיעז. דאָס איז געווען אַ געשווירענער אַדוואַקאַט, אַ טיפּ פֿון יענעם מין גע־שווירענע אַדוואַקאַטן, וואָס כאַפֿן גיט קיין שטערן, קנאַקן גיט, לאָזן זיך גיט הערן אויף דער וועלט, זיצן זיך שטיל אין זייער קאַבינעט, קוקן לאַנג־לאַנג אַרויס אויף אַ קליענט, נאָר אז דער קליענט איז געקומען, איז ער שוין זיכער, אז ער האָט געטראָפֿן גיט צו קיין אַדוואַקאַט. וואָס קוקט אין דער האַנט אַריין אין שאַצט אים די קעשענע, נאָר צו אַ פֿריינד, צו אַ ברודער, וואָס וועט אים אויסהערן ווי אַ פֿריינד און באַהאַנדלען ווי אַ ברודער.

פֿאַרשטייט זיך, אַז אַזעלכע מענטשן פֿלאַגן זיך זייער גאַנץ לעבן, פֿירן אַ ביטערע מלחמה, קומען קויס־קויס אױס מיטן שטיקל ברויט און ווערן געעלטערט פֿאַר דער צייט.

אויף וואַרשאַווסקין איז דאָס אַבער געווען שווער צו דערקענען. דאָס איז געווען אַ פֿאַרשוין אַ לעבעדיקער, אַן אמתער קאַסריליק — אַן אַרעמס און אַ פֿריילעכס, און צווישן תּרבה געשווירענע אַדוואַקאַטן — די נשמה. קיין אַונט, קיין יום־טובּ, קיין קערמעשל איז זיך גיט באַגאַנגען אַן מאַרק מאַרקאַוויטשן. וואַרום מאַרק מאַרקאַוויטש וואַרשאַווסקי האָט געהאַט אַ באַזונדערן טאַלאַנט אויף צו פֿריילעך מאַכן דעם עולם מיט זיינע אויסגע־צייכנטע הומאַריסטישע עקספּראַמטן אין ריימען, וואָס ער האָט אויך גע־קאַנט, ווען איר ווילט, צוטראַכטן צו יעדן איינציקן נאָמען און מיט דער בעסערער כאַראַקטעריסטיק אַפּשילדערן אייך אַ מענטשן אין דריי־פֿיר ווערטער.

קופּערניק מיט זיינע גלענצענדיקע רעדעס און וואַרשאַווסקי מיט זיינע עקספּראַמטן־קופּלעטן האָבן געשמט אין שטאַט און ביידע זיינען געווען געליבט אין אַלע אינטעליגענטישע קרייזן פֿון קיעווער ראיאָן. נאָר אַז דער זעלביקער וואַרשאַווסקי קאַן אויך ייִדישע לידלעך מאַכן אין „זשאַראַגאַן“ — דאָס איז מיר אַפּילו אויף די געדאַנקען גישט געקומען. מען קאַן זיך דעריבער פֿאַרשטעלן, מיט וואָס פֿאַר אַ נייגעריקייט איך האָב אַרויסגע־קוקט אויף וואַרשאַווסקין מיט זיינע לידלעך.

די עטלעכע טעג זיינען אַריבער — מע האָט מיר געבראַכט דעם פּויגל. אַ מענטש פֿון אַריבער סופּזיק, קורצן ווקס, מיט קורצזיכטיקע, נאָר שמייכלענדיקע אַן אַ סך רייזנדיקע אויגן, גוט געפאַקט, אַן אַכגעטראַגן

רעקל מיט א ביסל אויסגעריבענע עלנבויעגס, אן אלטגעזעסענער שניפס, א זיך גענגל, א שיין קיל און א שטארק-הילכיקער געלעכטער — אס דאס איז ווארשאַווסקיס פארטרעט.

דער גאסט האט זיך לאנג נישט געלאזט בעטן, זיך אוועקגעזעצט צום פארטעפיאן און גענומען זינגען און זיך אליין אקאמפאנירן זיינע שיינע לידער מיט אזוי פיל הומאָר און געפיל, און מיט אזא שיינער, האַרציקער שטימע, אז איך האב אים פשוט אַרומגעכאַפט קושן:

— גולן! פאַרוואָס לאַזט איר ניט אַפּדרוקן די דאָזיקע לידער? ווען איך זאל ניט וויסן, אז דאָס זיינען אייערע אייגענע, וואָלט איך געמעגט שווערן, אז איך האָב זיי אַמאָל געהערט זינגען פון מיין מאַמען!

אזוי פיל פאַלקסטימלעכקייט האָט זיך געפונען אין די ווערטער און אזוי פיל פראַסטקייט אין זייערע מעלאָדיעס!

דער געדאַנק פון לאַזן דרוקן די לידער איז אָבער געווען פון וואָר-שאַווסקין אזוי ווייט, אז ער האָט גאַרנישט געוואָלט הערן דערפון. און דערצו האָט ער זיך מיר מודה געווען, אז כאַטש ער האָט אַמאָל שטודירט פֿון דער ראַבינער-שול (אין זשיטאָמיר), האָט ער ייִדישקייט געלערנט אזוי ווינציק און פאַרגעסן אזוי פיל, אז ס'איז אים שווער אַפילו אַנצור-שרייבן זיינע לידער אויף פאַפּיר.

קעגן דעם האָט זיך אָבער געפונען אַ מיטל — און מיר האָבן אים גענומען אַטאַקירן פֿון אַלע זייטן אזוי לאַנג, ביז מען האָט ביי אים געפּוּלעט, ער זאל מיר דיקטירן דעם טעקסט און פאַר אַ מזיקער — די נאָטן, און דער ערשטער באַנד וואַרשאַווסקיס לידער איז למזל צונויפגע-שטעלט געוואָרן, אין מע האָט זיך גענומען זיי אַרויסגעבן על חשבון התּורה פון קיעוו.

יענע צייט איז געווען די צייט פון ציוניזם: ציוניסטישע אַוונטן, פאַר-אַמלונגען און דיסקוסיעס, און אזוי ווי די פאַרזאַמלונגען זיינען באַשטאַ-נען פון סאַמע הייסע דעבאַטן און טרוקענע — אַפט מאל אַ ביסל צו-וויקענע — רעדעס, האָט מען זיך שטאַרק גענייטיקט אין אַ פאַרבייטעכץ, אין אַ מין קאַמפּאַט — „פור לאַ באַן בוש“, ווי דער פראַנצויז דריקט זיך אַינס.

דער דאָזיקער קאַמפּאַט איז געווען די ערשטע צייט שלום-עליכטס „מעשינות“, אין דערגאַך זיינען צוגעקומען אויך וואַרשאַווסקיס לידער.

ס'איז נישט אַוועקגעגאַנגען קיין איין אַוונט, איין ציוניסטישע פאַר-אַמלונג, מע זאל אונדז נישט שלעפּן פון „קרעשטשאַטיק“ אויף „פּאַדאַל“ און פֿון „פּאַדאַל“ אויף „קרעשטשאַטיק“. איך האָב געמוזט עפעס פאַר-ליינען און וואַרשאַווסקי האָט געמוזט עפעס זינגען — און גיט „עפעס“

זינגען, גאר טאקע אַ סך זינגען אַלצדינג, וויפל ער האָט פאַרמאָגט, האָט ער געמוזט אויסזינגען, גאר און אַ שום תירוץ — כאָטש נישט מיין לייע-גען, נישט וואַרשאַווסקיס געזאָנג האָבן זיך אָנגעקערט מיטן ציוניזם. ס'איז שוין אָבער געוואָרן אַזאָ רגילות — פאַרפּאָלן אָנגערעדט זיך ווי די פּויקן און אָנגעגעסן זיך מיט דעבאַטן, האָט מען אַוועקגעשטעלט אַ טישל, צונויפגערוקט די בענקלעך, אַוועקגעזעצט שלום-עליכמען אויבנאָן און די ערנסטע פאַרעסקטע פּנימער האָבן שוין באַצייטנס, אויף קרעדיט, געשענקט אַ שמייכל, און ס'איז אַרויס אויף דער סצענע קאַסרילעווקע, און דער עולם האָט זיך געפּילט גאַנץ יום-טובדיק.

גאַר דער אמתער יום-טוב האָט זיך אָנגעהויבן ערשט דעמאָלט, אַז וואַרשאַווסקי האָט זיך אַוועקגעזעצט ביים ראַיאַל. באַלד נאָך די ערשטע צוויי־דריי לידער האָבן אָנגעהויבן פליען באַשטעלונגען פון אַלע זייטן, ווי פון געבעטענע באַלעבאַטים אויף אַ התונה:

— „טייערע מאַמע“!

— „אַ גוט מאַרגן, יענקעלע“!

— „תּנהום דער טרובאַטש“!

— „די מיינקע“! „די מיינקע“!

— „שמחת־תורה“! „שמחת־תורה“!

און דער גוטער וואַרשאַווסקי, וועלכער האָט גיט געוויסט, וואָס הייסט אַפּזאָגן, אַז יענער וויל, האָט אויסגעהערט אַלע באַלעבאַטים און מיט פאַר-געניגן געגעבן יעדן באַלעבאַט, וואָס ער פאַרלאַנגט, געבעך גוט געשוויצט, גלייך ווי מע וואַלט אים געצאָלט דערפאַר מי יודע וויסל!

נישט איין מאָל, גייענדיק פון די אסיפות ביינאַכט צופּוס (אויף צו באַשטעלן פאַר די אומזיסטע „אַרטיסטן“ אַ פּאַיעטאַן — דערויף איז קיי-נער נישט געפּאָלן), האָט ער מיר מיט זיין הילכיקן גוטמוטיקן געלעכטער איבערגעגעבן און באַוויזן, אַז דאָס העמד איז אויף אים „פיטש נאַס“.

— כאָטש אויסצודרייען, אַ רוח אין זייער פּאַטער און מוטער אַריין,

כאַ-כאַ-כאַ!

גאַר אַט איז געקומען די צייט, ער זאָל שוין אַ מאָל דערלעבן נחת אויך. עס איז אַרויס מיט גאַטס הילף דער באַנד מיט לירער, געדרוקט אין קיעוו בהשתדלות פון פּריינד און ציוניסטן. און מחמת די לידער זייגען שוין געווען באַקאַנט, האָט מען די ערשטע טויזנט ביכלעך צעכאַפּט ווי מצהיוואָסער, נישט איבערגעלאָזט אַפילו אויף אַ רפואה.

— מאַלט אייך, קיין גרויסע גליקן האָט דער מחבר ביי דעם געשעפּט נישט געקאַנט מאַכן. ער איז געווען גליקלעך, וואָס זיינע פּריינד האָבן

געדעקט די קאסטן. א בעלן אויף אַרויסצוגעבן די צווייטע אויפלאַגע האָט זיך עפעס גיט געמונען. אַ קונה, וואָס זאָל וועלן באַצאלן דערפֿאַר דעם „מחבר“ עטלעכע הונדערטער במזומן — אַהודאי גיט (פֿאַר זשאַרגאַנישע לידלעך מזומן געלט ז), אַליין אַרויסצוגעבן דאָס ביכל — האָט וואַרשאַווי סקי גיט פֿאַרמאַגט קיין מאָל אַזאַ גרויסן קאַפיטאַל. סײַזן מיט דער צײַט, אַז דער אײבערשטער וועט רחמנות האָבן... גאַט, אַז ער וויל, קען ער... דערפֿאַר האָט ער אָבער געהאַט כבוד — אַ יוביליי!

איך מאַך גיט קיין שפּאַס: מיר האָבן אים געפֿראַוועט אַ יוביליי. אַזוי האָט דאָס טאַקע געהײסן: „דער אַנדערטהאַלבן־יאָריקער יובל פֿון וואַרשאַווסקײַס לידער“.

דאָס האָט באַדאַרפט הײסן: אַזוי ווי אַנדערטהאַלבן יאָר האָבן זיך וואַרשאַווסקײַס לידער בהשתדלות פֿון פֿריינד און ציוניסטן געדרוקט און זײַ געז מיט גאַטס הילף אין אַ גוטער שעה אַרויס פֿון דרוק — איז אַ גוט יום־טובֿ אייך, יידן!

דעם יובל האָט מען „געפֿייערט“ טאַקע בײַ מיר אין שטובֿ. פֿורים איז דאָס געווען (אויב איך האָב קיין טעות גישט), נאָך דער סעודה. אַ יום־טובֿ איז דאָס געווען דווקא אַ פֿריילעכער, מיט טאַסטן און מיט רעדעס.

סאַמע אין מיטן יום־טובֿ האָבן זיך אַריינגערײַסן אַ בינטל קיעווער סטודענטן, יונגע לײַט, וואַרעמע, היציקע, ײִדיש בלוט, און מע האָט גע־מאַכט אַ כּוּסֶה, און מען האָט געהויבן אַ טאַסט, און מען האָט גערעדט אַ רײַדעניש, און מע האָט געלויבט דעם מחבר אין טאַג אַרײַן, געבענטשט אים מיטן נאַמען „דער ײִדישער בעראַנזשע“, און מע האָט געכאַפט אַ ריקודל מיטן בעל־היובל און מיטן באַלעבאַס, און מע האָט געטאַנצט, און מע האָט געזונגען — הײַגעלעבט!

ווי נאָר סײַאיו אויספֿאַרקויפט געוואָרן דאָס ביכל, איז דער נאַמען פֿון וואַרשאַווסקײַס לידער גיך געוואָרן מפורסם גישט נאָר אין קיעווע און אַרום קיעווע, נאָר ווײַט־וויײַט איבערן גאַנצן לאַנד איז כּמעט גישט געווען די ײִדישע שטובֿ, וווּ מען זאָל גיט וויסן צו זינגען דעם „אַלף־בית“. און דער קול, אַז דער פּערפֿאַסער אַליין זינגט זײַנע לידער פֿאַרן עולם אין קיעווע, האָט דערגרייכט אויך אין אַנדערע שטעט, און מיר האָבן בײַדע אָנגעהויבן באַקומען זײַער־פֿריינדלעכע אײַנלאַדונגען פֿון אַ סך גרויסע און קלײַנע שטעט, מיר זאָלן קומען לוסטיק מאַכן דעם עולם — איך מיט מײַנע „מעשׁוּחֹת“, וואַרשאַווסקײַס מיט זײַנע „לידלעך“... אַז דאָס לעבן איז ליב, איז די וועלט הפֿקר!

דאָס איז געווען די גליקלעכסטע צייט, קאָן מען זאָגן, דער סאַמע פּרילינג פון וואַרשאַווסקיס לעבן. איך געדענק אזוי ווי היינט דעם חשבון, וואָס ער האָט מיר געמאַכט פון אונדזער ערשטער טורנע איבערן לאַנד. — צו למ"ד אלפּים! — האָט ער מיר געזאָגט מיט זיין הילכיקן גע- לעכטער — צו למ"ד אלפּים דאָרף אונדז איבערבלייבן ריינע, אַ רוח אין זייער פּאַסער און מיטער אַרײַן!

— און דערנאָך וועלן מיר איבערשוּימען דעם ים — האָט ער גענור מען פּאַנטאַזירן ווייטער — און מאַכן אַ רייזע איבער אַמעריקע, און דאָרטן וועלן מיר איבערקערן די וועלט!...

נאָר דער וועלט איז, אַ פּנים, באַשערט געווען, זי זאָל ניט איבער- געקערט ווערן. וואָרום פון אונדזער גאַנצער נסיעה און נאָך אַלע אייני- לאַדונגען זיינען מיר דערוויילע געווען נאָר אין צוויי סאַמע נאָענטע שטעט: אין בעלאַצערקאָוו און באַרדיטשעוו — און וויי-וויי, וואָס ס'האָט זיך גע- טאָן! עס האָבן געשוויצט די ווענט! עס האָט געקאַפּעט פון דער סטעליעז אַ דערשטיקעניש!

אמת, צו למ"ד אלפּים איז נאָך געווען גענוג ווייט (למ"ד איז געווען, נאָר די "אלפּים" האָבן געפּעלט). מיר האָבן אָבער געהאַט פּאַר זיך אַ גאַנצע וועלט. שוין געווען צוגעגרייט פּאַר אונדז איין אָונט אין יעקאַטע- רינאַסלאָוו, און פון דאָרטן האָבן מיר באַדאַרפט פּאַרפאַרן קיין אַדעס, און ווייטער, און נאָך ווייטער. האָט זיך גאָט אַריינגעמישט און ס'האָט זיך געטראָפּן אַ מעשה:

געקומען קיין יעקאַטערינאַסלאָוו, האָבן איך געפונען אַ דעפּעש בכד- הכל פּון דריי ווערטער: „וואַרשאַווסקי געפּערלעך קראַנק“...

איז ווען טרעפט זיך אַזאַ זאַך? וועט איר האַרען, ס'איז כּראַי צו וויסן. כל ימיו האָט זיך וואַרשאַווסקי, נעבעך, געראַנגלט מיטן דלות, ווי אַן אמתער העלד, חלילה ניט אַרויסבאַוויזן קיינעם, אַז ער אין זיין פּאַר- מיליע (אַ ווייב און אַ טאַכטער) לייזן נויט. נאָר גראַד אויף דער עלטער, שוין צי עטלעכע און פּופּציק יאָר, געפּעלט עפעס אַן אייזן-קאַמפּאַניע פון דאָנער באַסיין, חלילה ניט קיין יידן, נאָר בעלגיער, קריסטן, מען זאָל אַראַפּברענגען צו זיך אין דער קאַנטאַר, אין יעקאַטערינאַסלאָווער גובערניע, אַלס פּראַקוריסט, אַן אַנשטענדיקן, אַן אַרנטלעכן יוריסט פון קיעז, ער מעג זיין אַ ייד. און וווּ קאָן מען קריגן אַ מער אַנשטענדיקן און מער אַרנטלעכן מאַן, ווי מ. מ. וואַרשאַווסקי?

און אַט אזוי איז אונדזער וואַרשאַווסקי פּלוצים מיטאַמאַל נתגדל געוואָרן, באַקומען אַ שטעלע פון שיינע עטלעכע טויזנט רובל אַ יאָר

געהאלט, מיט אַ דירה, מיט אלעם גרייטן, מיט אַ פּאַיעטאָן און מיט פּערד — אַז כּען שמועסט פון כל טוב!

וואָס טוט גאַט? זאָגט ער, אַז אַנשטענדיקע און ערלעכע לייט דאַרף ער אַליין האָבן. און וואַרשאַווסקי לייגט זיך אַדעק, מוטשעט זיך פריער אַפּ אַ יאָר אין אוממענטשלעכע ליידן — און דער יידישער בעראַנזשע שטאַרבט אַוועק עלנט און פאַרגעסן פון דער גאַנצער וועלט און לאָזט איבער אַ פּאַמיליע אַן שום מיטלען צום לעבן — — —

וואַרשאַווסקי איז געשטאַרבן און זיינע לידער האָבן אַנגעהויבן ווערן וואָס ווייטער אַלץ מער פּאַפּולער אינעם יידישן פּאַלק, ביי אונדז, אין דער „טשערטאַ“* און אויך ווייט־ווייט, אונטער דער „טשערטאַ“. נישט גאָר ביי אונדז, גאָר אין אויסלאַנד, אין אַמעריקע און גאָר ווייטער פון אַמע־ריקע אויך.

אויף אַלע יידישע קאַנצערטן טרעטן־ארויס קינסטלער, וואָס זיינען אויסגעצייכנט וואַרשאַווסקיס לידער, גאָר דער אַנטיק דערביי איז, וואָס ביי די לידער און אויף די אַפישן ווערט זייער זעלטן (כמעט קיין מאל ניט) דערמאָנט דער נאָמען וואַרשאַווסקי.

גאָר מער: נישט לאַנג איז מיינער אַ חבר, אַ יידישער שרייבער פון וואַרשע, געווען אין אַדעס אויף אַ יידישן קאַנצערט און איז נתפעל גע־וואָרן, זי אַזוי אַן אַרטיסטן האָט געזונגען אַ יידיש „פּאַלקסליד“:

„שטאַרקער! אַשטאַרקער!

רייסט די סטרונעס, רייסט אויף צוויי —

די מיוניקע אויסגעגעבן“

ביי דעם יידישן שרייבער איז וואַרשאַווסקיס ליד אַ פּאַלקסליד, און דער נאָמען וואַרשאַווסקי איז ניט דערמאָנט ביי אים!

ווער ווייסט? אפשר איז דאָס אַ מעלה? אפשר איז דאָס אַן אידעאַל, וואָס יעדער פּאַרפּאַסער מעג זיך זוינשטן אַזאַ פּאַפּולאַריטעט צו דער־גרייכן?

מען זאָגט, אַז דאָס ליד „לאַרעליי“, וואָס אַלע קענען, ווייסן ניט אַלע, אַז דער מחבר פון דעם איז זיינע.

דער נאָמען פון יענעם פּראַנצויז, וואָס האָט באַשאַפן די „מאַרסע־

* (רוס') תּחום המושב („טשערטאַ אַסיעדלאַסטי“ — די אַנגעצייכנטע ליניע ביז וועלכער ייִדן האָבן געמעגט וווינען אין רוסלאַנד).

ליעזע", ווייסט אוודאי איינער פון טויזנט, אָדער פון צען טויזנט, אַז ער איז רוזשע דע ליל.

אָדער: אַ סך ציוניסטן ווייסן פון נפתלי הערץ אימבער, דעם וואָס האָט געמאַכט דעם „עוד לא אבדה תקותנו"?

בעת איך האָב געשריבן מיין הקדמה צו דער ערשטער אויסלאַגע פון וואַרשאַווסקיס לידער, האָט זיך מיר פאַרוואַלט זאָגן נביאות, אַז ס'זעט ניט געמען קיין סך צייט און וואַרשאַווסקיס לידער וועלן גערן עכטע פאַלקס־מאַטיוו, געזונגען פון פאַלק בכל תפוצות ישראל.

איך האָב ניט געוויסט, אַז מיין נביאות וועט גרייכן אַזוי ווייט, אַז די דאָזיקע לידער וועלן גערן אַזוי פאַלקסטימלעך, אַז זיי וועלן טאַקע קענען אַלע, לאַנג־לאַנג, כל־זמן עס וועט געזונגען ווערן אַ יידיש ליד, נאָר דעם פאַרפאַסער וועלן ניט אַלע קענען, און דער נאָמען וואַרשאַווסקי וועט פאַרגעסן ווערן, גלייך ווי ס'איז גאָר קיין מאָל אויף דער וועלט קיין וואַרשאַווסקי ניט געווען...

נערווי, 1914

מאָרק וואַרשאַווסקי (1) און שלום עליכם (2) צווישן פאַרערערס, אויף אַ ליטעראַרישן אַוונט זייערן, אין „בני ציון", באַרדיטשעוו,

דעם 15טן יולי 1900

די פֿליגל פֿון דער גאַלדענער פֿאווע *

...וואַרשאַוסקי האָט ווידער געזונגען, געזונגען זיס און האַרציק, און דערביי זיך אַליין באַגלייט אויפן פֿאַרטעפיאַן. עס איז געקומען דאָס ליד פֿון דער „מיזיקע“, פֿון „שמחת תורה“, פֿון „תנחום דער טרובאַטש“ אַזױװ. לידער האַרציקע און פשוטע, פֿריילעכע און טרויעריקע. לידער, ווי פֿון פֿאַלקסמיל אַראָפּגעזונגען. און צום סוף האָבן זיך דערהערט די טענער:

אויפן פֿריפעטשיק ברענט אַ פֿייערל
און אין שטוב איז הייס — — —

דעם רעפֿריין האָבן אַלע אונטערגעכאַפּט. קודם שטיל, און דערנאָך העכער אין העכער:

זאַגמ'זשע, קינדערלעך, געדענקט'זשע, טייערע — — —

שלום עליכם איז געזעסן מיט צוגעמאַכטע אויגן און געזען דאָס פֿייערל, וואָס פֿלאַקערט אויפן פֿריפעטשיק. אָט דאָס פֿייערל, וואָס טויזנט ביזע הינסן, טויזנט אַנשיקענישן האָבן אין פֿאַרשיידענע צייטן געפרוּווט פֿאַר לעשן און נישט געקאַנט. ביים שיין פֿון דעם דאָזיקן פֿייערל וועלן די ייִדישע פֿאַלקסמאַסן, ליידנדיק, ווייטער גלייבן און זינגען, ביז... ביז...

וואַרשאַוסקי האָט ווייטער געזונגען. אַלעמענס אויגן זיינען געווען געווענדט צו אים, צו יענעם ווינקל, וווּ דער פֿאַרטעפיאַן איז געשטאַנען.

אַבער בלויז שלום עליכם האָט געזען, ווי איבערן צימער האָבן אַ פֿלאַטער־געטאַך די פֿליגל פֿון דער גאַלדענער פֿאווע, און אבער וואַרשאַו־סקיס קאַפּ האָט זיך בולט אָפּגעצייכנט די געשטאַלט פֿונעם שנייד־ווייסן ציגעלע, דעם עמבלעם פֿונעם ייִדישן פֿאַלקסליד.

די יידישע ליריק *

...דער ערשטער דור פון די יידישע פֿאלקסטימלעכע פֿאָעטן, ש. בערנשטיין, מיכל גאַרדאַן, אליקום צונזער, י. ל. גאַרדאַן (אין זיינע יידישע לידער), אברהם גאַלדפֿאַדן, באַזונדער מ. מ. וואַרשאַווסקי, שטייען נאָך אזוי גאַענט צום יידישן פֿאלקסליד, לויט דעם אַלגעמיינעם גייסט פון זייער פֿאָעזיע, אפילו לויט זייערע פֿרימיטיוע פֿאַרמען. אַז זיי זיינען כמעט אַלע אַנגע-נומען געוואָרן ביים פֿאלק און ווערן אַימעטום געזונגען ווי פֿאלקסלידער. בערנשטיינס מיזע האָט אפילו ליב צומאַל פֿילאַסאָפֿישע מאַטיוון... ער באַ-זינגט די פֿאַלשע האַפֿענונגען פֿונעם לעבן, די חלומות, וואָס גאַרן אונדז אַפּ פון קינדזייט אָן ביז אין דער עלטער; גאַר דער גרעסטער טייל פון זיינע לידער זיינען צייט־מאַטיוון. — הומאַריסטישע און סאַטירישע קופֿלעטן אויף חסידים אד"ג' — אַ ביסעלע אַפֿלצן, חזק־מאַכן פון די רייכערע קלאַסן, באַזונדערס פון רבנים און כלי־קודש, — דאָס האָט שטענדיק ליב די פֿאלקסטימלעכע ליטעראַטור ביי אַלע פֿעלקער, און דאָס זיינען אויך די הויפּט־מאַטיוון פון אונדזערע ערשטע פֿאַלקס־דיכטער.

אומגעווער העכער פון בערנשטיינען שטייט מיכל גאַרדאַן. זיינע מאַטיוון זיינען אפילו כמעט די זעלבע, וואָס בערנשטיינס: סאַטירישע און גאַיז־הקרנישע. ער איז אָבער פֿיל באַגאַבטער פֿון יענעם, און אייניקע פון זיינע לידער זיינען קלאַסיש גאַר זייער גלענצנדער פֿאַרם און שאַרפֿזיג־קייט. אין זיינע לידער פֿילט זיך אמתע אינטעליגענץ און הויכער געשמאַק; זיי זיינען פֿראַסט און זייער סאַטירע איז בייסנדיק און גוטמוטיק צוזאַמען;

איר זייט דאָך, רב ייד, אין פֿאַלטאַווע געווען,

האָט איר דאָך דאָרטן מיין מאָן געזען;

מען זאָגט, מען זאָגט — אַ חרפה אָן אַ זייט —
 מען זאָגט, אַז ער איז געוואָרן פאַרשייט.
 מען זאָגט: ער גייט שוין גאַנץ קורץ געקליידט,
 נאָך דער גויישער מאַדע גאַר אָפּגענייט,
 ער גייט אָן אַ היטל גאַנצענע טעג,
 און רעדט מען מיט אים, זאָגט ער: מען מעג.

אין זיין חקרנישן ליד „די לעבנס־צייט“ געפינען מיר שוין אַזוינע
 הערלעכע סטראָפּן:

עס טוט אַ מאָל פון ים אַ שפּריץ
 אַ טראָפּן וואָסער פאַרן זונענשיין
 און פאַלט געשווינד אַזוי ווי אַ בליץ
 צוריק אַראָפּ אין ים אַריין.
 אַזוי איז מיין קורצע לעבנס־צייט,
 אַזוי איז מיין גלענצנדיק לעבנס־גליק;
 עס גייט נאָר פּלוצלינג אַרויס פון אייביקייט
 און פאַלט אין אייביקייט געשווינד צוריק.

אליקום צונזער איז רייכער אין מאַטיוון פון די פּריערדיקע. ער באַ־
 זינגט כמעט אַלע דערשיינונגען אין יידישן לעבן פון זיין צייט. זייענדיק
 מער בדיחן אַלס דיכטער, פילט ער דאָך די גרונט־מאָטיוון פון זיין צייט, און
 זינגט וועגן השכלה, שיבת־ציון, און מיט באַזונדערער ליבע — וועגן דעם
 גליקלעכן לעבן פון ערד־אַרבעטער, וואָס האָט זיך מיט אַזוינע זיסע פּאַדבן
 פאַרגעשטעלט אַך דעם נאַוון דמיון פון אונדזערע ערשטע משכילים. ניט
 אומזיסט איז זיין „ליד פון דער סאַכע“ געווען פיל יאָרן איינע פון די
 באַליבסטע לידער ביים פּאָלק.

אַ ביסל אַרויס פון די קינד־ערשע שיכלעך איז די יידישע פּאַעזיע
 אין אברהם גאַלדפּאַנדס לידער. אמת, עס איז נאָך אויך ניט קיין צייטיקע
 פּאַעזיע, די לידער זיינען נאָך ניט אינגאַנצן ריין פון בדיחנישע עפעקטן,
 וואָס האָבן זיך לאַנגע יאָרן ווי נאַסע שמאַטעס באַכגעשלעפט דער יידישער
 מווע. עס איז שוין אָבער אַ שוואַכער קלאַנג פון ליריק און זעלטן־ווי גיט
 שוין אַ גלאַנץ אָן איינזאַם בילד — די ערשטע סימנים, אַז דאָס איז שוין
 ניט נאָר קיין מוח־חקירה, אַז דאָס האַרץ הייבט שוין אָן פילן און די אויגן
 זעען שוין עפעס אין דרויסן, ניט נאָר דאָס, וואָס זיי האָבן אויסגעלייענט
 אין ספרים.

י. ל. גאַרדאָג, דער גרעסטער העברעיִשער דיכטער פון זיין צייט, וואָס
 האָט אָנגעהויבן מיט אַזוינע ראַמאַנטישע פּאַעמען ווי „אהבת דוד ומיכלי“,

אין האָט געענדיקט מיט אַזוינע געזעלשאַפֿטלעך־טענדענציעזע זאַכן, ווי „קוצו של יוד“ און „אשקא דריספּק“, איז אין זיינע מער־כאַראַקטעריסטישע יידישע לידער כמעט שטענדיק סאַטיריש אין פאַלקס־גייסט. ווי אַ מוסטער־ווערק פון זיינע לידער קאָן דינען דאָס סאַטירישע ליד „וואָס איז ביי דער אסיסה געבליבן?“ עס דערמאָנט אַ ביסל דעם טאָן פון מיכל גאַרדאַנס הומאַריסטישע לידער:

ר' קאַפל דער פּרוש, וואָס קוקט ניט אויף ווייבער
דער האָט זיך געפאַרקעט מיט יידל דעם שרייבער:
„דו מופּק, אַפנים ווילסט אויך זאָגן דעות —
אַ ייד, וואָס עס גייט אָן באַרד און אָן פּאותו“

...גענטער פון אַלע צום גייסט פון דער יידישער פאַלקס־פּאָעזיע איז אַן ספּק מ. מ. וואַרשאַווסקי, דער שפּעטסטער פון די אַלע, וועלכע מיר האָבן ביו אַהער אַרומגערעדט. אין דער יידישער פּאָעזיע האָט אַ לאַנגע צייט געפילט זיך דער ביליקער אַפּקלאַנג פון בדחנות. אַפילו שטילע טרוי־עריקע מאַטיוון האָבן זיך געמוזט שליסן מיט עפעס אַ וויץ אָדער גלאַט אַ חכמה, וואָס האָט זייער זעלטן האַרמאָנירט מיטן גאַנצן טאָן פון דער זאָך. אַ יידן איז בכלל זיך שווער צו באַגיין אָן אַ חכמה — אַפילו אין לידער... כמעט ביי די אַלע דערמאָנטע דיכטער פילן מיר, אַז דער עלער מענט פון לצנות איז ביי זיי דער עיקר, אַז שרייבן יידישע לידער הייסט ביי זיי אַ ביסל חכמען זיך; זייער זעלטן געפינען מיר ביי אייניקע פון זיי אויך האַרציקע מאַטיוון, זיי זיינען אַלנפאַלס ניט טיפּיש פאַר דער פּאָעזיע פון יענעם דור.

איך וויל נישט זאָגן, אַז וואַרשאַווסקי איז דער באַגאַבטסטער פון די דערמאָנטע פּאָעטן, איך וויל נאָר באַטאָנען, אַז זיין פּאָעזיע איז פון אַנדער געוואַנד געשניטן. אין איר פילט זיך מער תּמימות, מער ליבע, אַ ביסל צור געפּראָזעט אַפילו מיט סענטימענטאַלע געווירצן, נאָר אמתע. זיינע מאַטיוון זיינען האַרציקע, און אין דער פּאַרעם און אויסדרוק פון זיינע לידער איז ער אַפט מאל אַזוי הילפּלאַז, אַזוי רירנדיק הילפּלאַז, אַז אים ווילט זיך אַננעמען, ווי אַ קליין קינד, ביים האַנט און אַרויספירן פון דעם פּאָעטישן פּלאַנטער, אים אונטערוואַגן אַ וואַרט, פילנדיק, וואָס ער דערזאָגט ניט... איך האָב ליב וואַרשאַווסקי, ווייל איך שפיר, אַז די געפילן אין זיינע ליר דער זיינען שטאַרקער און שענער פון זייערע ווערטער און גראַמען — דאָס, וואָס איך פיל אין אַלע אמתע פאַלקסלידער.

וייל די שענסטע און טיפּסטע געפילן פון מענטשן זיינען דאָך שטענ־דיק ניט־דערוואַגנטע...

אויפן פריפעטשיק *

אויפן פריפעטשיק ברענט אַ פייערל, און דער רבי לערנט קליינע קיני-
 דערלעך; אָרער עס מעגן זיין דערוואַקסענע קינדער — נישט וויכטיק, אַבי
 זיי זאָלן זיין יונג אין גייסט. בכלל איז נאָר איין זאָך דער עיקר — אַז
 עמעצער זאָל זיין דער רבי און יונגע זאָלן לערנען. דאָס איבעריקע איז
 נישט וויכטיק; די סביבה, וואָס איז באַשריבן אין וואַרשאַווסקיס ווונדער-
 באַרן ליד, מעג זיך אין גאַנצן ענדערן. למשל: אַנשטאָט דעם ליכטל אויף אַ
 פריפעטשיק מעג זיין עלעקטרי אָדער דעם אייבערשטנס אייגענע זון; און
 אַנשטאָט דער הייסער חדר־שטוב מעג דאָס זיין אַ פאַרטראַג־זאָל, אָדער אַ
 פעלד, אָדער אַ קאַלעקטיוויטעט פון צעוואַרפענע צייטונג־לייענערס. אַפילו
 דער אינהאַלט פון אַלף־בית איז נישט קיין עיקר. יעדער דורך דאָרף אפשר אַ
 נייעם אַלף־בית. דער עיקר איז די פראַצעדור פון לערנען; און זי מוז איי-
 ביק בלייבן דוקא אַזוי, ווי ביי וואַרשאַווסקין.

אַ שאַד, וואָס מען שאַצט נישט אָפּ ביי אונדז, יידן, קיין כאַרגעזאַנג.
 ביי די באַלטישע נאַציעס, באַזונדערס ביי די עסטלענדער, האָט זיך די גאַנצע
 נאַציאָנאַלע באַוועגונג אָנגעפאַנגען פֿון זינגען אין כאַר. אַ גוואַלדיק שטאַרק
 מיטל איז דאָס צו אַנטוויקלען אייניקייט און דיסציפּלין, און אויך געזעל-
 שאַפטלעכע עסטעטיק... איינע פֿון די קאָנסעקווענצן, וואָס מען שאַצט נישט
 אָפּ ביי אונדז קיין כאַרגעזאַנג, באַשטייט אויך אין דעם, וואָס דאָס אומ-
 שטערבלעכע ליד פון וואַרשאַווסקי בלייבט ביי אונדז פאַרנאַכלעסיקט; אַ ליד
 וואָס איז אפשר טיפּער און אינהאַלטרייכער ווי אַלע נאַציאָנאַלע הימען און
 דער וועלט.

וואָלט איך געווען אַ כאַר־מייסטער, וואָלט מען ביי מיר געזונגען
 „אויפן פריפעטשיק“ ווי אַ גרויסע, פייערלעכע אַראַטאַריע. דאָס ליד הייבט

* פראַגמענט פון אַרטיקל, אין „זאַמעלבוך“, אַר' נייע ציונ' אַרבי אין

זיך אן פאואאליע, ווי אין א געדריקטער שטימונג. אין שטוב איז הייס. דער דבי איז אליין א ביסעלע פארשלאסן, די קינדער אויך... „לערנט, קינדער, מיט גרויס חשק“, זאגט ער, קעמפנדיק מיטן גענעץ, „אזוי זאג איך אייך אן: ווער פון אייך וועט גיכער קענען עברי, דער באקומט א...“ — דא שזעלט ער זיך אפ אויף א מינוט, ווייל ער ווייסט נאך אליין נישט, וואס זיי „בא-קומען“. געלזז איז נישטא. גליקז ס'איז דאך נישט אמת. פאלט ער אויף א גוטן, פראקטישן געדאנק: „א פאן“. און עס ווירקט: די קינדערלעך האבן אויסגעהויבן די קעפ... א פאן איז שוין עפעס... א צאצקע... מען קען זיך מיט איר שוין שפילן אק גאס... אנדערע וועלן דיר אפשר מקנא זיין. „הערט-זשע, קינדערלעך“, הייבט דער רבי אן אריינצודרינגען אין תוך פון זיינע אייגענע ווערטער. וואס הייסט אלף-בית? עס זיינען דאך נישט בלויז אותיות; עס זיינען ווערטער, וואס דערציילן א געשיכטע... „אז איר וועט, קינדערלעך, עלטער ווערן, וועט איר אליין פארשטיין, וויפל אין די אותיות ליגן סרערן און וויסל געוויין“... זיין קול ציטערט. אט, אט וועט ער זיך אליין צעוויינען. „געדענקט-זשע, טייערע, וואס איר לערנט דא“... דער „וואס“ קלינגט ווי א קרעכץ און דער „קמץ אלף — א“ ווי א זיפץ. וואלט איך געווען דער כאר-מיסטער, וואלט דאס געווען א קרעכץ און א זיפץ באלאזן מיט פיר טויזנט יאר פון אומעט.

אבער... וואס איז דאס פאר א ביישפיל פאר קינדער? און אפילו נישט קיין אמת: אין דעם, וואס עס דערציילן די אלטע אותיות, איז גאר נישט דער אומעט דער עיקר. מען לעבט נישט קיין פיר טויזנט יאר מיט קיין אומעט, באזונדערס נישט אזעלכע צוויי טויזנט יאר ווי די לעצטע. שטארק מוז מען זיין, כדי אויסצושטיין דאס, וואס מיר האבן אויסגעהאלטן. קודם-כל זיינען מיר א שטארק פאלק, איבערמענטשלעך שטארק... דאס איז דער עיקר, וואס די קינדער מוזן תיכף-ומיד פארשטיין און שוין קיין מאל נישט פארגעסן. „אז איר וועט, קינדערלעך, דעם גלות שלעפן אויסגעמוטשעט זיין, זאלט איר פון די אותיות כח שעפן, קוקט אין זיי אריין — הערט-זשע, געדענקט-זשע, וואס איר לערנט דא“... איצט איז דער „וואס“ אין זיך אליין א הימען, א מארסעליעזע, א לאנגער דונער, און דער „קמץ אלף — א“ קלינגט ווי אן אויפשטאנד.

אויפן פריפעטשיק ברענט אַ פֿייערל ... *

ל"ו צדיקים און כ"ב אותיות —

מנעמאָטעכנישע ** דערקלערונג פון א"ב

פאַראַן אַ לעגענדע וועגן ל"ו צדיקים, וואס אין זייער זכות האָט די וועלט אַ קיום. זעקס און דרייסיק נסתרים וואַנדערן אום אויף דער ערד, אין טויזנט געשטאַלטן, און זיינען מתקן די טעותים וואָס גאָט האָט געמאַכט, ווען ער האָט זיין ברכה פאַרטיילט צווישן די מענטשן —

ברויט ברענגען זיי דעם הונגעריקן, וואָסער דעם דאַרשטיקן און רי דעם מידן;

טרייבט ברענגען זיי דעם אַבל, פרייד דעם פאַרמהשחורהטן און אַ קינד דער עקרה;

פייער צינדן זיי אַן אין אויוון פון אַן אַרעמען, ליבשאַפט אין האַרץ פון אַ פיינט און חרטה אין מוח פון אַ זינדיקן.

פאַראַן אַ לעגענדע וועגן ל"ו צדיקים, וואָס מיט זייערע מעשים טובים שפאַרן זיי אינטער די וועלט, טוען זקנים די אייניקלעך דערציילן און פאַטערט — זייערע קינדער.

אַבער טעג וועלן קומען, ווען אַ לעגענדע וועט דערציילט ווערן וועגן כ"ב אותיות, וואָס האָבן אונטערגעשפאַרט דאָס יידישע לעבן —

ברויט זיינען זיי געווען אין די טעג פון הונגער, וואָסער אין די טעג פון דאַרשט און רי אין די טעג פון מי;

אַ טרייסט זיינען זיי געווען דעם אַבל, אַ מקלט דעם פאַרשטויסענעם זון און אַ בריוועלע דער עלנטער מאַמען;

ל"ו צדיקים — כ"ב איתיות...

* דאָס לעצטע קאָפיטל, „סוף דבר“, פון בוך „אותיות דערציילן“.

סאַנפּאָלאָ, 1941 — ** דורך דער קונסט פון זכרון (פון גריכיש: **פּנעמע**

-- זררוו טעכנע — קונסט), מיט דער הילף פון סימנים.

זעקס און דרייסיק זיילן שפאַרן־אונטער די גרויסע וועלט און צוויי
און צוואַנציג — דאָס זעיר־אַנפֿינדיקע ייִדישע וועלטל...

האַט קיין דור אויף זיך גישט געוואָלט נעמען דעם חטא, אַז מען
זאָל שפּעטער קאַנען זאָגן:

— דורך אים איז געפאַלן דאָס ייִדישע וועלטל!

דערבאַר האָט יעדער דור אויף זיין פריפעטשיק אַ פֿייערל אָנגעצוינדן
און זיינע קינדער דעם אַלף־בית מיט גרויסער ליבע געלערנט.

פֿאַר אַ ביישפּיל זאָל דינען די תקופה פון תלמוד, ווען מען האָט מיט
ייִדישע קינדער די הייליקע אותיות איינגעלערנט, אַט אַזוי:

אַלף, בית — אַלף בינה (דערווערבן וויסן).

גימל, דלת — גמל דלים (טאָן גוטס אַרעמעלייט).

פֿאַרוואָס איז דאָס פּיסעלע פון אות גימל
געווענדט לגבי דעם אות דלת?

ווייל דער וואָס טוט גוטס (גומל), דאַרף
לויפן נאָך די אַרעמעלייט (דלים).

און פֿאַרוואָס איז דאָס פּיסעלע פון אות
דלת געווענדט לגבי דעם אות גימל?

ווייל דער אַרעמער דאַרף זיך קיין סך גיט
לאַזן זוכן פון דעם וואָס קומט אים העלפן, כדי ער זאָל אים
גיט מצער זיין.

און פֿאַרוואָס איז דאָס פנים פון אות דלת אָפּגעווענדט פון
אות גימל?

ווייל דער וואָס גיט צדקה, (גומל), דאַרף עס טאָן בסתר, כדי
זיט מביש צו זיין דעם אַרעמאָן (דל).

הא, וו — זיינען אויתיות פונעם הייליקן נאָמען.

זין, חית, טית, יוד, כף, למד, — אויב דו האַנדלסט אַזוי לגבי
דעם אַרעמאָן, איז גאָט, ברוך הוא, דיך זון (ער נערט דיך)
און חן (ער ווייזט דיר אַרויס ליבע) און איז דער מטיב, און
גיט דיר אַ ירושה, און וועט דיך קריינען מיט אַ כתר אין
עולם־הבא.

מס פתוחה (אַן אַפענע מס), מס סתומה (אַ פֿאַרמאַכטע מס)

— מאמר פתוח (אן אָפּענער זאַץ). מאמר סתום (א פּאַרשלאָסענער זאַץ).
עס זיינען דאָ פּאַרשטענדלעכע זאַכן, אין וועלכע דו מעגסט
זיך פּאַרטיפּן, און עס זיינען דאָ זאַכן (למשל, מעשה-מרכבה)
וועלכע זיינען ניט פּאַרשטענדלעך, און דו טאַרסט זיך אין
זיי ניט פּאַרטיפּן.

נון כפופה (א געבויגענע גון), נון פשוטה (א גלייכע גון) —
נאמן כפוף (א געבויגענער פרומער), נאמן פשוט (א גלייכער פרומער).
„דער פרומער מאן, וואָס איז איינגעבויגן (באַשיידן), וועט
שפעטער ווערן אויסגעגלייכט. ער וועט באַקומען זיין שכר
און וועט שטאַלץ זיין.“

סוף, עין — סמוך עניים (שטיץ די אַרעמע) אָדער לויט אן אָנדער
סברה: סימנין עשה (מאָך דיר סימנים, מערקווערטער).
„מאָך דיר פּאַרגעדענק-סימנים, כדי זאָלסט מיט זייער הילף
קאָנען געדענקען דאָס, וואָס האָסט געלערנט.“

פא כפופה (א געבויגענע פא), פא פשוטה (א גלייכע פא) —

פה פתוח (אן אָפּן מויל), פה סתום (א פּאַרשלאָסן מויל).
א מאָל דאַרף מען עפּענען דאָס מויל און ריידן, און אַ מאָל
דאַרף מען עס האַלטן פּאַרשלאָסן און שווייגן.

צדי כפופה (א געבויגענע צדי), צדי פשוטה (א גלייכע צדי) —
— צדיק כפור (א געבויגענער ערלעכער), צדיק פשוט (א גלייכער
ערלעכער).

דער צדיק, וואָס איז אָנגעבויגן (באַשיידן), וועט שפעטער
ווערן אויסגעגלייכט. ער וועט באַקומען זיין שכר און
שטאַלץ זיין.

קוף — קדוש (הייליקער גאָט).

ריש — רשע (שלעכטער).

פאַרוואָס איז דאָס פנים פון אות קוף ניט געווענדט צום
פנים פונעם אות ריש?
ווייל גאָט, ברוך הוא, זאָגט: איך קאָן דעם רשע ניט זען!
און פאַרחאָס איז דער תג (דאָס אייבערשטע קריינדעלע)

פון דעם אות קוף געווענדט לגבי דעם אות ריש?
ווייל גאט, ברוך הוא, זאגט: אויב דער רשע וועט הווד
בתשובה זיין, וועט ער, אזוי ווי איך, געקריינט ווערן מיט
אַ כתר.

און פארוואס איז דאס פיסעלע פינעם אות קוף אפגעטיילט
ווי אַן אויפגעפונט טירעלע?

ווייל גאט, ברוך הוא, זאגט: אויב דער רשע האָט חרטה
אויף זיינע מעשים, זאל ער אַריינקומען אין מיין מחיצה. דאָס
קומט באַשטעטיקן די ווערטער פון ריש-לקישן: באַ לטמא
פּוּתחין לו, באַ לטהר מסייעין לו (דער מענטש האָט פאַר זיך
פריי סיי דעם גוטן, סיי דעם שלעכטן וועג).

שין — שקר (דאָס ערשטע אות ופון וואָרט שקר).

תיו — אמת (דאָס לעצטע אות פון וואָרט אמת).

פארוואס איז דאָס וואָרט ש ק ר געבילדעט פון דריי אותיות,
וואָס זיינען צוזאַמען אינעם אלף-בית-סדר, און ס'איז גרינג
זיי צו געפינען, און דאָס וואָרט אמת — פון דריי אותיות,
וואָס זיינען צעוואָרפן (א — ביים אָנהויב, מ — אין מיטן, און
ת — ביים סוף), און ס'איז שווער זיי צו געפינען?
ווייל דער שקר איז שכיח אין יעדן אָרט, אין דער אמת
איז זעלטן.

און פארוואָס האָבן די אותיות ק און ר פינעם וואָרט שקר
נאָר איין פיסעלע יעדער פון זיי, און די אותיות א און ה
פונעם וואָרט אמת — צוויי פיסעלען יעדער פון זיי?
ווייל דער שקר שטייט אויף איין פוס און האָט קיין קיום
ניט, אָבער דער אמת שטייט אויף ביידע פיס און האָט אַ קיום.

אויפן פריפעטשיק פון דורות האָבן פייערלעך געברענט, און רביס
האָבן מיט קינדער דעם אלף-בית געלערנט. אמאל זיינען צייטן אַזעלכע גער
ווען אָבער זיי דערווייטערן זיך אַלץ מער און מער פון אונדזערע פאָר-
בענקטע ברעגן, און מיר זעען זיי שוין באַדד אין גאַנצן ניט אַן...

היינט זיינען פאַרלאָשן די פריפעטשיקס, געשטאַרבן די רביס, פאַר
פלויען די קינדער, אַן שכר פאַרטריבן די אותיות...
און אין בלוי-פאַרטראַכטע נעכט — דערציילן מענטשן — האָט מען

מיסטעריעזע פליגל־סילועטן געזען אויף דער ערד. דאָס זיינען די אותיות
וואָס מ'האַט פּאַרטריבן, געפּלויגן מאַנען זייער שר — אין דעם ווינדערלעכן
לאַנד פון לעגענדע...

און הלואי זאָל געשען, אַז זיי זאָלן אַהין אַנקומען אין דער רעכטער
צייט, און די טויערן זאָלן פאַר זיי ברייט געעפנט ווערן.

און אַנגעגורט מיט גערעכט־קייט זאָל דער מלך דאָרט זיצן אויף זײַן
טראָן, און אויסרופן:

— זאָלן זיי אַריינקומען די אותיות, וואָס האָבן אונטערגעשפּאַרט דאָס
צעבראַכענע ייִדישע וועלטל, זאָלן זיי אַריינקומען און נעמען זייער שר!

הלואי זאָל עס אַזוי געשען...

הלואי זאָל עס אַזוי געשען אין דער גרויסער שעה פון שר!...

א פֿייערל אין האַרצן •

אין אַמעריקע איז קיין גייס נישט, און אַ מענטש זאָל באַגליקט ווערן פֿון איין לידל. עס האָט שוין אַפילו געטראָפֿן אַזאָ נס מיט אַ ייִדיש טעאַטער־לידל („ביי מיר ביסטו שיין“). פֿון דעסטוועגן ביק איך געוואָרן שטאַרק איר בערגעראַשט, ווען איך האָב זיך דערמוסט, און אַ ייִדיש זינגער־פֿאַרל איז אויפֿגעריכט געוואָרן פֿון איין ייִדיש לידל און דאָס דווקא פֿון גאַר אַן אַלטס. געהערט האָב איך דאָס טאַקע פֿון זיי אַליין, פֿון די אויפֿגעריכטע, ווען איך האָב זיי געטראָפֿן און זיי געשטעלט די ניס גאַר אַריגינעלע האַרע:

— וואָס הערט זיך? ווי גייט עס?

האַט געענטפֿערט דער מאַן מיט אַ שמייכל:

— געלויבט צו גאַט און געלויבט דעם פֿריפעטשיק!

בין איך געבליבן שטיין אַ פֿאַרחידושטער:

— מילא, — האָב איך געזאָגט — גאַט קען איר. אָבער ווער איז דאָס

דער פֿריפעטשיק?

— איר קענט זיכער אויך דעם פֿריפעטשיק — האָט ער געענטפֿערט

— אפשר נאָך מער ווי איר קענט גאַט. וועלכער ייד קען עס נישט דעם

פֿריפעטשיק?

— אַך, — האָב איך זיך געכאַפֿט — איר מיינט וואַרשאַ: וואָס קיס לידל

„אויפֿן פֿריפעטשיק“?

— זיכער — האָט ער געענטפֿערט — מײן איך דאָס לידל „אויפֿן פֿרי

פעטשיק“. ביי ייִדישע זינגערס איז נישטאַ קיין אַנדער פֿריפעטשיק.

...דאָס דאָזיקע קינסטלער־פֿאַרל איז באַלד נאָך דער טראַגישער וועלט־

* „אויפֿן פֿריפעטשיק ברענט אַ פֿייערל“, ווי אזוי אַן אַלט ייִדיש לידל האָט געצונדן אַ פֿייערל אין האַרצן פֿון אַן אַפגעטרעמדטן יידן — אַ מאַדנע גליק, וואָס האָט געטראָפֿן צוויי ייִדישע קינסטלער, די פרעסע, ב״א, 25 מײ 1957.

מלחמה געקומען פון „דארט“ מיט א גרויסן פאק טראגישע איבערלעבונגען און אויך מיט א גאנץ־שקשהדיקן רעפערטואר פון יידישע און העברעישע לידער. מיט דער צייט האבן זיי בארייכערט זייער רעפערטואר מיט ענגלישע לידער און אזוי ארום באקומען א צוטריט אויך צו נישט־יידישע אונטער־נעמונגען דורך דער סארמיטלונג פון אן ענגלישער קאנצערט־אגענטור. אבער קיין זיכער שטיקל ברויט נאך אלץ נישט געקאנט ארויסשלאגן ביז... ביז עס איז צו הילף געקומען דער אלטער פריפעטשיק.

געשען איז דאס טאקע אין ביורא פון יענער ענגלישער קאנצערט־אגענטור, ווען דאס קינסטלער־פארל איז געקומען זיך דורכצורייזן וועגן א פראיעקטירטן קאנצערט. אינמיטן שמועס איז אריין אן עלטערער מאן מיט זייער א רעכפעקטאבעלן אויסזען און זיך באגריסט מיטן עמפערסאר.
...דער מאן האט זיך דערפרייט מיט די צוויי יידישע קינסטלער און זיי ווארעם געדריקט די הענט.

— אזוי, אזוי, פון יוראפא?... איר האט דארט אלץ מיטגעמאכט?...

אין זיין טאן איז געלעגן א ווארעם מיטגעפיל. פון דעסטוועגן זיינען זיי נאך נישט געווען זיכער, און דער דאזיקער הויכער אמעריקאנער איז א ייד. אמעריקע האט, גאט צו דאנקען, גענוג נישט־יידישן וואס פארמאגן א ווארעם מיטגעפיל פאר יידישן אומגליק. באלד אבער איז דער ייד פון אים ארויסגעקומען — ער איז ארויסגעקומען אין דער פארעם פון א מאדערנער פראגע:

— זאגט מיר, איך בעט אייך, איר קענט אפשר זינגען דאס יידישע ליד „אויפן פריפעטשיק“?

מאן און ווייב האבן זיך איבערגעקוקט פון פארווונדערונג: וואס עפעס פלוצלינג „אויפן פריפעטשיק“?...

אבער אז מען פרעגט, דארף מען ענטפערן.

— זיכער קענען מיר. — האט דער מאן זיך אפגערוהן.

דער ענטפער איז געווען א ריכטיקער, אבער נישט אויף גאנצע הונג־דערט פראצענט. ווייל דער אמת איז, און זיי איז קיין איין מאל נישט געהאט אויסגעקומען צו זינגען דאס דאזיקע אלטע יידישע לידל.

...דערהערט, און זיי קענען זינגען „אויפן פריפעטשיק“ איז מיטאמאל ערגעץ פארשוונדן דער בארימטער אמעריקאנער אדוואקאט און עס איז אויסגעוואקסן אויף זיין ארט א צעווארעמטער סארבענקטער ייד. אפילו זיין ענגליש האט פלוצלינג גענומען קלינגען יידישלעך. איר, „אויפן פריפעטשיק“... זיי ער בענקט נאך דעם ליד... זיי די ווערטער קלינגען נאך אלץ אים אין די אויערן, כאטש עס איז שוין אדעק מער זיי א האלבער יאר

הונדערט... ער איז נאך געווען א קליין יינגל, ווען מען האט אים געבראכט קיין אמעריקע, — אבער דאס ליד „אויפן פריפעטשיק“ געדענקט ער, די מעלאדיע באַגלייט אים דאס גאַנצע לעבן. ווי גייט עס דאָרט? „אויפן פריפּעטשיק“ ברענט אַ פייערל... אַך, דאָס פייערל...

ער האט פלוצלינג איבערגעריסן זיינע דערינערונגען און גענומען ריידן געשעפטלעך, צום פונקט: ער וויל פאַר זיי איינאַרדענען אַ קאַנצערט. „געלט שפּילט נישט קיין ראָלע“... ער לאָזט זיי אויך פרייע הענט וואָס אַנבאלאנגט דעם רעפערטואַר פֿון קאַנצערט. ער שטעלט זיי בלויז איין באַדינג — זיי זאָלן זינגען „אויפן פריפעטשיק“.

מען האט אויסגעטרונקען „לחיים“ לכבוד דעם אַפּמאַך און מען האט זיך גענומען גרייסן צום קאַנצערט. גלייך פֿון „לחיים“ איז דער מוזיקער אַוועק אויף סעקאַנד עוועניו און איינגעקויפט דעם „פריפעטשיק“ צוזאַמען מיט די נאַטן. דערנאָך האָבן מאַן און ווייב גענומען איינשטודירן.

דער קאַנצערט איז פאַרגעקומען און איינעם פֿון די שענסטע לאַקאַלן אין ניו-יאָרק... אַבער דעם גרעסטן דערפֿאלג האט געהאַט „אויפן פריפעטשיק“.

האט ער גענומען זיי איינלאָדן צו זיך און זיי רעקאַמענדירן פֿאַר אַנדערע עמונגען. דער באַדינג איז שטענדיק געווען דער זעלביקער — זיי דאַרפֿן אויך זינגען „אויפן פריפעטשיק“. זיי האָבן באַקומען צוטריט צו קרייזן ווהין קיין זינגער פֿון יידישע לידער איז נאָך נישט צוגעקומען. אַפֿ געפרעמדטע יידן זיינען זיך מחיה מיט יידישע לידער און זיי ווייסן ווי אַפּצודאַנקען פֿאַר דעם דאַזיקן ביסל זעלטענעם נחת. ביי יעדער אונטער-געמונג איז ער, פֿאַרשטייט זיך, דאָ. ער זיצט רויק און וואָרט ביז עס קומט „זיין נומער“ און דעמאָלט צינדט זיך אָן אין זיינע אויגן דאָס היימישע פייערל.

ער האט אויך ביי זיי באַשטעלט אַ ספּעציעלן פּלאַט פֿון „פריפעטשיק“, און אין די אָונטן, ווען ער האט אַ פרייע שעה, פֿאַרמאַכט ער זיך אין זיין קאַבינעט, זאַגט אָן, מען זאל אים נישט שטערן, און — שטעלט אָן זיין באַליבט ליד.

— און מיר זיינען נאָך מיט אים נישט פֿאַרטיק, — זאָגט דער מוזיקער — מיר לייגן נאָך אויף אים גרויסע האַפּענונג. דאָס איינע יידישע לידל, וואָס אונדזערע באַבעס און מאַמעס פלעגן אַמאָל זינגען, האט אונדז דאָ מער געהאַלפֿן אין אמעריקע ווי צען רייכע פעטערס.

...ווער ווייס, וויפּיל נאָך אַזוינע אַלטע יידן עס דרייען זיך אַרום צווישן אונדז, טראַגנדיק אין האַרצן אַזעלכע טליענדיקע פייערלעך, וואָס וואָרטן בלויז, עס זאל עמעזער קומען און זיי פּונאַדערבלאָזן

מאַרק וואַרשאַווסקי ביבליאָגראַפֿיע

אַז איר וועט, קינדער, עלטער ווערן... (געדאַנקען און שטימונג צו עזר וועגן יידיש אין דער יידישער שול), קולטור און דערציונג, נ"י, פעברואַר 1957.

בייליק, אָשר (מ. מ. וואַרשאַווסקי) שלום עליכם, חל־אָביב, 1945.

נאַענטע און ווייטע דאַרפן ווערן אייגן און נאַענט, זאַמלונגען, נ"י 14, נ"י, ווינטער 1958, ז' 76-75.

בעל מחשבות

דער יוד, נ"י 16 קראַקע, 18 אַפּריל 1941.

בערנשטיין, מרדכי

אויפן פריפעטשיק ברענט אַ פיי־ערל, (וועגן א. גאַלאַמבס „אַ האַל־בער יאַרהונדערט יידישע דער־ציונג), די איד' צייטונג, ב"א. 3 מאַרץ 1958.

בערקאוויטש, י. ד.

מיט דער משפּחה פון שריפטשטער לער, דאָס שלום עליכם־בוך, נ"י, 1926, ז' 187—186.

ברייטמאַן, מ.

ווען שלום עליכם און מאַרק וואַרשאַווסקי זיינען צוזאַמען געקומען קיין קיעז, נ"י לעבן, נ"י יוני 1939.

באַביט, יוסף

מ. מ. וואַרשאַווסקי, ראַמאַן־ציי־טונג נ"י 3, וואַרשע, 1908.

באַטשאַנסקי, יעקב

אַ שיינער אַריינפיר צו אַ פּרוכט־באַרן קולטור־זמן, די פרעסע, 27 מאַרץ 1955.

באַסין, מ.

מ. מ. וואַרשאַווסקי, 500 יאַר יידישע פּאַעזיע, נ"י, 1917, באַנד 1, ז' 214—208.

ביאַלאַטאַצקי, ב. י.

אין די ד' אַמית פון יידישן לעבן, דער וועקער, נ"י, 5 אויג' 1922, ז' 20—19.

פון דעם גרויסן שמערץ ביז דער גרויסער פרייד, עטייען, נ"י, 1932, ז' 165.

מאַנגערס ניגון, פרייע אַרבעטער־שפּימע, נ"י, 22 יוני 1951.

מאַריס ראַזענפעלד, דוד עדעל־שטאַט־געדענק־בוך, נ"י, לאַס אַנג־דזשעלעס, סאַן פּראַנציסקאָ, 1952, ז' 495.

חלום און וואַר, עטייען, נ"י, 1956, ז' 40, 351, 454.

אַז די יום־טובֿים־טעג גייען שוין אַוועק... פאַרווערטס, נ"י, 3 אַפּ־ריל 1956.

הער, מאיר

מאָריס ראָזענפעלד, ביכער-וועלט, וואַרשע, יאָנ-אַפּריל, 1923, ז' 7. וואַנווילד, מ.

זיי אַלט איז די יידישע ליטעראַ-טור; צי איז שוין פאַראַן אַ יידי-שע ליטעראַטור?, וואַרשע, 1929, ז' 10.

וועלסקי, ג. ע.

מיט דער אַנטאָלאָגיע „אַמעריקע אין יידישן וואַרט“, יידישע קולטור, נ"י, דעצ' 1955, זז' 29—30.

זילבערצווייג, זלמן

ערשטע ליטעראַרישע טריט, אב-רהט גאַלדפּאַדע, נ"י, 1940, ז' 4.

זשאַבאַטינסקי, וו.

היינט, וואַרשע (?), זאַמעלבוך, נייע ציוניסטישע אַרץ אין אַרץ, ב"א, 1939, זז' 72—74; חג השבוע, עות, רעד' מ. גרינבוים, ד"ר צ. וויינשטיין, קרן קימת, ב"א, ה'תש"ג, זז' 15—17.

טשעריקאָווער, א.

רעוואָלוציאָנערע אין גאַציאָנאַלע אידעאָלאָגיעס פֿין דער רוסיש-יידישער אינטעליגענץ אין די 70ער און 80ער יאָרן, געשיכטע פון דער יידישער אַרבעטער-באַ-וועגונג אין די פאַראייניקטע שטאַטן, 2טער באַנד, נ"י, 1945, ז' 160.

יעפרוויקין, ז. און בעז, ח.

מ. מ. וואַרשאַווסקי, דאָס לעבע-

גאַלאַמב, מ.

לא זו הדרך, די גאַלדענע קייט, ת"א, 1951, העפט 7, ז' 194. פון אונדזער אוצר, אויפן שוועל, נ"י, סעפט-אַקט' 1951.

גאַלדבערג, ב. צ.

וועגן ליטעראַרישע ענינים, דער טאַג-מאַרגען-זשורנאַל, נ"י, 8 דעצ' 1957.

גינזבורג, שאול

אַכראַניק כאַטשאַווסקי — אַ רע-דאַקטאָר פון אַ רוסיש-יידישער צייטונג, היסטאָרישע ווערק, 2-טער באַנד, נ"י, 1937, ז' 266.

די וואַכנשריפט „ראַזסוועט" און „רוסקי יעזרע", אַמאָליקע פּע-טערבורג, ציקאַ ביכער-פאַרלאַג, נ"י, 1944, זז' 158, 160, 163, 167.

געלעבאַרט, מיכל

מ. מ. וואַרשאַווסקי, אַ נייע הגדה של פסח, אַר' בילדונגס-קאָמיטעט פֿין אַרבעטער-רינג, נ"י, 1956, זז' 25—26.

מ. מ. וואַרשאַווסקי, זינגט מיט מיר, אַר' „אַרבעטער-רינג", נ"י, 1945, זז' 95, 101.

מ. מ. וואַרשאַווסקי, מיר זינגען, אַר' „אַרבעטער-רינג", נ"י, 1951, זז' 72—79, 148—149.

גראַנאווסקי, ראובן

יצחק יואל לינעצקי און זיין דור, נ"י, 1941, ז' 81.

פאלקלאר, אידישער קעמפער, נ"י, מיי 1951.
די י. ל. כהן-ירושא, די צוקונפט, נ"י, דעצ' 1953.

מייזיל, נחמן

אברהם גאלדפאדען, נ"י, 1938, ז' 10—11.
פרץ און שלום עליכם, י. ל. פרץ — זיין לעבן און שאפן, נ"י, 1945, ז' 260.
מ. מ. ווארשאוסקי, און זיין „אנטדעקער" שלום עליכם, יידישע קולטור, נ"י, אפריל 1946.
ד"ז אין איקוף, ב"א, נ' 43, מיי 1946.
פאלקס-שאפן און ליטעראטור, יידישע קולטור, נ"י, יולי 1946.
י. ל. פרץ און שלום עליכם, יצחק לייבוש פרץ און זיין דור שרייבער, נ"י, 1951, ז' 281.
שלום עליכם און מ. מ. ווארשאוסקי, יידישע קולטור, נ"י, מיי 1951.
פאלקס-דיכטער און פאלקס-זינגער, יידישע טעמאטיק און יידישע מעלאדיעס ביי באוואוסטע חזן זיקער, נ"י, 1952, ז' 74—75.
די מאביליזאציע פאר הייטערדיגע קע פארמעסטן, יידישע קולטור, נ"י, יאנ' 1954.
אנטאלאגיעס פון יידישער פאעזיע, יידישע קולטור, נ"י, אקט' 1954, ז' 31—33, און דעצ' 1954, ז' 16.
מארק ווארשאוסקי, אַמעריקע

דיקע ווארט, לייענבוך פאר דעם דריטן לערניאר, אר' בילדונגס-קאמיטעט פון ארבעטער-רינג, נ"י, 1954, ז' 242.

כהן, י. ל.

וועגן זאמלען פאלקסלידער, שטר' דיעס פון יידישער פאלקסשאפונג, צוג' מאַקס וויינרייך, יווא, נ"י 1952, ז' 139.
די טעאריע פון „רעפראדוקציע" ביי סאָוועטישע יידישע פאלקלאַ-ריסטן, ד"ר, ז' 231.
פאלקסליד און פאלקסטימלעך ליד, שטודיעס וועגן יידישער פאלקס-שאפונג, צוג' מאַקס וויינרייך, יווא, נ"י, 1952, ז' 195—197, 200.

ליטוויץ, א.

דער דיכטער פון דעם יידישן וויי. די צוקונפט, נ"י, נאו' 1917, ז' 647—650.
דאס יידישע פאלקסלעבן אין ווארשאַוסקיס לידער, די צוקונפט, נ"י, דעצ' 1917, ז' 706—711.

מאלאמוט, יוד לאַמעד

יידישע פאלקסלידער, קאליפארניע, ניער יום-טוב בלעטער, לאַס אַנג' דוש', מאַרץ 1956, ז' 12.

מאנגער, איציק

מארק מאַרקאָוויטש וואַרשאַוסקי, נאַענטע געשפּאַלטן, אר' ה. בושאַ-זא, וואַרשע, 1938, ז' 161—169.

מארק, יודל

יחיד און קאלעקטיב אין יידישן

דאָקציע און מיט אַ פאַררעדע פון
יעקב סיכמאַן, אַרויסג' וועלט־
ביבליאָטעק", וואַרשע תרע"א—
1911, זוי' 11, 14, 86—89.

פריד, פ.

דער כוח פון אידישן פאַלקסליד,
שלום עליכּם באַגייסטערונג פאַר
מ. מ. וואַרשאַווסקי, מאַרגן־פּריי־
הייט, נ"י, 30 יאָנ' 1958.

ציטרון, ש. ל.

מאַרק וורשבסקי, לקסיקון ציוני,
ורשה, הוצאת ש. שרברק, תרפ"ד,
1924, שפאלטן 223—224.

צייטלין, אהרן

50 יאָר וואַרשאַווסקיס פאַלקס־לי־
דער, דער טאָג, נ"י, 24 אויג'
1951.

אונדזער נאָענטער עבר, דער
טאָג־מאַרגען־זשורנאַל, נ"י, 20
אַפריל 1955.

קאַצאָוויטש, ישראל איסר

שלום עליכּם פאַרקויפּט קיילן און
קאַלך. — שלום עליכּם לאַטקעס
און וואַרשאַווסקיס לידער, זעכ־
ציק יאָר לעבען, נ"י, 1924, זוי'
297—292.

קיסין י.

אליקים צונזער און זיינע לידער,
ווילנע, זאַמלבוך געווידמעט דער
שטאַט ווילנע, רעדאַקטירט סוף
יעפים ישורין, נ"י, 1935, ד' 480.

ראַזשאַנסקי, שמואל

מ. וואַרשאַווסקי, דער פאַלקס־זיני־

אין ייִדישן וואַרט, אַנטאַלאָגיע,
נ"י, 1955, זוי' 41, 43.

צו די ליינער, נאָענטע און איי־
גענע, נ"י 1957, ז' 8. — מ. מ.
וואַרשאַווסקי, זוי' 35—52.

דער איקוף אויפן מוזיק־געביט,
ייִדישע קולטור, נ"י, 1958, ז' 35.

ניגער, ש.

מ. מ. וואַרשאַווסקי, יודישע וועלט,
1, 1915.

עלעמענטן פון פאַלקס־פּאָעזיע אין
מ. וואַרשאַווסקיס לידער. — וואַר־
שאַווסקי און די אַזוי גערופּענע
„פאַלקס־דיכטער“ (מיכל גאַרדאַן,
צונזער), אידישע ליטעראַטור,
כרעסטאַמאַטיע פאַר ליטעראַטור
און קריטיק, קיעוו, 1928, זוי'
314—315.

פּראָבלעמען און אויסגאַבן פון
אַמעריקאַניש־ייִדישער ליטעראַ־
טור־געשיכטע, די צוקונפּט, נ"י,
דעצ' 1954, ז' 433.

יצחק לייבוש פּרץ, אַר' קולטור־
קאָנגרעס, ב"א, 1952, ז' 138.

דב סדן

אַבני שפה, עם עובד, תל־אביב.
תשט"ו, זוי' 220, 246, 247.

ענטין, יואל

יעקב גאַרדין, דער טאָג, נ"י, 19
יוני 1949.

פיכמאַן, יעקב

די יודישע ליריק, די יודישע מו־
זע — זאַמלונג פון די בעסטע
ייִדישע לידער, אונזער דער רע־

סקים לידער, די געשיכטע פון
וואַרשאַווסקיס לידער, מ. מ. וואַר-
שאַווסקי — יודישע פּאָלקס-
לידער, נ"י, 1918, ז' 7—VIII און
IX—XIV.

מ. מ. וואַרשאַווסקי און זיינע ליי-
דער, אַלע ווערק פון שלום עליכם,
נ"י, 1919, ז' 51—68.

זיכרוניעס וועגן מ. וואַרשאַווסקי,
אידישע ליטעראַטור, קיעז, 1928,
ז' 310—314.

שעפנער, ב.

אויפן פריפעסטיק ברענט אַ
פיערל, פאָרווערטס, נ"י, אַפּריל
1957. — יידישע פרעסע, ריא, 3
מיי 1957. — די פרעסע, ב"א,
25 מיי 1957.

שרפשטיין, צבי

„החוד בחיי עמנו“, ת"א, תשי"ב
ז' 222—223.
אידישע ליטעראַטור, כרעסטאָמאַ-
טיע פאַר ליטעראַטור און קריטיק,
קיעז, 1928, ביאָגראַפיע, ז' 310.

דאָס יידישע וואָרט

אַ ליטעראַרישע כרעסטאָמאַטיע,
צוויי אַלגין, באַנד 1, ווילנע, 1921,
ז' 8—9.

100 לידער מיט מוזיק

פאַך שול און היים

אַר' צווישאַן שלום עליכם-שול,
ב"א, אַקט' 1947, ז' 8.

דאָס שלום עליכם-בוך

נ"י, 1926, ז' 186—187, 247,
252, 287, 364, 368.

גער פון יידישן לעבן (20 יאָר
נאָך זיין טויט), „די אידישע ציי-
טונג“, ב"א, 14 אויג' 1927.

דאָס פאַרגעסענע געזאַנג צו דער
ערד, די איד' צייט', ב"א, 13 יוני
1947.

צו די 50, מאַרק וואַרשאַווסקי:
1907—1957, די איד' צייט', ב"א,
22 דעצ' 1957.

ריווקין, ב.

פ. בימקאָ אַלס דערציילער איז
אויך אַ דראַמאַטורג, המשך, העפט
3, נ"י, 1942, ז' 20.

רייזען, אברהם

די שעפער פון דער מאַדערנער
יידישער ליטעראַטור, די צוקונפט,
נ"י, סעפט' 1920, ז' 507.

רייזען, זלמן

מאַרק וואַרשאַווסקי, לעקסיקאָן
פון דער יידישער ליטעראַטור,
פרעסע און פּילאָלאָגיע, ערשטער
באַנד, ווילנע, 1928, שפּאַלטן
918—921.

שלום עליכם

אַן אַפּענער בריוו צו יואל ענגעל,
דער יוד, נ' 24, קראַקע, 13 יוני
1901, יידישע קולטור, נ"י, נ' 5,
1951.

די געשיכטע פון וואַרשאַווסקיס
לידער, צו דער 2טער אויפלאַגע
אין צוויי בענדער, אַרויסגעגעבן
פון „מוריה“, אַדעס, 1914, דאָס
יידישע פּאָלק, וואַרשע, נ' 1, 25
מערץ 1914, ז' 13—16.

אַ פאַר ווערטער צו וואַרשאַווי-

AUSUBEL, NATHAN:

The Story of Yiddish. Mark Warshavsky, **Morning Freiheit**, New York, August 28, 1947.

BINDER, A. W.:

Jewish Music, The Yiddish Folk Song, The Jewish People, Past and Present, Volume III, **Jewish Encyclopedic Handbooks**, Central Yiddish Culture Organization (CYCO), N.Y., 1952. P. 358.

BIRSTEIN, Y.:

Bards of The Yiddish Language, Mark Warszawski, **Jewish Youth**, Melbourne, Jan.-Febr. 1947, P. 20.

GREEN, BER:

America in the Yiddish Mirror, **Jewish Life**, N.Y., January 1956, P. 39.

HAAS, JACOB DE:

Mark Warschawsky, **The Encyclopedia of Jewish Knowledge**, Behrman's Jewish Book House, N.Y., 1946, P. 626.

MEISEL, NACHMAN:

Sholom Aleichem and His "Find", **Sholem Aleichem Panorama**, London, Canada, 1948, P. 46-49.

MARK, JUDEL:

Yiddish Literature, **The Jews: Their History, Culture and Religion**, N.Y., 1949, P. 884.

MLOTEK, ELEANOR GORDON:

America in East European Yiddish Folksong. **The Field of Yiddish**, N.Y., 1954, P. 180, 191.

RABINOVITCH, ISRAEL:

Ernest Bloch, **Of Jewish Music**, The Book Center, Montreal, 1952, P. 197.

RESNICK, SALOMON:

La Poesía, **Esquema de la Literatura Judía**, Buenos Aires, 1933, P. 63.

ROBACK, A. A.:

The Literature, **Curiosities of Yiddish Literature**, Sci-Art Publishers, Cambridge, Mass.

MCMXXXIII, P. 70.

Syllabus of Yiddish Literature, **The Folk-Movement**, Sci-Art Publishers, Cambridge, Mass. MCMXXIII, P. 177.

Syllabus of Yiddish Literature, **Outlook of Yiddish Literature, Curiosities of Yiddish Literature**, P. 197.

The Collaterals, **Varshafsky, The Story of Yiddish Literature**, Yiddish Scientific Institute, N.Y., 1940, P. 159-160.

SENDREY, ALFRED:

Bibliography of Jewish Music, Columbia University Press, N.Y., 1951, N° 2609, 2694, 2992, 4520, 7233, 8136, 8578, 8958, 9195, 9211, 9228, 9292, 9312, 9327, 9381-82, 9392, 9402, 9754.

WAXMAN, MEYER:

Folk Bards (Bards of the Haskalah Period), **History of Jewish Literature**, Vol. IV, Bloch Publishing Co., N. Y., 1941, P. 550, 552.

**ENCYCLOPEDIE
DE LA PLEIADE:**

Histoire des Litteratures. Tome II, Litteratures Occidentales, Les Contemporains de Peretz, Librairie Gallimard [France], 1956, P. 1176.

ЭНГЕЛЬ, Ю.:

По поводу "Еврейских Народных Песенъ" — М. М. Варшавскаго, **Восходъ**, № 18, С. Петербургъ, 1901, Стр. 19-22. **Восходъ** № 23, 1901, Стр. 13-25.

Ответъ г-ну Варшавскому,

Восходъ № 25, 12 апреля 1901, Стр. 22-26.

ПРИЛУЦКИЙ, Н.:

Маркъ Марковичъ Варшавскій, Еврейская Энциклопедія, Томъ девятый, Изданіе Общества для научныхъ Еврейскихъ Изданій и Издательство Брокгаузъ-Ефрона, С. Петербургъ, Стр. 339.

**БОЛЬШАЯ СОВЕТСКАЯ
ЭНЦИКЛОПЕДИЯ:**

Томъ девятый, Москва, 1928, Столбъ 36, Маркъ Варшавскій.

פּראָיעקט פֿון סצעניזאַציעס

פֿאַר מאַרק וואַרשאַווסקיס לידער

ולמן הירשפֿעלד

„קמץ אַלף - אַ!“

אין דער סצעניזאַציע
גייסן-אַריין די לידער

אַלף-בית

פסח

דעם מילנערס טרערן

אַ בריוו פֿון אַמעריקע

אַ יידיש ליד פֿון רומעניע

דאָס ליד פֿון דעם ברויט

דער ייד אין וועג

דער חלוט

שטיי־אויף!

די טעכטער ציונס זינגען

ציון

אויף קידוש־השם

לשנה הבאה בירושלים.

אין א זייט סון דער בינע, אין א ווינקל — א לאנגער טיש מיט בענק סון ביידע זייטן. אויף די בענק — חדר-יינגלעך. אויבנאן — דער רבי. אויסן טיש ספרים — אסן. די תלמידים ברור מען אן ווערטער דעם ניגון סון „דער אלף-בית“. אויף דער צווייטער זייט בינע, סאָרנט, באַזייזט זיך דער דיכטער.

דיכטער — (זינגט די ערשטע סטראָפֿע)

אויפֿן פריפעטשיק ברענט...

(ביז) ...וואָס איר לערנט דאָ...

רבי — „זאָגט-זשע נאָך אַ מאָל און טאַקע נאָך אַ מאָל!

קינדער — קמץ אלף — אַ!

(דער דיכטער פֿאַרשאַוינדט)

רבי — לערנט קינדער מיט גרויס חשק,

אַזוי זאָג איד... (ביז) ...וואָס איר לערנט דאָ...

רבי און **קינדער** — זאָגט-זשע נאָך אַ מאָל — — אַ!

אַ גרעסער בחורל (אַ באַהעלפֿער) — לערנט, קינדער, האָט

ניט מורא — — — (ביז) נאָך מער...

אַלע — זעט-זשע, קינדערלעך — — — (ביז) אַ!

רבי — איר וועט, קינדער, עלטער ווערן — — — (ביז) וויפֿל:

געוויין... (דער רבי צעוויינט זיך שטיל, אַלע קוקן אויף

אים פֿאַרחידושט)

אַ קינד — רבי, פֿאַרוואָס וויינט איר?

רבי — פֿאַרוואָס איך וויין? אַני, קינדערלעך טייערע, זאָל אַיך

גאָט באַשירעמען... אַט גייט אַן ערבֿ פסח בני ייִדן... ס'קומט אַן דער

ליבער פסח — זמן חרותינו, ייִדן דאַרפֿן זיך משמח זיין, נישט וויינען.

חלילה... נאָר אַז איר וועט עלטער ווערן, וועט איר ערשט פֿאַרשטיין.

וויפֿל אין דעם יום-טובֿ פסח ליגן טרערן און וויפֿל געוויין... (וויינט)

אַ צווייט קינד — מיר זענען שוין נישט קיין פיצלעך קינד-

דער, רבי, מיר פֿאַרשטייען שוין אַלץ.

אַ דריט קינד — דערציילט אונדז, רבינו, מיר פֿאַרשטייען

שוין אַלץ.

רבי (זינגט דאָס ליד „פּסח“) — איך וועל אַניך דערציילן דאָ,
קינדער, אַ מעשה — — — (ביז) פֿאַרלאַפֿן...

אַלע — (אַנשטאַט „זיידעניו“ — רביניו) — אוי, וויי, רביניו,
אוי, וויי, רביניו, מיר הערן דיר...

רבי — (זינגט אַלע סטראָפֿן)

אַלע — (זינגען די רעפֿריינען) אוי, וויי, רביניו.

דיכטער — (באַוויזט זיך, זינגט) אַז איר וועט, קינדער דעם
גלות שלעפֿן... אַאָזיוו.

אַלע — זעט-זשע, קינדערלעך...

דיכטער — אויפֿן פּריפעטשיק... אַלף-בית (דיכטער פֿאַר-
שווינדט)

באַהעלפֿער — זעט גאַר, רבי, ווער עס דרייט זיך דאָ אַרום
אין געסל: אַבֿרהאַמל דער מילנער.

רבי — אַני, אַני, אַני, געוואָרן, נעבעך, אַ תּל פּון ר' אַבֿרהאַמלען;
איצט, אויף דער עלטער, טרײַבט מען אים גאַר אַרויס פֿון דאַרף.

אַ קינד — פֿאַרוואָס, רבי, טרײַבט מען אים?

רבי — פֿאַרוואָס? דער ביטערער גלות, קינדערלעך. אַ רחמנות,
נעבעך, אויף ר' אַבֿרהאַמל מילנער. רוף אים אַרײַן! (באַהעלפֿער גייט
צו דער טיר, רופֿט)

באַהעלפֿער — ר' אַבֿרהאַמל! זײַט אַזוי גוט, קומט אַרײַן אַ
זײַלע! ער וויל נישט גיין, רבי...

רבי — (גייט צו צו דער טיר, רופֿט אים) קומט אַרײַן ר'
אַבֿרהאַמל, קומט אַרײַן! (מילנער גייט אַרײַן).

מילנער — אַ גאַט העלף!

אַלע — אַ גאַט העלף!

רבי — איר קענט דאָך ר' אַבֿרהאַמל מילנער! אַ יאָ?

אַלע — יאָ, אַוודאי קענען מיר ר' אַבֿרהאַמל מילנער.

מילנער — אַני, קינדערלעך, כ'האַב דאָך נאָך אַינערע טאַטעס
געקענט, ווען זיי זײַנען חדר-ינגלעך געווען. (זינגט) „אוי, ווײַל

יאָרן — — — (אַלע סטראָפֿן, ביז) מיט זיי גייט אויס דער ייד“.

רבי. — ניין, ר' אברהם, א ייד טאָר נישט אַרנינפֿאַלן אין יאוש.
דער ייד גייט קיין מאַל נישט אויס... מען יאָגט אונדז, מען פּלאָגט
אונדז, אַבער דער ייד בלעבט ייד.

אַ קינד — אוי, הַכֶּרֶה, זעט נאָר ווער עס גייט! (אַלע לויפֿן צו
טיר און פֿענצטער)

אַלע — טראַם, טראַם, טראַם, טראַם, טראַם, טראַם — תנחום
דער טרובאַטש מיט די מעדאַלן.

רבי — אַט זעט איר, ר' אַבֿרהאַמל, אַ ייד תנחום טרובאַטש!
אויסגעשטאַנען אַלע שבעה מדורי גיהנום... מלחמות מיט פּורעניות...
און דאָך איז ער תמיד מלא בטחון, תמיד לעבעדיק און פֿריילעך.
אַזוי דאַרף זיין אַ ייד!

די קינדער — (שרייען) תנחום טרובאַטש, טראַם טאַם, טאַם!
מיי לויפֿן אַרויס, ברענגען אים אַרײַן, אַלע אַרום אים, עד קומט
אַרײַן זינגענדיק)

תנחום — (זינגט) כ'חיל אינך דערציילן אַקוראַט — — —
אַלע — (העלפֿן מיט דעם רעפֿרײַן, מאַרשירנדיק ווי סאַלדאַטן
אַרום אַ גענעראַל)

זיי מאַרשירן אַרויס. נאָך זיי דער מילנער און דער רבי.

דער רבי — (רופֿט זיי נאָך) „איי, ווייסע הַכֶּרֶהניקעס —
שטיפֿט אַ ביסל, קינדערלעך, און פֿאַרגעסט נישט צוריקצוקומען אין
חדר... עוד היום גדול, מ'דאַרף נאָך לערנען!

עס הערט זיך פֿון דרויסן אַ רעש פֿון די קינדער און דער קול פֿון רבין

כיענע — קיינער נישטאַז שרֶה־ברנענע! שרֶה־ברנענעשי, קרויזן
רביצין — (קומט אַרײַן) אַ, סקאַצל קומט, כיענע! שוין אַ שאַק
מיט יאָרן אינך ניט געזען.

כיענע — שרֶה־ברנענעשי, סערצע! אַ בריוו... אַ בריוו פֿון
אַמעריקע, פֿון מוזן בנימינען. כ'האַב מיר שוין די אויגן אויסגעקוקט
אויף דעם בריוו; טוט מיר אַ טובֿת, שרֶה־ברנענע, קרויזן, און ליענעט

מיר איבער דאָס בריוול... די אויגן, נישט פֿאַר אייך געדאַכט, דינען
מיר שוין נישט אויף דער עלטער.

רביצין — אַך, אַך, פֿאַרוואָס נישט? אדרבה ואדרבה; וווּ
זינגען מינע שפּאַקולוז? זיצט, כיענע לעבן, וואָס שטייט איר?
(די ביידע ווייבער זעצן זיך. די רביצין נעמט דעם בדיוו, טוט
אָן די ברילן, זינגט)

טייערע מאַמע, טייערע מוטער, — דו מיין טייער, פשר האַרץ...
(אָ בריוו פֿון אַמעריקע)

(ס'קומט אַרנין דער רבי מיט די תלמידים)

רבי — שקצים, עכברושים, אין חדר אַרנין! גענוג געשטיפט!
רביצין — (שטייט אַויף) זיי קומען שוין, די חברה.
כיענע — גאָט זאָל אייך דערפֿאַר באַזאָלן, שרה-בריינעשי!
רביצין — איר'ט נאָך דערלעכן נחת אין אייער זון, גאָט
איז אַ פֿאַטער (זי באַגלייט זי אַרויס).

(ס'קומט אַריין דער רבי מיט די תלמידים)

רבי — צום טיש, חברה! לכל זמן ועת, לכל חפץ תחת השמים
— אויף אַלץ איז פֿאַראַן אַ צייט, האָט שלמה המלך געזאָגט; עת
לבנות ועת לשחוק — אַ צייט צו ווינען און אַ צייט צו לאַכן. (די
קינדער זעצן זיך אַרום טיש)

רבי — אַז איר וועט, קינדער, דעם גלות שלעפֿן, אויסגעמוטשעט
זיין, זאָלט איר פֿון די אותיות פּוח שעפֿן, קוקט אין זיי אַרנין...

אַלע — זעט-זשע, קינדערלעך — — — (ביז: קמץ אלף — א).

רבי — אָט, זעט איר, קינדערלעך, אונדזער מאַנישלו (ער
ווייזט אויפֿן באַהעלפֿער) אַן אַרעם בחור, אַ קיילעכדיקער יתום, גע-
קומען אַזש פֿון רומעניע... ער ווייס שוין דעם טעם פֿון גלות, פֿון
פֿאַגראַמען! אָבער דאָך איז ער תמיד פֿריילעך. ער לאַכט זיך אויס
פֿון די צרות און פֿון די שונאיי־ישראל. אַ יאָ, מאַנישל, עס איז אַזוי
מאַניש — אַודאי, רבי־לעבן, גאָט איז אַ פֿאַטער, און איך
הער זיי ווי דעם טאַטער...

מאַניש — (זינגט אַ ייִדיש ליד פֿון רומעניע) אַז מען זאַפֿט

פֿון מיר דאָס בלוט אַרויס — — — — (ער זינגט נאָר 4 סטראָפֿן.
 ביז „גאַט און אונדזער תּורה“; אַלע חזרן־איבער מיט אים צוזאַמען
 דעם רעפֿריין).

רבי — אַט אַזוי, קינדערלעך, לערנט ווינטער, זאָגט שלמה
 המלך:

עוֹבֵד — דער וואָס אַרבעט, אַדמתו — זיין ערד, יִשְׁבֵּעַ — וועט
 זיין זאַט, לחם — פֿון ברויט... (אַלע קינדער חזרן־איבער וואָרט ביי
 וואָרט מיט אַ ניגון) און דוד המלך זאָגט: יגיע — די מי, כּפּיך —
 פֿון דענע הענט, פי תּאכל — אַז דו וועסט עסן, אַשריך — וווּיל איז
 צו דיר, וטוֹב לך — און גוט אַיזו דיר... (די קינדער חזרן־איבער וואָרט
 ביי וואָרט).

סיווערט טונקל. — עס הערט זיך דער ניגון אָן ווערטער פֿון
 „גרויסער גאַט, מיר זינגען לידער“. — אין צווייטן ווינקל אַזאַנסט־
 סצענע, אַנטקעגן דעם האַלב־טונקלן חדר, באַווייזט זיך אַ שיל
 מיט אַ טאַוול, מאַפע. שול־בענק, אויף וועלכע עס זיצן שילערס
 און שילערנס און זינגען צוזאַמען מיטן לערער אָדער לערערקע
 — „גרויסער גאַט, מיר זינגען לידער“. — אין הינטערגרונט עפנט
 זיך אַ פּאַרהאַנג: אַ פעלד פֿון זון באַגאַסן, קאַלאַניסטן אַרבעטן
 און זינגען.

קאַלאַניסטן — גרויסער גאַט, מיר זינגען לידער...

עס פּאַלט דער הינטערשטער פּאַרהאַנג, ס'באַווייזט זיך אין
 ווינקל פֿון פּאַדערגרונט דער דיכטער. — אונטער מוזיק־באַגלייִ־
 טונג שזנט זיך דער הינטערגרונט־פּאַרהאַנג. — מ'זעט דאָס זעל־
 ביקע פעלד וואָס פריער. — די קאַלאַניסטן זיינען נישטאַ. אַ
 גלות־ליד שפּאַנט, ביז ער לייגט זיך אַ מידער אינטער אַ בוים
 און שלאַפט איין.

(די חזר־זינגלעך און די שול־קינדער זינגען־מיט דעם רעפֿריין)

דיכטער — (דעקלאַמירט) „דער חלום“

אַלע קינדער מיטן רבין, לערער, באַהעלפּערס, רביצין א"א דער־
 שיינען אויף דער הינטערגרונט־בינע. — זיי אַלע בילדן דעם
 כאָר און כאָר ביי די לידער „שטיי־אויף“.

„די טעכטער ציונס זינגען“ (קענען זינגען אַנשטאַט „טעכטער“ — „קינדער“)

עס דערשיינען צוויי „בילוייס“, זיי זינגען „ציון“)

בילוייס — פֿון דער וועלט פֿאַריאַגט, פֿאַרטריבן — — —

עס ווערט ביסלעכווייז טונקל — עס צינדט זיך אַן אַ שייטער,
אַלע — אַרום פֿיער. — עס דערשיינט דער גלות־ייד.

גלות־ייד — (זינגט „אויף קידוש השם“) כִּלִּיג דאָ אין פֿניער

אַלע — (זינגען דעם רעפֿריין)

דער באַהעלפער און אַ פֿאַר גרעסערע וואַלמידיס זיינען פֿאַר־
וואַנדלט געוואָרן אין אַ גרופע חלוצים.

חלוצים — (זינגען דאָס ליד „לשנה הבאה בירושלים“) **צי**

ווייסט איר, ווי עס הייסט דאָס אַרט — — —

דיכטער — (אין פֿאַדער־גרונט, זינגט)

לערנט, קינדער, מיט גרויס חשק,

אַזוי זאָג איך איך אַנך אָן,

ווער ס'וועט גיכער פֿון איך קענען עבֿרי,

דער באַקומט אַ פֿאַן.

(ער דערלאַנגט זיי קינדער די ישׂראל־פֿאַן)

אַלע — (זינגען) — זעט־זשע, קינדערלעך, געדענקט־זשע

טייערע — — —

(ביז) קמץ אלף — א

אויפֿן הימל צינדט זיך אַן אַ גרויסער, ליכטיקער „אַ!“)

„א חתונה ביי יודן“

אין דער סצעניזאציע
גייען-אַריין די לידער

דער שדכן משה אהרן
די באַבע
שׂוּרָה און רבֿקה
דער בעכער
דער זיידע מיט דער באַבע
דאָס פֿריילעכע שניידערל
פֿלהניו, וויין־זשע, וויין
די ראָד
אַ פֿריילעכט

שדכן משה אהרן — (קומט, זינגט און דעקלאַמירט דאָס ליד „דער שדכן“).

די באַבע — (קומט מיטן אייניקל בנימין)
די באַבע — זעסט, בנימין, אלע האַבן חתונה און דו... אפֿשר
זאל איך איבערריידן מיט משה־אהרן שדכן?
בנימין — חלילה, באַבעשי, חלילה, מ'דאַרף נישט.
באַבע — (זינגט און רעדט) „רק איך טראַכט (אַנשטאַט „כ'ליג
און טראַכט“) טאָג ווי נאַכט“

ס'קימען אָן געסט, צווישן זיי דער בחור פון ראַכמעטטריוקע.

שדכן — נו, בחור, אויף וואָס וואַרטסטו? כ'לעבן, האָסט שוין
לאַנג געמעגט הערן שופֿר בלאָזן.

באבע — האסט דאך שוין געהאט א פלה, דאכט זיך — שרה.
שדכן — נישט שרה, נאר רבקה.
בחור — יא, אי שרה, אי רבקה...
 (זינגט) „אז איך בין געקומען קיין ראכמעסטריוקע“...
 (אלע חזרן איבער דעם רעפֿרין).

שדכן — מזל־טוב! אויפגעשפילט זאל ווערן אין א גוטער שעה,
 די מחותנים, ר' מלך עם זוגתו מלפה, זינען דא!
אלע — מזל־טוב לחיים, לחיים טובים ולשלום!
שדכן — (זינגט „דער בעכער“) טייערע מלפה, געזונט זאלסטו
 זיין...
 (דער עולם זינגט מיט דעם רעפֿרין).

שדכן — (בגילופֿין, רופֿט־אויס) שא! אויפגעשפילט זאל ווערן;
 עס קומט־אן די יונגע פֿאר. (ער גייט איבער אין געזאנג)
 ס'איז אַקוראַט געוואָרן 50 יאָר,
 אַז זיי לעבן אינאיינעם, דאָס אַלטע פֿאַר...
 (דאָס ליד „דער זיידע מיט דער באַבען“ ווערט געזאָנגען, אַזוי־
 געטיילט די סטראָפֿן צווישן אַלע פֿאַדערזינען).

שדכן — אויפֿשפילן זאל אַ לעבעדיקס די קאַפעליע! ס'קומט
 אַן דער חייט דער פֿאַלגע, דער שניידער ר' אלי!
שניידער — (זינגט „דאָס פֿריילעכע שניידערל“)
 „אַז דער יום־טובֿ הייבט זיך אָן באַווייזן“...

שדכן — מאַכט אַ וואַרע, מחותנים און געסט אַלע, און אויפֿ־
 געשפילט זאל ווערן לפֿנוד דער פלה!
 (מען פֿידט אַרײַן די פלה, מען באַזעצט זי)
שדכן — (זינגט): „פלהניו“...

צום סוף קומען די צוויי אַנסאַמבל־לידער: „די ראָד“, „אַ פֿריי־
 לעכט“, בעזת העלכע עס דערשיינען אַלע פֿאַרשווינען, וועגן
 העלכע עס ווערט געזונגען, און עס ווערט פֿאַרענדיקט מיט אַן
 אַלגעמיינעם סצח־טאַנץ.

נ א כ ב א מ ע ר ק ו נ ג

◆ דער טיטל פון דעם בוך, **יידישע פאלקסלידער**, איז ווי פון אלע פריערדיקע 3 אויסגאבעס, מאַרק וואַרשאַווסקיס.

◆ די פינף אָפטיילונגען, אין וועלכע אַלע לידער זיינען איינגעטיילט, און זייערע טיטלען, זיינען פון דער רעדאַקציע. די גרופירונגען — נאָך די סעמעס און שטימונגען. די טיטלען — פון וואַרשאַווסקיס פערזן.

◆ אין דער אויסגאבע פון 1918 ווערט באַמערקט, אַז וו. האָט צו נאָך 8 לידער געהאַט מוזיק (חוץ די וואָס מיר האָבן דאָ איבערגענומען פון זיין אַלבאָם און פון אַנד' קוואַלן). מיר האָבן זיי נישט געפונען אין ב"א, נישט אין נ"י יוואָ. דער וואָס האָט יאָ די ניגונים — **צו חד גדיא, דער אמת, דאָ אויף דער פריזובע, מיט איין בליק, שוואַרצע וואַלקנס זע איך ציען, דער חלום, שטיי-אויף!**, די **טעכטער ציונס זינגען** — ווערט געבעטן זיי צושיקן דער רעדאַקציע. עס וועט כדאי זיין צו זוכן אַן אופן זיי צו ברענגען לאור.

◆ וואַרשאַווסקיס **דיאַלעקט** איז נאָר טיילווייז אָפגעהיט געוואָרן אין דעם בוך. וועגן דעם ווערט אָנגעמערקט ביי אַ ריי גראַמען. וואַרשאַווסקי האָט געגראַמט **חנהלע** מיט **בריינעלע**, **גיך**, מיט **מצליח**, **שיינדל** מיט **שפענדל**, פּרעכטיקע גראַמען אין וואַלינער דיאַלעקט, וואָס גייען פאַרלוירן פאַר די וואָס ריידן אַ פאַרליטעראַרישטן יידיש, פאַרליטווישט. אין בוך איז איבער-געלאָזט **באַבע** אָנשטאָט **באַבע**. אין כלל ווערט געדרוקט **זייט**, אָבער פאַר ווילקלאַנג איז אין עטלעכע פערזן איבערגעלאָזט **זענט**.

◆ אונטער די נאָטן, אין דער לאַטיינישער טראַנסקריפציע פון די לידער-סעקסטן, איז באַנוצט געוואָרן לפי ערך אַן אוניווערסאַלער אויסלייג פאַר מוזיקערס און זינגערס, צום נאָענטסטן **צו ענגליש**. אַט זיינען ביישפּילן, ווי אייניקע יידישע אותיות ווערן אויסגעלייגט (אַנדערש ווי אין שפּאַניש):
ts — **ש**, **sh** — **ז**, **z** — **כ**, **ch** — **צ**, **tz** — **(אויב עס זיינען אַרײַנגעפאַלן טעותים, איז ניט צו ווונדערן זיך. די וואָס האָבן דאָס באַדאַלפט טעכניש דורכפירן זיינען געווינט צו לאַקאַליסטישער טראַנס-קריפציע, געבויט אויף דער לאַנדשפּראַך).**

◆ אין דער שווערער אויפגאַבע צו קאַרעגירן אומצייליקע פעלערן און פאַרקריפלונגען אין דער מוזיק — ווי זי איזפריער געווען געדרוקט און פאַרשפרייט — האָט ברייטהאַרציק בייגעטרָאָגן, מיט זיין גרינטלעכער פאַכ־מענישקייט און פיינעם חוש פאַר עכטיקייט, דער קאַמפּאָזיטאָר און דיריגענט לעאַ וויינער, ווי אויך דער קאַמפּאָזיטאָר און פּאָלקלאָריסט לאַזאַר קלאַצמאַן. דער יאַהאַנעסבורגער קאַנטאָר ישראל אַלטער, צו גאַסט אין בוענאָס־איירעס, האָט אויפגעשוּיבן דעם וואַריאַנט „דער בעכער“. מוזיק־טעקסטן, זעלטענע שוין, האָבן אויסגעבאַרגט מ. לייזאַ, זינגערן אַדעלאַ מילרוט און ייוואַ. פאַר אַלעמען — אַ האַרציקן דאַנק.

◆ ביים אַנגעבן טיטלען פון ביכער אין רוסיש, ביים ציטירן אַדער אין דער ביבליאָגראַפיע פון יעפּים ישורין, זיינען מיר געווען געצוונגען צו אַקצעפּטירן אַ „ע“ אַנשטאַט אַן אַלטע רוסישע „יאַט“ ווייל די רוסישע דרוקעריי האָט נישט מער דעם אַלטן אות.

◆ היות עט איז נישט באַקאַנט וואַרשאַווסקיט ניגון צו „קידוש השם“, איז באַזונדער וויכטיק צו קענען דעם ניגון, וועלכן עס האָט צו דעם ליד געשאַפן אליהו קאַנטאָר, וואָס מיר דרוקן אין דעם בוך.

◆ אַ באַזינדערן יישריכוח דעם פאַרדינסטפולן ביבליאָגראַף יעפּים ישורין, וועלכער האָט — אויף אונדזער בקשה — מיט זיין כאַראַקטעריסטישער מיזאַמקייט צוגעשיקט (פון ניו־יאָרק) די מאַרק וואַרשאַווסקי־ביבליאָגראַפיע.

◆ כד־צו ופּן די אויפּמערקזאַמקייט פון יידישע קולטור־אַרגאַניזאַציעס אין דער גאַנצער וועלט אויף דעם רייכן שטאַף, וואָס איז דאָ ביי מאַרק וואַרשאַווסקין און וואָס איז גישט אויסגענוצט געוואָרן — דורך רעזשיסאָרן און דיריגענטן! — פאַר ספּעקטאַקלען, האָט די רעדאַקציע באַווויגן דעם טאַלאַנטפולן שווישפילער זלמן הירשפעלד, איינעם פון די פיינסטע אינסט־ליגענטן אַנאַליטיקער און פּראַיעקטן און סקיצן פאַר צוויי סצעניזאַציעס פּון מאַרק וואַרשאַווסקיס לידער, וואָס ווערן געדרוקט אין דעם בוך. יידישע קולטור־צענטערס, דראַמקרייזן און ליבהאַבערס פון טעאַטער און געזאַנג האָבן די סצענאַריעס, וואָס זיי קענען — און דאַרפן — אויסניצן נאָך זייערע מעגלעכקייטן און השגות. אַ גרויסער רעזשיסאָר קען אויסבויען פון מאַרק וואַרשאַווסקיס לידער אַ גראַנדיעזן פּאָלקס־ספּעקטאַקל.

MARC WARSHAWSKI

Canciones Populares Judías

2da. Edición

Y ESTUDIOS LITERARIOS

SOBRE SU APORTE A LA LITERATURA IDISH

Director

SAMUEL ROLLANSKY

ATENEO LITERARIO EN EL IWO

Pasteur 633 - 3er. piso

Buenos Aires

1965

MARC WARSHAWSKI

Jewish Folk - Songs

AND STUDIES ON THE JEWISH LITERATURE

ATENEO LITERARIO EN EL IWO

Buenos Aires

ביו איצט דערשינען פֿאַר דער ביבליאָטעק
מוסטער־ווערק פֿון דער ייִדישער ליטעראַטור
אונטער דער רעדאַקציע פֿון שמואל ראַזשאַנסקי

- (1) שלמה עטינגער — אויסגעקליבענע שריפֿטן (264 זייטן)
- (2) מאַרק וואַרשאַווסקי — ייִדישע פֿאַלקסלידער מיט נאַטן (216 זייטן)
- (3) ה. ד. נאַמבערג — אויסגעקליבענע שריפֿטן (256 זייטן)
- (4) מענדעלע מוכר ספֿרים — מסעות בנימין השלישי (256 זייטן)
- (5) לייב ניידוס — אויסגעקליבענע שריפֿטן (208 זייטן)
- (6) יעקב דינעוואַץ — יאַסעלע און דער קריזיס (256 זייטן)
- (7) משה בראַדערזאָן — אויסגעקליבענע שריפֿטן (272 זייטן)
- (8) אליהו בחור — בכאָבוך (256 זייטן)
- (9) דוד פינסקי — אויסגעקליבענע שריפֿטן (352 זייטן)
- (10) שמעון פֿרוג — אויסגעקליבענע שריפֿטן (216 זייטן)
- (11) י. ל. פֿרץ — אין 19טן יאָרהונדערט (272 זייטן)
- (12) י. ל. פֿרץ — אין 20סטן יאָרהונדערט (272 זייטן)
- (13) מאַריס ראַזענפֿעלד — אויסגעקליבענע שריפֿטן (240 זייטן)
- (14) דוד האַפֿשטיין — איזי כאַריק — איציק פֿעפֿער
אויסגעקליבענע שריפֿטן (272 זייטן)
- (15) מרדכי ספּעקטאָר — דער ייִדישער מוזשיק, ראַמאַן (272 זייטן)
- (16) ה. ליוויק — אויסגעקליבענע שריפֿטן (352 זייטן)
- (17) שלום עליכם — מנחם-מענדל (272 זייטן)
- (18) אַבֿרהם גאַלדפֿאַדען — אויסגעקליבענע שריפֿטן (304 זייטן)
- (19) י. י. שוואַרץ — קענסטאַקי, א. ראַבאָי — הער גאַלדענבאַרג
(פֿיאַנערן אין אַמעריקע) (312 זייטן)
- (20) חיים-נחמן ביאַליק — אויסגעקליבענע שריפֿטן (384 זייטן)
- (21) ש. אַנ־סקי — אויסגעקליבענע שריפֿטן (296 זייטן)
- (22) מענדעלע מוכר ספֿרים — פֿישקע דער קרומער (256 זייטן)
- (23) יוסף אַפֿאַטאַשו — אין פּוילישע וועלדער (416 זייטן)

אין 1965 דערשיינען נאָך :

- (24) זלמן רייזען — אויסגעקליבענע שריפֿטן
- (25) יהואַש — אויסגעקליבענע שריפֿטן
- (26) גליקל האַמיל — זכרונות

